

A tartalomról:

Dr. Fényes Mór: A biblia történeti hatásai. — Várnai Zseni: Az anya dalol. (Vers.) — Patai Edith: Peterdi Gábor. — Peterdi Andor: Elfogyó árnyként állok... (Vers.) — Ujvári Péter: Napok és esztendők. (Részlet a szerző készülő önéletrajzából.) — Telekes Béla: Bábeltornyok. (Vers.) — Dr. Miller Simon (Yonkers, N. Y.): A zsidó probléma Amerikában. — Klara Blum: Kol Nidré. — Lázár Éva, — Peterdi Gábor: Gondolatok a művészetről. — F. Fürth Margit: Az új próféta szól. (Vers.) — Berend Pál: Csendes interju Dr. Pollák Illéssel. — Zeneművészet. — Öt zsidó menyasszony öt pogromvezér előtt. — Patai József: Látogatás Mezei Ernőnél. — Juhász Géza: A zsidóság szerepe a magyar irodalomban. — P. J.: Herzl fiának tragédiája. — Peterdi Andor: Levél dr. Patai József szerkesztő úrhoz. — Kiss Arnold: Az őszi haraszt muzsikál. — Fodor Fülöp: Hameiri előadókörutja Szlovenszkóban. — Új könyvek. Dr. Weisz Miksa: Dr. Hevesi Ferenc imakönyvéről. — Tollhegyről. — Zsidó humor. — Krónika és szemle. — Szerkesztői üzenetek.

Huszonhét illusztráció és négy műmelléklet.

ÚJ ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁRS-
SÁGALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: 0 Megjelenik 0 Telefonszám: 0 Kiadóhivatali igazgató:
Dr. PATAI JÓZSEF. 0 minden hó elején. 0 199—55. 0 VIRÁG GYULA.
Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kč, Jugoszláviában 350 Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Klórmész nélkül

lágylított (eső) vízzel

egyedül

„KIRÁLY” GŐZMOSÓDA

Ruhafestő, Vegytisztító

Háztól és házhoz szállítás.

Vidékre posta-osztály.

BUDAPEST

VII., Király-utca 15. — Telefon: J. 313—35.

IV., Magyar-utca 3. — Tel.: Aut. 851—29.

V., Bálvány-utca 23. — Tel.: Aut. 243—85.

VII., Dohány-utca 20. — Telefon: J. 313—35.

V., Váci-út 170.

VIII., Rákóczi-tér 8.

Megbízható minimális tőkével rendelkező egyének-
nek vidéken képviselőket adunk.

RÉSZLETFIZETÉSRE IS
készpénzáron zongorát

REMÉNYIÉK
VI., KIRÁLY-UTCA 58.

Saját készítésű

SIRKÖVEK legolcsóbban kaphatók
MÓZES TESTVÉREK

sirkőkészítőknél BUDAPEST, X., KOZMA-UTCA 7.
A temetőnél. Telefon: Kőbánya 75—56.

Szombaton és ünnepnapon zárva.

Fürth A. Marcel

lakástakartató és léteztető vállalat

Budapest, VII., Rottenbiller-utca 37/6.

(Odeon-ház)

Telefon: J. 465—78.

Celkiismeretes munka. ☉ Prima referenciák

Válogatott raktár
az összes külföldi és tengerentúli

nemes szőrmékből.

Eladás nagyban és kicsinyben.

Elismerten jutányos árak.

FELDMANN JENŐ

BUDAPEST,

V., DEÁK FERENC-UTCA 16-18.

Telefon: Aut. 800-24.

M. KIR. OSZTÁLYSORSJÁTÉK

Elsőrangú konyha! Menü-rendszer!
orif. kosher jól, olcsón a
Holländer-féle étkezdében
kaphat.

Kereskedők találkozóhelye,
Előfizetők előnyös árkedvezményben részesülnek.
Lakodalmak rendezését olcsón és ízletesen vállalom.
Budapest, VI., Király-utca 14, földszint 5.

Ha Ipari, kereskedelmi, háztartási, alkalmi
vagy bármilyen alkalmazottra van szüksége,

írja meg pár sorban az
UJSÁG KIADÓHIVATALÁNAK
(VI., ARADI-UTCA 10.)

A borítékot így kell címezni:

Az »Ujság« kiadóhivatalának

„MUNKAALKALMAK”

Budapest, VI., Aradi-utca 10.

Az UJSÁG a beérkezett munkaalkalmakat »Munkapiac«
rovatában mindennap közli.

Pontos és olvasható címet kérünk.

Sem szelvényt, sem bélyeget nem kell mellékelni.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb
árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában
Budapest, VII., Károly-körút 17. szám, Orczy-ház.
Telefon: J. 414—92.

PETERDI GÁBOR:

ANYÁM (Várnai Zseni a költőasszony)

MEINE MUTTER (Die Dichterin Zseni Várnai)

Beilage des Mult és Jövő

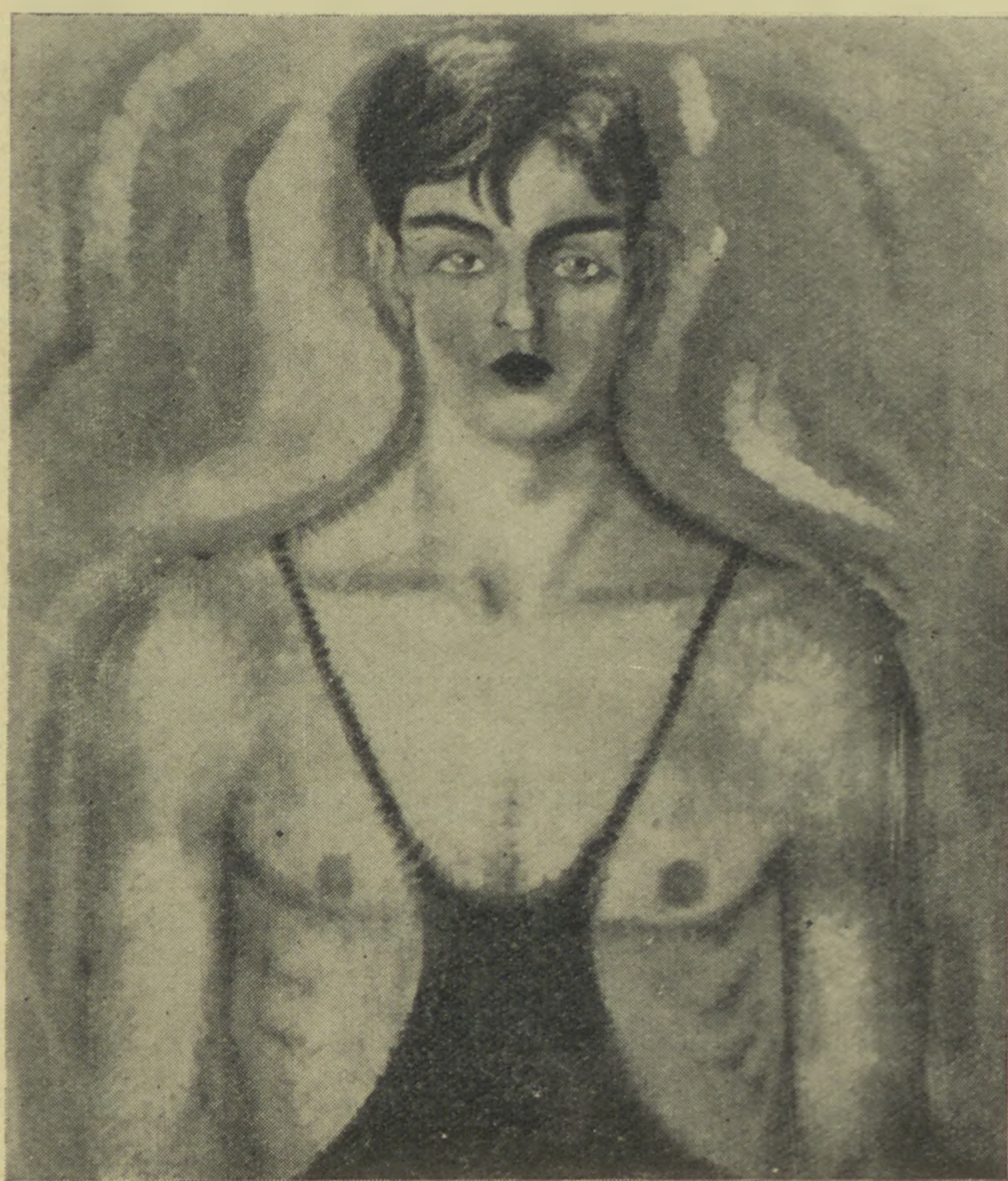
A Mult és Jövő 1930. évi október havi műmelléklete

Supplément de Mult és Jövő

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Peterdi Gábor: Eu uchnem

*Önarckép
Beilage des Mult és Jövő*

*Peterdi Gábor:
Selbstbildnis A baba
A Mult és Jövő 1930. évi október havi műmelléklete*

*Die Puppe
Supplément de Mult és Jövő*

MULTÉSIOVO

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XX. ÉVFOLYAM, 1930 OKTÓBER

Dr. Fényes Mór: A biblia történeti hatásai*)

Egy jókora évezreden át, egy maroknyi, tekintély nélkül álló, fegyvertelen és többnyire idegen járom alatt görnyedő népnek szűk nyelvterületére szorítkozva a Biblia *világvallás* alapirátává nem lehetett. Megnehezítette e tekintetben helyzetét az is, hogy tanulást, lelki elmélyedést, életrendtartásban pedig szigorú önfegyelmezést és erkölcsi erőfeszítést igényelt. Mindamellettt görög fordításban a világ kultúrforghalmába kerülve, sokak lelkét megihleti a külföldön is, leköti a világhódító Róma gondolkodóinak figyelmét, megihleti a „Sybillák” könyve révén Vergiliust és ennek költeménye szárnyán létrehozza a megváltóvárasnak izgalmas közszellemét, így tehát sejtetlenül szülőanyjává lesz a *kereszténységnek*. De termékenyítő ereje ezzel sem apadt ki, újabb hat évszázad múlva belőle sarjad az *izlám*, ily módon tehát két világvallás anyjaként büszkén szemléli, hogy gyermekei, ha nem is az ő zászlaja alatt, az ő kultúrértékeit terjesztik el a világon, a szeretet eszméje meghódítja a művelt társadalmat s joggal mondhatta a próféta: napkeltétől napnyugtáig nagy az én Nevem a népek között és bárhol tömjéneznék, az én Nevemhez közelednek“. (Mal. I, 11.)

Amit ma a *modern világszemlélet* neve alatt hirdetünk, azt is voltaképp a bibliai Egyistenhit alakította egységessé, ez nyújtotta ugyanis a legmagasabb összefoglalását a természetben és a szellemi világban észlelhető jelenségek millióinak és ez elégítette ki legjobban a causálítás követelményét.

*) Mutatvány szerzőnek az IMIT kiadásában megjelenő pályanyertes művéből.

A műről dr. Heller Bernát professzor, a világhírű tudós a pályázat eredményéről szóló jelentésében többek között a következőket írta:

„A pályanyertes munka eredeti elmének, gazdag zsidó léleknek a műve. Szerzője benne él a Szentírásban: a multnak történetét, a mai kort, az irodalmat, a társadalmat, az életet a Szentírásan keresztül szemléli. A földat tárgyának szinte minden köréből ad bőséges szemelvényt, sőt Hóseából, Jesájából, a Zsoltárokból mutatóba szép fordításokat is. Sokat tanult, sokat gondolkodott. Lendületesen folyó előadásában szinte túláradnak az eredeti megállapítások, a lelkes fejtegetések.“

Ez tüntette el egyszerre a *babona* kusza képzet-szövevényét, a titkos erőkben való hitet. Mióta felsütött annak a hitnek a napja, hogy „kezdetben teremtette Isten az eget és földet“, kibontakozott a mitológia panteizmusának kóválygó ködéből a *dualizmus*, mely a Szellemet élőnek, mindent előidéző végoknak ismeri el, ezzel ellentétben pedig az anyagot holt tömegnek, melyben kiismerhetetlen erők nem húzódhatnak meg. Csakis így jöhetett létre az oly diadalmasan előnyomuló világszemlélet, amely törvényszerűségével szilárd nyugvópontot nyújt elménknek.

Amikor a zsoltárköltő a délcegen célja felé haladó nap leírása kapcsán a Tóra magasztalására tér át (19.), azt a gondolatasszociációt kelti bennünk, hogy a fölkelő nap az ő erejével nem más, mint a Biblia; ez „léleküdítően“ hatott a komor ókori *érzelmi világra*, mely a régi vallások borzalmas istenségeinek árnyékában kelt. Az istenségek hatalma csak félelmet gerjesztett a hívekben; irigységük a boldogság kelyhét az aggály (religio) ürömcseppjével keserítette el. Az átoknak áldássá változtatása ment végbe, amikor az a bizonyosságérzet kelt életre, hogy az Egyisten, a mindenségnek abszolút ura, ki semmi hiányt, s így semmi kívánságot nem érez, áldozatnak és kedveskedésnek fölötte állva, csupán ingyen kegyet gyakorolhat teremtményeivel s így a hozzá való viszonyunk normája is: „Szeresd az Örökkévalót, a te Istenedet“. A kiengesztelő és megvesztegető *önsanyargatás* helyébe a „szívbeli istentisztelet“, az imádság lép és a költészet és zene világfájdalmas hangját az a boldogságérzet váltja fel: „az Ur az én pásztorem, nem érzek fogyatékat“. (23. zsoltár.)

A Szentírás teremtménye a mai értelemben vett *család* is. (Weigl) A családi élet melege szüremkedik az évezredekken át az ősatyákról szóló elbeszélésekből, annak boldogsága hat ránk a zsoltárokból (127), de szentségének tündöklő fényét leginkább a bibliai törvény árasztja. Az őstörténet a családban, mint a társadalmi élet melegágyában mutatja be a *felebaráti szeretet és felelősségérzet* tényezését. A törvény a család keretei közé szorítja a *fajfenntartás erkölcsi kötelezettségét* eleve is kizárva azt az anachóreta körökben meghúzódó

elméletet, mely szerint a házaseletnél magasabbrendű és „tisztább“ a családi gyönyöröktől elvonatkozó nőtlenség. Amikor a reformáció a papok nősülését visszaállította, nemcsak a népesedés szükségletének tett eleget, hanem az értelmiség tekintetében legértékesebb egyének családalapítása révén oly kulturális töltést adott a társadalomnak, mely századokra kihatóan emelte azon nemzetek színvonalát. Amikor pedig a házasság felbonthatóságához is visszatérve és az újjánősülést lehetővé téve a szeretet nélküli együttélés járma alól felszabadította a házaseleket, tanuságot tett amellett, hogy „hol van nagy nép, melynek oly helyes törvényei és jogai volnának, mint ez az egész Tóra“. (Mózes V. 4, 8.)

A házassági kötelék a bibliában föléje van helyezve a vérségi kapcsolatnak. „Hagyja el az ember atyját, anyját és ragaszkodjék feleségéhez, hogy egy lénnyé váljanak“; „Feledd népedet és atyád házáat“. (45. zsoltár, 11. v.) A háborúban elfogott nő elvételét is megengedi a Tóra (V. 21, 11). A házasságtörés tilalma csak úgy foglal helyet a tíz igében, mint a szülők tiszteletének parancsa. A családdal való szakítás ajánlása (Lukács evang. 14, 26) nem nőhetett zsidó talajon, ahol a *szülők tisztelete*, a *gyermeknek áldásként való tekintése* (128. zsoltár, 4. Hanna stb.), a *testvéri szeretetnek* intézményes biztosítása a *sógorházasságban* példaadóvá válhatott, a kegyelet pedig már az *ősatyák* idejében is szent érzelm volt és soha nem talált volna megértésre mesternek ilyes szava az atyját vesztett fiúhoz: „Kövess engem, hadd temessék a halottak az ő halottjaikat“ (Máté 8, 22). A család szorosabb vérségi kapcsolatát a Biblia tágitja a „góel“ rokon belevonásával, kit a kiszabadítás és vagyoni megmentés kötelezettsége terhel; a családhoz számított a „házban született“ rabszolgagyermek is.

Az *erkölcsi élet* borzalmas mélypontjáról, melyről az egyiptomi, kanaáni, de még a görög nép benső életének foltjai is elrettentő képet nyújtanak, a Szentírás emelte fel az emberiséget. Egyiptom országának... cselekedetei módjára ne cselekedjete, sem Kanaán országának... cselekedetei szerint ne cselekedjete.“ (Mózes III. 19.) Alapvetővé vált e tekintetben az a tanítása, hogy „az ember Isten képmására teremtett lény“, ura a természetnek, de nem rabja a természetes vágyaknak. „Valóban Szellem az az emberben és az isteni Lélek, ami belátásra bírja.“ (Jób 32 8.) Az embernek nem is kell valami „mennyenben lévő, emberfölötti“ eszmének feláldoznia magát, hogy erkölcsös legyen, „szívében van, hogy teljesítse“, csak a maga kiteljesedésére kell törekednie, magatartásának kategorikus imperativusza: „vigyázzatok lelketekre“. A próféták állandó, patétikus kifakadásaiból is kivehetjük, hogy a kicsapongás és fajtalankodás még az istentiszteletnek is szentül ápolt része volt a környező népeknél, a görögknél a „platói szerelem“ csak csillogó takarója volt az

erotika megtévelyedésének és a Szentírásra várt a feladat, hogy irtó hadjáratot indítson ilyes fertő ellen és azon családi és polgári erények bajnokává legyen, amelyek a zsidóságnak más népeknél is dicsőséget szereztek; a *szemérmertesség*, *természetes életmód* és a *felebaráti szeretet erényei* mindannyian a Szentírás szellemében gyökereznek. Az erkölcsre való hatások között nem eléggé méltatható az, hogy a *munkának tiszteletet szerzett*, elsőnek hirdetve annak nemesítő hatását. Még Plátó és Arisztotelesz is csak az anyagi javak előteremtésére szolgáló szükséges rosszat láttak a munkában; a dolgozó harmadik rend szerintük a felső kettőnek: a katonainak és tudósokénak szolgálatára van rendelve; az Újtestamentomban sem nyílt kellő tér a munka felmagasztalására, mert az a mennyei uralom közeledtét hirdetvén, a földi élet javait nem értékelte, sőt Harnack szerint az embert lealjasítónak tekinthette. Ezzel szemben Bibliánk már azzal is szentesíti és a világrend követelményévé avatja a munkát, hogy már az édeni élet aranynapjaiban is isteni rendelkezésnek tűntei fel, a teremtés történetét költőileg felfogó 104. zsoltár pedig ugyancsak emberi kiváltság színében látja a munkát az állati étellel szemben (23. v.), a Példabeszédek könyve már kifogyhatatlan a munka dicsőítésében, a „derék asszony“ legszebb erényei közé sorozta a munkásságot. (31 f.)

A bibliai morált éles jellemvonások különböztetik meg ókori klasszikus népek és európai kultúrnépek erkölcsiségétől. Míg emezekben az erő érzetében éldelgő bátorság (virtus, férfiaság) áll az értéklés központjában, a bibliai morál a gyengék pártfogásában nyilvánul leginkább. Amazok kulturális kivirágzásaként a nőrablás virtusát, a vadászat, állatviadal nemesnek hirdetett sportját, a sérelem megtorlásának „becsületbeli“ kötelezettségét, a lovagi párbajt és az imperialisztikus háboruskodást ismerjük, a Biblia azonban a *könnyűületesség*, az *önfegyelmelés* és az *alázatosság* erényeit ojtotta az Újtestamentom révén is a szilaj népekbe. (Boldogok az irgalmasok, mert ők is irgalmat nyernek, boldogok, kik sérelmet szenvednek az igazságért.“ „Minden, ami az őskereszténységben megvolt, a zsidóságból eredt... Bámulja az ember a könnyűületesség és szabad egyesülés csodáit, melyeket az egyház művelt... A tisztán politikai és polgári intézmények nem elégségesek, a társadalmi és vallási törekvések is kielégítést igényelnek. A zsidó nép dicsősége, hogy ezt az elvet nyomatékosan hirdette. A kereszténység sem egyéb, mint e gondolat továbbszövése. (Renan: Az apostolok VII. k.) Viszont a bátorságot és fegyverfogást is glorifikálta a vallás de csak a haza védelmében*) és nem

*) Más a szubjektív becsületérzés, mint a tényleges becsületesség, a tisztességtudás. Az utóbbi erény, de az előbbi csak éniünk szeretete, finomult, lelki alakban. De azért az előbbi sem hiányzik a bibliakori zsidóság lelkéből, mihelyt tágabb énről, a hazáról van szó. Ennek szégyenét túlélni, bár nem segíthet rajta, mégsem akarja a Makkabeusok nemzedéke.

juttatta az államot abba a helyzetbe, hogy magát az erkölcsről függetlenítse, ami végeredményben a macchiavellizmusra vezet; ez már a politikát az erkölcs törvényeitől függetlenül, azt tartja, hogy az uralkodói vagy állami cél minden eszközt szentesít. Szent írásunkból szembeszállt evvel Eljahu próféta szelleme és a próféták tanítása, mely szerint a jog csak annyit ér, amennyi az igazság benne, maga az igazság pedig csak a mélyében rejlő szeretet által értékesül. (Hós 10, 12.)

A bibliai erkölcs kisugárzásának egy másik oka a *morál egységének* hitvallása, mely szerint az erkölcsi törvény nem ismer kiváltságot és nem fölmentést. Már pedig *félistenekben* és *szentekben* való hit mellett különböző mértékben oszlik meg az erkölcsi kötelezettség félistenek, szentek, papok és világiak között. A szentek pedig, kik mennyei szférában csodás életet éltek, nem is válhatnak a közönséges halandó számára követendő példaképekké, sőt inkább annak nyomasztó tudatát keltik ezekben, hogy hiábavaló minden erkölcsi lendületük, a földi élet kísértései közepette Istentől való elszakadottságban kell maradniok. Létrejön tehát papi és laikus működési szféra s ami kötelesség az egyikre, sok esetben tilos a másikra. Amellett pedig az egyházi szentséggel felruházottak a világi hatalom birtoklására is szorulva, idővel elvilágiasodhatnak és oly erkölcsi Babel állhat elő, aminőt a reneszánsz idején élt meg a világ. Csak a *Szentírás szellemének újjáébredése a hitjavítás és restauráció mozgalmában* volt képes a kereszténységben is gyakorlatilag a morál egységét helyreállítani, főleg az egyetemes papság, egyetemes kötelezettség és felelősség elvének dekretálásával.

A társadalmi életben a kasztrendszer megszüntetése, a rabszolgaság sorsának enyhítése, a szombati nyugalomnak a szolgákra, sőt az igavonó állatokra való kiterjesztése körüli érdem fűződik a Szentíráshoz. De neki köszönheti a *demokrácia* is győzelemre jutását.

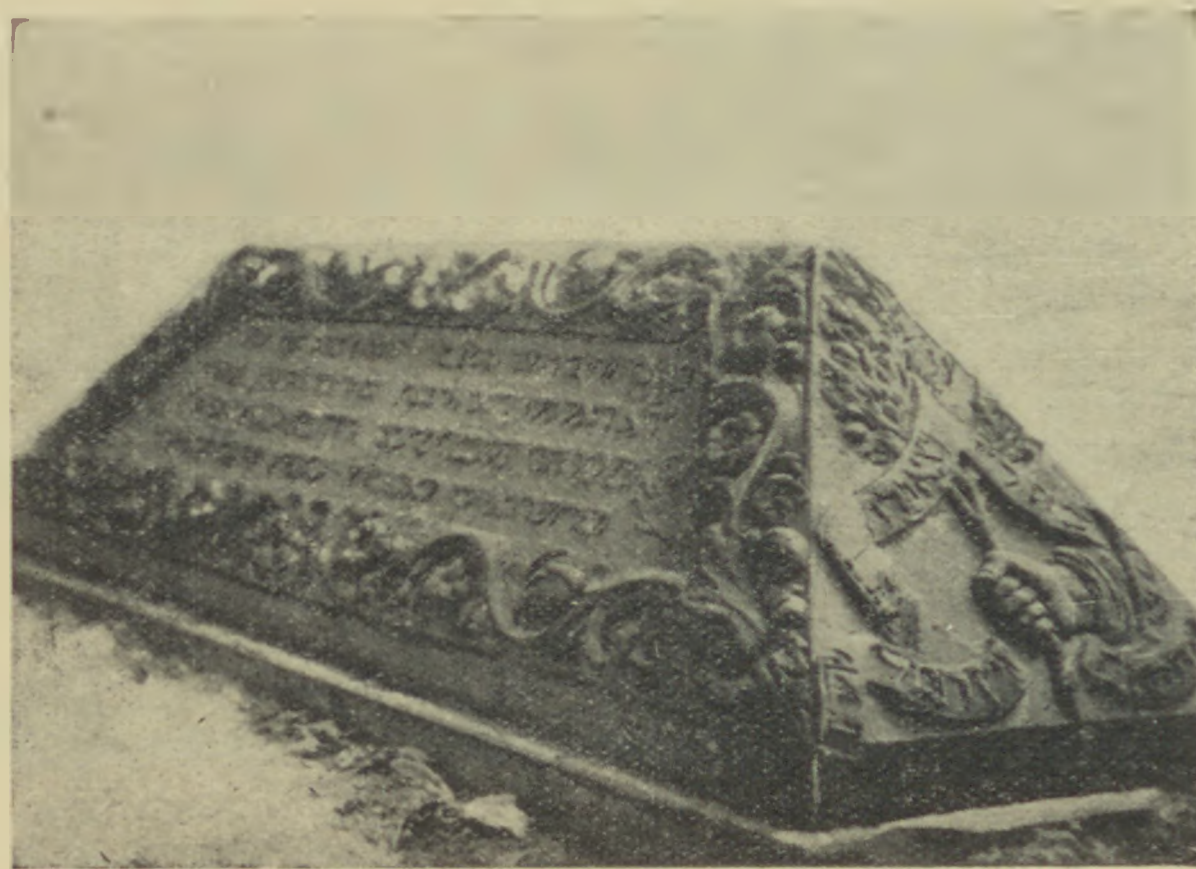
Ahol az istenségek szolgálatában álló papság kizárólagos ura volt az istenség akarata titkának, a szent tan tehát nem volt a nép közkinccse, ott a hatalom bármikor eszközéül használhatta a papságot a nép érdekei ellen. A Biblia azonban, amidőn megkövetelte minden atyától, hogy fiát arra oktassa és elrendelte a Tóra nyilvános felolvasását, egyenlő rangra emelte az *embereket* Isten irányában. Viszont az igazi demokrácia szellemében egyetlen új kiváltságot létesített: az *értelmiségi osztályét*, amely anélkül, hogy a papsággal szemben forradalmi jogfosztást kellett volna elkövetnie, idővel észrevétlenül lejáratotta azt, miután föléje emelte a születési előjognak a *személyes érdemet*, az *intellektuális kiváltságot*.

Jól esik ennek fényes bizonyosságát egy fővárosi (ujlaki) kath. templom hősi emlékének jelmondatában olvasnunk, mely a zsidó Makkabeusok III. könyvéből van véve:

*Jobb nekünk harcban meghalni,
Mint nemzetünk vesztét látni.*

A világtörténetnek nem egy hulláma a Biblia körül zajlott le. Számos hitjavító mozgalom a szombat visszaállítására és a Tóra törvényeinek újólajos életbeléptetésére irányult. A reformáció, bár az evangéliumon keresztül voltaképp mégis a zsidó Biblia hitvilágának egyszerűsége felé tartott, vissza is állította a *bibliaolvasás és értelmezés szabadsága* révén a *kritikai szellemet* a hivatalos *tekintélyekkel szemben*, eltörölte a papság kizárólagos rendjét, a szentek közvetítésében való hitet. S amikor a quakerek a *rabszolgaság elleni harcot* megindították, az Újtestamentomra nem hivatkozhattak, mert az a rabszolgaságot helyben hagyja (Efez. lev. 6, 5. 6 és Tim. 6, 1), hanem csak a prófétai szónoklatra (Jes. 58 6.), mely ily módon a római jog és Arisztotelesz tekintélyével szemben került a harc tűzvonalába. A Biblia körüli mozgalomnak hullámai egyre új *politikai* törekvéseket indítottak meg s végeredményben a *francia forradalomban* diadalmaskodó demokratikus világalkuláshoz vezettek. A Biblia értelmezése körül kitört hitviták és harcok, habár kitérített sugarai a bibliai szellemnek, mégis mutatják, hogy a bibliai eszmék mily mélyen vertek gyökeret a lelkekben, míg a filozófiai tanok a népek lelkiületét hidegen és érintetlenül hagyják. Ez a történelmi tény abban találja magyarázatát, hogy a Biblia oly *méltóságot* adott az Isten képmására teremtet ember *személyének*, oly *becset erkölcsiségének* és oly nagy *célt életének*, minőkért sokkal szívesebben áldozták fel a néptömegek életüket, mint bármely előnyökért vagy gondolatért.

A zsidó vallás a *jövőben* is új tekintélyhódításnak néz eléje. Egyik legelismertebb keresztény vallásbölcész, Troeltsch, így nyilatkozik e tekintetben: „Minden jel arra vall, hogy a jelen kor vallásos eszmevilága oly egyszerűsítés és összefoglalás felé irányul, mely a kereszténységből a gnosztikus természetfölötti és misztikus sacramentális elemeket kiválasztja és a keresztényileg módosított hebraizmus felé fordul vissza“. (Gesamm. Schr. IV. 821.)

Altónai sírkő (Fürost felvétele)

Várnai Zseni: Az anya dalol

*A jónál is jobbnak, a szépnél is szebbnek,
csillagfényesszemű, ártatlan gyerekek,
ugy jöttél ragyogva erre a világra,
Isten tenyeréből legtisztább madárka.*

*Hoztad az életnek teljességes teljét,
jöttél, hogy a világ tevéled beteljék,
talán hősnek lettél? Megváltónak, jónak,
ám ezen a földön mégis csak zsidónak!*

*Minden igazságod így válik hazuggá,
szárnyas ihletésed alacsonnyá, ruttá,
tudásod kérkedés, erőd guzsbakötve,
üldözött fajtából születél e földre.*

*Hányszor megcsufoltak, pedig kicsiny vagy még,
hányszor meghajszoltak alantasak, törpék,
kik érdemetlenek, hogy sarud megoldják,
lázított, uszított, kicsiny embermorzsák.*

*Hősi gyermeklelked kényszerült csatákra
s a lelki sötétség barbár góliátja
kihívott, ingerelt egyenlőtlen harcra,
kis Dávid királyom, hősi diadalra!*

*Hányszor sirtam érted, féltettelek tőled,
rejtettelek volna szívemre előlük,
de az anyaszivőről leszakít az élet,
harcolj hát fiacskám, — ez a dicsőséged!*

*Legyen a fegyvered, tudás csillagfénye,
bátorság és erő a testednek vértje,
hited, igazságod, messzefénylő fáklya,
lobogjál, világíts a sötét világba.*

*Igaznál igazabb, a jónál is jobb még,
légy az emberek közt makulátlan fönység,
emberebb, magasabb, ez legyen az álmod,
ez a te szépséges, nagy bosszuállásod!*

Budai tájkép

Peterdi Gábor:

Buda

Patai Edith: Peterdi Gábor

Csendes kis utca Budán... Házak csak az egyik oldalon, a másikon park, rozsdavörös fővennyel, fehér lugasokkal... Az utca fölfelé vezet, lelátni a Körutra, amelynek lámpafüzére lassan felizzik az augusztusi alkonyatban... Margit-utca 19... Itt laknak Peterdiék... Ha bekopogunk hozzájuk, mindjárt érezzük, hogy Peterdi Andor a költő és Várnai Zseni a költőasszony ma egy lépéssel visszavonultak, hogy Peterdi Gábornak, a festőnek engedjék át az első helyet. Amerre nézünk, a falakon képek, ragyogó, lángoló, daloló színek egy őserővel kibukkanó nagy festői tehetség megnyilatkozásai... Peterdi Gábor még nincs 15 éves... Ő festette mindezeket... Mikor, hogyan? Tanulás nélkül, mester nélkül, technikai iskolázottság nélkül, mint ahogy a madár énekel Isten kegyelméből...

És mégis kész technikával, sőt többféle technikával dolgozik ecsettel vagy spachtlival, erős, vértől duzzadó színekkel, vagy halvány paszteltónusokkal oly finoman, hogy még a szakértők is alig hiszik, hogy ezeket a leheletszerű hatásokat olajfestékkel hozza létre. Biztos stílusérzéssel kezeli a különböző témát; egy színektől ragyogó pompás virágcsokrot a természetalkotta formák és színek áhitatos tiszteletében szinte napfénytől és levegőtől illatosan varázsol a vászonra, de „A paradicsom” című képén stilizál és a virágok, a falevelek, a közepen ringatózó pompás paradicsommadár, a tekergőző kígyó, mind a művész egységes elképzelését szolgálják...

A művészi elképzelés Peterdi Gábornál főképp a színben éli ki magát. Valósággal elkápráztat a színek szimfóniája, amelyről sajnos, az egyszínű reprodukció halvány fogalmat sem nyújthat. Egyik-másik képén azonban a színnel egyenlő értéket ad a kompozíció erőteljessége. Így az „Eu uchnem” munkásdalát éneklő hajóvontatók képe ritmikus izomjátékával. Vagy a megkapóan bensőséges portré az édesanyjáról.

Logikával, fejlődési törvényekkel nem lehet megmagyarázni Peterdi Gábort. Nem lehet megmagyarázni Peterdi Andorral és Várnai Zsenivel sem...

Ugy áll a magateremtette világ középpontjában ez a 15 éves erőteljes, korán minden tekintetben túlfejllett fiú szent csodálkozással a szemében, mintha anyjának örökszép versét hallgatná:

„Növekedj, magasodj,
fölibém szárnyasodj,
repüld át kicsiny anyádat!
Oly büszke alázat a magasba nézni -
csillagok útjára, messze,
Teutánad!”

Kérem, beszéljen valamit magáról; nem Peterdi Gáborról a festőről, hanem Peterdi Gáborról, a gimnázistáról... Mosolyog, nem fölényesen,

csak egyszerűen, kedvesen, fiúsan... „Nem járok már gimnáziumba. Csak festek és nyelveket tanulok...” Látszik rajta, hogy már messze, messze mögötte a latin iskola. De Várnai Zseni még emlékszik, mennyi baj volt ezzel, mennyi keserűség. „Gábor nem akart tanulni, rajzolt az órák alatt, sőt, aktokat rajzolt...” Becitálták a szülőket és sajnálkozva, részvéttel megmondották nekik, hogy a fiú haszontalan fráter... Várnai Zseni megnézte a corpus delictiket, megnézte a fia bűnös rajzait. „És tanár úr, nem látja, hogy ez a gyerek egy nagy tehetség?” A tanár úr ránézett... Ő bizony nem vett észre semmit... És épígy nem vettek észre semmit az Iparművészeti Főiskolán, ahol visszautasították Peterdi Gábort. Így fejlődött, nőtt, erősödött szabadon ez az ifjú ember, ez az Isten kegyelméből való művész, mint a fa a hegytetőn, napfény és orkán bölcsőjében. Nőtt és izmosodott iskola, tanár nélkül, csak szerető szülői lelket éltető melegében.

Peterdi Gábor most kiállít az Ernst-múzeumban. Én hiszem, hogy még ezekben a súlyos, nehéz időkben is felfigyelnek erre a kiállításra. Hiszem, hogy nem várnak, míg majd külföldi elismerésekkel, nagy érmekkel igazolja magát itt a magyar glóbuszon Peterdi Gábor.

Peterdi Andor:

Elfogyó árnyként állok...

Mint lombtalan, öreg fa, amely magában áll,
És szurágta törzsében gubbaszt már a halál,
Ugy állok én is immár, tul életem delén,
Ötvenedik nyarammal, oly kopár feketén.

Fölöttem tündöklök és csodákat gyujt a nap:
Virágot, lombot, buzát nyit-bont az ég alatt,
S hidegen állok én már tüzének ostromát,
Lelkemből nem hajt többé rügyet, lombkoronát.

Állok kopáran, busan, illat, fény közepett
S nézem a körülöttem felszökő életet.
Vagyok szomorú emlék a múltból s idegen
Tekint felém mindenki, közönnyel, hidegen.

Hárfának jó még ágam: a szélnek, hogyha száll,
Zugó dühével vakon is mindig rámtalál,
Komor, ijesztő nótánk a messzibe remeg
S futnak előlünk: vadak, madarak, emberek.

Elfogyó árnyként állok az élet fővenyén,
S hogy még egyszer viruljak, ó, nincsen rá remény,
De tövem alján él már két hajtás zöldelő
S míg én korhadok meddőn: a két sarj egyre nő.

Vigyázom, óvom őket, fagyok, szelek előtt
S ha törzsem majdan egyszer megtörik és ledől,
Virulva hajt az égnek a két kis oldalág:
És messzire megszépül, velük a pusztaság.

ANYÁM.

Ösi nagy hazugság, hogy az öregséget tisztelni kell. Én bizony tiszteltetem. Megöregedni nem nagy művészet, csak éppen az kell hozzá, hogy ne maradjon fiatal az ember. Akinek nincs tehetsége a fiatalsághoz, megöregszik, csak úgy magától, anélkül, hogy megdolgozna érte. Az öregség a napzabálók demokráciája. Nincs is semmi másban demokrácia, csak az öregségben. Minden öreg ember egy koszon él: emlékein ejtőzik. Az elszórt drága ifjúságért emlékeket kapunk. Az idő ezzel fizet. Rosszul fizet, mert nincs rosszabb valuta a világon, mint az emlék. Száz emlék nem ér fel egy illúzióval és a húszéves ember életuntsága többet ér, mint a hatvanéves makacs élniakarása.

Nekem mindazonáltal kedvesek az emlékeim. Talán azért, mert nincs okom rá, hogy az öregségem féltékeny legyen a fiatalságomra. Melegből és napsugárból nagyon sokat az se kapott. Azt hiszem, bárha erről nincsenek is anyakönyvi adataim, nem is kiskoromban születtem, mint más rendes ember. Legalább húszéves lehettem, mikor a világra jöttem, talán több is. Mert én öregén kezdtem az életet. Öregén, szegényen és fáradtan.

De azért nem kell hinni, hogy tavasztalanul múltak el az első esztendők. Ezer színre bontott aranymeleget csurgatott rám két fekete szem. Két drága, hűséges és okos szem, amely ajnározott és jóltartott. A Neumann-fiú gazdag volt, a Leuchtergyerek is, de ők csak tejet és sok vajaskenyeret kaptak az édesanyjuktól. Engem édes, illatos költészettel itatott az édesanyám.

Egyszerű asszony volt az édesanyám, szerény és természetes. Minden, amit mondott és csinált egyszerű és természetes volt. Tizenkét gyereket hozott a világra olyan egyszerűen és természetesen, mintha nem is sejtette volna, hogy nagy dolog ez. Vannak emberek, akik isteni képességeket hordanak magukban és nem tudnak róluk. Az én anyám ilyen volt. Mert költő volt. Ezer teherrel rakta meg az életet, de ő meg sem érezte talán. Legtöbbször meg sem látta, mert az élet nem állt meg előtte fenyegető nagy árnyékával, csak mellette surrant el, mint egy látomás, színesen, ragyogóan, megfoghatlanul. Mert költő volt. Ezernyi ezer csodakép szunnyadt a lelkében, csodás multak ezer káprázata, amik csendes estéken kiszírmoztak belőle és sírtak, muzsikáltak, mint a mese ezüstvirágja. Kevés asszonyt ismertem életemben, aki úgy tudott mesélni, mint ő, pedig írni-olvasni csak jiddisül tudott. Megelevenedett a legnemesebb mult és megelevenedett a legelfelejtettebb ember is, ha mesélni kezdett.

Az ő meséiből hasadtak ki gyermekkorom legszebb ígéretei. Amikor mesélt, se fáradt, se éhes nem voltam akkor, pedig gyermekkoromban az

éhség és a fáradtság voltak a legtartósabb érzéseim. Sokszor ő maga is csak azért mesélt, mert a szoba hideg volt és az asztalon csak egy kis száraz kenyér keménykedett.

— Gyere, drágám — hívott csendesen — gyere vacsorázni.

Az ölébe vont és mesélt. Szent emberekről, akik csodákat műveltek. Ez volt a vacsorám. De az asztalunknál a szippurim minden fényalakja ült. Majmonidesz és Lurja és a Bal-nesz. Fejedelmi vacsora volt. Nem irigyeltem a vajaskenyere miatt a gazdag Neumann-fiút.

Mesélni talán ő tőle tanultam.

Gondolom, tudta ezt ő maga is és sokszor bizony szomorkodott is emiatt. Mért, hogy éppen ő rá ütöttem, miért nem az édesapámra, mint a bátyám, aki húszesztendőskorában befejezte az egész Talmudot és huszonnyolc éves korában befejezte az egész életet.

Az apám rabbinus volt, bölcs és szelid ember. Tudós volt a nagyapám, de még a tizedik szépapám is. Nemzedékről nemzedékre szálltak át a nagy fóliánsok, amelyekből, nem tudom már melyik generációban, a Maharam is kibányászta még a mai napig is ragyogó igazságait. A Talmud volt a mi családunkban az ősi dominium és ha akadt volna valaki, aki kizüllik belőle, azt ugyancsak letiporta volna a családi kevélység. De nem is akadt ilyen szégyene a familiának sok-sok emberöltőn keresztül. Csak az utolsó generációban görbült lefelé a magasba ívelt családi hagyomány. Én nyomtam le. Én voltam az első eltávolodó.

Hogyan történt ez a megmásulás és mi vitt rá erre a hűtlen elszakadásra, ma már csak homályosan érzem. Csak annyit tudok még: levegő nélkül éltem sokáig, egy elsülyedt világban, ahol csak a mult világított. Egyszer aztán kitúrtam belőle magamat. Az igazság szorított fölfelé, de itt már a hazugság ölelt magához. Hogy embernek érzem magam, ahhoz kevés volt az igazság. De az első hazugságban már embernek éreztem magam.

Még nem voltam tizenhárom esztendőskor, mikor Nagysurányba kerültem, a híres rabbi Plauth Feivel jesivájába. Önállóan hallgattam már akkor az előadásait és a himlőhelyes Códik, a rabbi famulusa, nagy jövőt jósolt nekem. Rabbi lesz belőlem, de legalább is sacmac. A ragyogó kilátás nem szédített el, mert forrt már bennem az én forradalmam és keserű haraggal gondoltam a jövőre, amely korhadt gerendákon akart kitornyozni az életemből. Nem várom meg, amíg rám tetejezi magát. És kezdtem szétrombolni a jövőt, amely meg sem született. Voltunk vagy ötven-hatan kérdéssóvárgók, gyerek-aszkéták, akik tizen-négy éves korukig a sátánnal verekedtek, de tizenöt éves korukban már az étellel és a multtal viaskodtak. Titkos társaságba forrtunk össze, hunytszemű ablakok mögött, a kövér Herzné vis-

kóában. Itt tanyáztunk és ettünk kenyeret, de italunk az istenek itala volt: nektár, amely részegített, édes mézital, amit betűvirágokból csiholt ki a lelkünk. De idegen betűkből.

Még nem szakadtunk el a Talmudtól, de a szerelmünk már nem az övé volt. Szorgalmasan jártunk az előadásokra, de otthon idegen könyveket bujtunk. Fizikát, históriát és különféle grammatikát. Nehéz munka volt, mert titkolni kellett. Kiátkozás járt volna érte, ha megtudják, hogy Lessing Laokonzát olvassuk, a Móre Nevochim helyett. Német világban élt még az akkori zsidó és mi is a német kultúrával szeretkeztünk. A talmudi diszciplína alaposságra szoktatja az elmét és mi is lehetőleg alaposan akartuk megismerni az akkori német irodalmat. A grammatikán kezdtük tehát, jóllehet, hogy elég jól beszélünk és tűrhetően írtunk is németül. A szent fóliánsokba loptuk be a profán írásokat és alakoskodtunk. Ha már megszensteltelenítettük idegen írásokkal a szent írást, megszenstelteleníthetjük egy kis hazugsággal is. És a fizika, vagy a grammatika szabályait azon a sajátságosan kántáló hangon énekeltük, amelyen a talmudot tanítják a bét-hamidrásban. Még a formulákhoz is ragaszkodtunk.

— Fégt reb Hauptwort? Worim steht: Es reitet der Vater mit seinem Kind, worum heisst est nist: Es reitet der Vater mit sein Kind?

— Enfert reb Hauptwort: dusz steht ezoj Wegen dem Dativus Fall...

Szakállas zsidók mentek el az ablak alatt, néha meg is álltak és áhítatosan hallgatóztak. Szorgalmas, jámbor bócherlik a Herzné bócherlijai. Milyen szent elmerüléssel tanulják a Talmudot. Frégt reb Hauptwort. No, ez bizonyosan valami nagy gáon lehet, talán éppen valami tannai, mint Aba, vagy Abtaljon. Most már nemcsak a himlőhelyes Códik, de még a szakállas Buxbaum és a Braun is hirdette, hogy nagy jövő vár énám. Akárki meglássa: sacmac lesz ebből a gyerekből.

Mindenki hitte, csak az édesanyám nem. Az ő szíve már megérezte, hogy megváltoztam. De gyöngéd és türelmes volt és nem faggatott. Csak a Judit néni tudott az aggodalmairól. Ez a Judit néni is azt szerette volna, hogy rabbi legyen belőlem, de legalább is sacmac. Sokat szenvedett szegény, mikor látta, hogy évről-évre fogynak a kiállításaim. Uristen, talán még doktor is lesz ebből a fiúból.

Hát ettől a szégyentől megkimélte őket a jó Isten. De hogy rossz pályára tévedtem, azt már mindenki látta. Hogyne, mikor már ráutálkoztam a németre is és mindig csak magyarul beszéltem, mint egy paraszt a Kandiából. Aztán szörnyű híreket adtak szájról-szájra istentelen cikkekről, amiket magyar nyelven magyar ujságokba írtam. Akkor már úgy beszéltek rólam, mint Mendelssohnról, aki szintén csak szégyent hozott a zsidóságra.

Az anyám szegény most sem faggatott. De Judit néni nem bírta tovább és egyszer csak kibuggyant belőle a bizonytalanság.

Hát tulajdonképpen mi akarsz te lenni?

— Ujságíró, ha eleget tanultam.

Nagy elámulás didergett a szája szélén. Pár szempillantásig hallgatott, aztán rámnézett, mint egy elveszett emberre, kezébe vette a kezemet, mintha mély örvény széléről akarna visszarántani és szinte sírt is:

— Jó, jó. De a jövő! a jövő!

Judit néni már akkor tudta, hogy az ujságírás nem jövő. Okos asszony volt.

Az anyám csöndes megadással csak hallgatott. Akkor is hallgatott, amikor azt ujságolták neki, hogy borotválkozom. De mikor megmutatták neki a lapot, amelybe írtam és azt mondták, hogy éhun-e, a gáonok unokája magyar ujságnak adta el a testét-lelkét, megharagudott.

— Hol csinálják ezt az ujságot? — kérdezte.

— Redakcióban.

— És mikor csinálják?

Backné mindent tudott. Erre is megadta a feleletet.

— Este és éjszaka. Minden ujságot akkor csinálnak. Ötkor kezdik és hajnalban befejezik.

— Nohát, — pirított rá az édesanyám, — láthatod, hogy hazudtál. Ha ötkor kezd az ujságírást, mikor megy akkor minche-hez?

Mac Chagal (Páris): A zsinagóga előtt (Párisi kiállításából)

Hogy az ember elmaradhasson az esti imádságtól, elképzelni se tudta. Sokféle dolog volt az én életemben, amit nem tudott megérteni. Miért írok könyveket? Kinek írom őket? Amit meg kellett írni, az már meg van írva és olyan tökéletesen, hogy tökéletesebben már nem is lehet. Itt van először a Tóra. Abban minden van. Aztán itt van a Szippurim, meg a Széfer Maszijot, meg a Ojcer Jiszroel. Hát mi az, amit például a „Legendák”-ban megírtam? Megmondtam neki.

— Ugy, hát a bűnös asszony csókját is megírtad?

— Azt is.

— Szép történet — szólt elmerengve és halk muzsikálással áradt ki belőle a legenda.

Hozzá simultam, mint gyermekkoromban és édes borzongások pontoztak hátamon. Mennyi szépség, mennyi ragyogás glóriázta meg az ő képeit! Mély alázat nyomta le a fejemet. Igazán nem tudom :miért írok könyveket, mikor ez a tudatlan asszony ezerszer szebben mesél.

— Te is így meséled? — kérdezte aztán.

— Nem. Te szebben tudod.

A hugom, aki büszke volt az írótestvérére, közbeszólt:

— Ne hidd el. Hiszen már németre is lefordították az írásait. És tudod ki fordította le? Kohut Adolf.

— Furcsa — feleli az édesanyám. — Még sohse hallottam, hogy egy lamdent így hívjanak.

A hugom nevetett:

— Nem lamden az, hanem királyi tanácsos.

Az anyám elsápadt. Tehát nem egy lamden fordította le.

Nem szólt semmit, csak felállt, lassan az alámáriomhoz ment, az imádságos könyvek közül csöndesen kivette a könyvem, hugomnak adta:

— Tedd a puszelek közé.

A könyvem indexre került.

Sohsem említette többé a könyvem, se a királyi tanácsost, aki lefordította. Az írói pályám se érdekelte, a sikereim, ha itt-ott gyöngén kiütköztek, nem lelkesítették. A lányok persze sokat beszéltek rólam, de ő legfeljebb csak ennyit mondott:

— E chosever jid iz er geblieben, ün dusz iz der iker.

Ezt a hitét nem tudta megrendíteni semmi sem. Minden kis dolgomra és nagyobbra is ráfonta ezt a hitét és nem engedett belőle. Ő volt az egyetlen, aki nem hitte, hogy öregszem. Mindig olyannak látott, aminőnek gyermekkoromban ismert. Ami nem tudott beleforni ebbe az elképzelésbe, az neki csak káprázat volt, amit nem kell hinni. Azt hiszem, a csupasz arcomra szakállt álmodott és a vállamra papi kabátot és mikor hosszú, magányos téli estéken rólam álmodozott, drága két kezével addig-addig gyűrögette a formát, amíg csak olyannak nem látott, aminő a jesi-vában voltam.

Telekes Béla: Babeltornyok

S elült az első vész: a vízözön...

De a bűn nem veszett bele.

A második volt most, a vérözön...

De a bűn nem tűnt el vele.

A harmadik lesz a legnagyobb özön,

A bűnt az győzi végre le, —

A harmadik: a könnyek özöne.

A vízözön — az özönvíz után

Hamar vidultak a föld népei:

„Uj vízözöntől” — mondták, — „félteni kár!

Tornyot kell, égbetörőt építeni,

Mit semmiféle ár nem önthet el...

S min kileshetjük, isten terve mi!”

— S raktak csodatornyot Kelet mezején

S föl, istent lesni surrantak legott;

De szédülön megbomlott mindegyik,

Uj, más-más nyelven, mind mást dadogott...

Azóta sem értjük egymást, emberek...

Szeretet nevében gyujtunk haragot...

És jött az irtó harc, — a vérözön.

S a vérözön — az özönvér után

Tultenni akartak a győztesek Istenen:

„Többé” — mondták, — „ily harc nem dúlhat itt!

Rakjunk őrtornyot! S résen szüntelen!

S izgága népre hurkot, min hona

Börtönné zárul!... A béke örök legyen!...”

— S raktak csodatornyot győztes Nyugaton —

S nem győzik vetni éj-nap a hurkokat

S őr s őrzött egybegabalyodva liheg, —

Itt tilalom, ott féltés fojtogat...

Kiki rab, kiki senyved, csak patkány s féreg

[hizik...]

Mert ember embert ma sem ért... Oh, bábeli

[kárhozat!]

És minden sorvad, enyész... És jön a könnyözön.

A könnyözön, — ha majd mindenki sír...

Mert mindenkinek már csak gyásza van.

És minden bűnök Babeltornyait

Könny mossa alá s elmossa nyomtalan!

Oh, könny könnyet majd szótlán is megért

S egy fájdalomban egy váltság fogan:

Szeretik majd egymást vezekelve mind

S gyógyítják egymás szörnyű sebeit

S egy szájként egyet mond mindannyi seb:

„Beh magasra vágytatok s ez a vágy beh mélyre

[vitt!” —

Am legmélyebb bánathoz a menny legközelebb,

Lehajlik ide s megsegít Isten itt.

... Majd egyszer, — ha mindenki sírni fog.

Mert az első vész volt a vízözön,

De a bűn nem veszett bele.

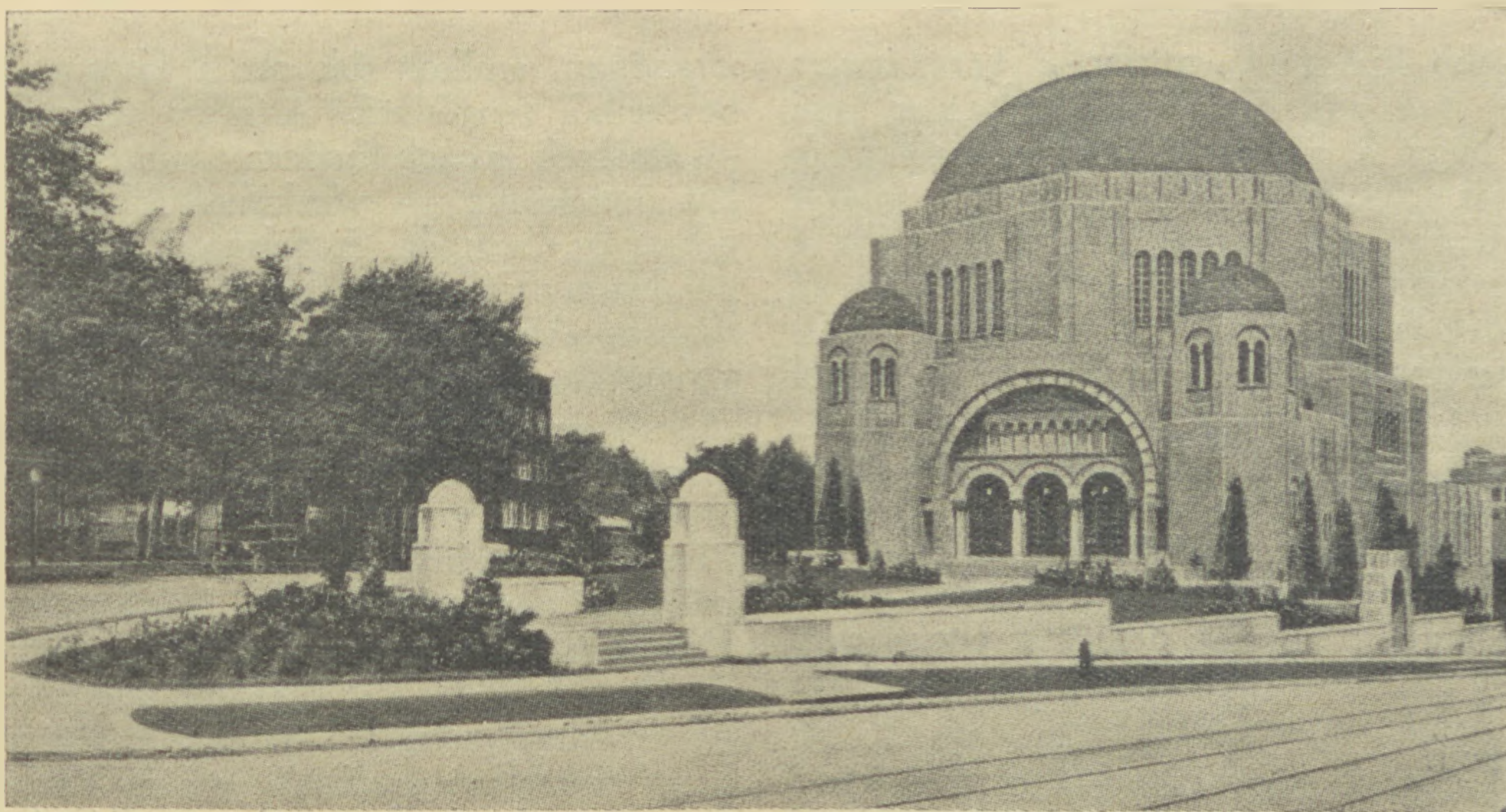
A második volt most: a vérözön,

De a bűn nem tűnt el vele.

A harmadik lesz a legnagyobb özön,

A bűnt az győzi végre le,

A harmadik, a könnyek özöne!

A clevelandi reform-zsinagóga (Aba Hillel Silver a rabbi)

Dr. Miller Simon (Yonkers, N. Y.): A zsidó probléma Amerikában

Az utolsó vallási kimutatás szerint: *háromezer-egyszáztizennyolc zsidó hitközség van Amerikában; ezernegyvennégy New Yorkban, kétszázhuszonöt Csikágóban, ugyanannyi Filadelfiában, kétszázkilencven pedig más nyolc városban, amelyek lakossága meghaladja az ötven- és százezret. A kimutatás szerint tizenegy városban van Amerika összes zsidó hitközségeinek fele, a többi pedig széjjelszórta található nyolcszázhatvan helyiségben. Összesen nyolcszázhetvenegy helyiségben mutat a kimutatás hitközséget.*

Az amerikai zsidóság legfontosabb központi szervezete, az „American Jewish Committee”, hivatalos összeköttetésben áll *háromezeregyszáznegyven zsidó teleppel és ezekből csak nyolcszázhetvenegyben van hitközség.* Világos, hogy sok zsidó telepen nincsen hitközség. *A zsidó telepedések hatvankét és háromtized százalékában hiányzik minden vallási közösség.* A tény sokkal szomorúbban fest, ha az összes létező zsidó telepeket vesszük tekintetbe, a százalék akkor sokkal nagyobb. Sok telep nem tart fenn összeköttetést a fent nevezett szervezettel. *Gyakori dolog, hogy egy 100—150 zsidó családdal bíró zsidó telep minden zsidó hitélet nélkül van, se rabbi, se hittanító, se sakter, se kóser mészárszék.* Hát még az ötven családos telepek, ott ilyen állapot természetesen.

A hitközségtelen helyiségek új probléma a zsidóság hosszú pályafutásában. Bizonyos, hogy a közeljövőben sok zsidó telepedésen hitközségek fognak alakulni, mert gyorsan nőnek lélekszámukban. *Nagyobb arányokat ölt a városokból való kivándorlás, a vidéki telepedések nagyobbodnak,*

tény, amely végre hitközség alakításához vezet. Már 1927-ben zsidó telepeket jelentettek 1235 helyiségben, most pedig még sokkal nagyobb a zsidólakta helyiségek száma. *A gazdasági nyomás kényszeríti a városi zsidóságot, hogy fölkeresse a kis várost és a falut.* Ezeknek a kis városoknak és falvaknak telepesei nem sietnek hitközségeket alapítani. A sokezer kisebb zsidó lakosságú helyiség közül csak 85-ben létesítettek hitközséget, dacára a ténynek, hogy a falusiak vallásosabbak a városiaknál és könnyebben tehetnek szert a szükséges pénzre.

A sok és gazdag templomi építkezés dacára *csak a kimutatott hitközségek felének van saját temploma, a többi bérelt termekben gyülekezik.* A kimutatás szerint, a városokból való kivándorlás új helyek felé orientálódik, aminek következménye, hogy a kisvárosi és falusi telepítvények csak gyéren szaporodnak. A kedvező gazdasági viszonyokat kereső zsidó nem tekinti nagy előnynek más felebarát jelenlétét. Az amerikai zsidó már annyira adoptálta magát a környezethez, hogy könnyű neki az átmenet a nagyváros jól megszervezett és kifejlesztett zsidó életéből a zsidótlan kis helyiségbe. Természetes, hogy a gyér zsidó lakosság ki van téve az asszimiláció vészének és elemeinek: *vegyes házasság, tagság nem zsidó templomokban*) és egyletekben, hittanítás teljes hiánya, a keresztény élet erős befolyása stb.*

*) Ez amerikai specialitás: *Keresztény hitközségek megnyerik a zsidókat tagokul és ezek támogatják a keresztény templomokat és intézményeket, anélkül, hogy a zsidó vallást elhagyták volna.*

A legújabb kimutatás szerint a 3118 ismert hitközségben csak 1782 templomépület van, ami azt jelenti, hogy a hitközségek 57 százalékának van csak saját temploma. Más vallásoknál jobb a helyzet, több épülettel bírnak aránylag, mint a zsidók. Sajnálattal kell megállapítani, hogy az amerikai zsidók átlag keveset gondoskodnak a vallásuk továbbplántálásáról és fenntartásáról. Sehol a világon nincs ilyen közöny vallásoktatási ügyekben, mint itten miköztünk. Be kell vallani, hogy a más vallásúak sok gondot fordítanak az új nemzedék vallási nevelésére, különösen a katolikusok, akik óriási vagyonokat költenek hitoktatásra, dacára annak, hogy a lakosság negyedét teszik csak ki. Minálunk, a könyv népénél, fájdalom, rosszul áll a dolog. *A zsidó gyermekek közül csak 25 százalék kap valamiféle hitoktatást, egész felületeset és ez is véget ér a Barmicvah maftirjával, amelyet itt szentül betartanak.*

A leánynevelésnél sokkal rosszabb a helyzet. Az a néhány intézet, leginkább New Yorkban, ahol vagy ötezer zsidó gyerek kitűnő hitoktatást kap, csak máról-holnapra él. A gazdag zsidó Amerika nem adja meg nekik a szükséges anyagi segítyt. New York 37 zsidó temetőjében perselyekkel gyűjtenek segítyt Tiso-beavkor és szlichesz-

Lázár Éva: Fogy a gyertya...

Das Licht geht aus...

napokban, amikor sok ott a látogató és ebből a bevételből tengődnek. A négy amerikai „Jesiva”, — amelyek inkább modern tanintézetek, főiskolákkal összekötve — vészkiáltásokkal telíti a levegőt egész éven át. A felsorolt tények kétségtelenül bizonyítják, hogy bizony gyöngye a zsidó vallásosság Amerikában, a zsidóság e fontos rezervoárjában.

*A meglevő hitoktatásban nagy szerepet játszanak a cionisták. Minden helyiségben ők az exponensei úgy a templomnak, mint a Talmud Tórának, vasárnapi hitóráknak vagy szombati vallásgyülekezeteknek. A Jesivákban és Talmud Tórákban ők a vezérek, ami van, azt ők tartják életben. *A zsidó élet legfontosabb részét ők építik és fáradhatatlanul viselik legnagyobb terhét. Cionista szellem uralkodik a nagy rabbiképzőkben, úgy a tanári karban, mint a diákság között. A hittanítóképzők, mondhatni zsidó nemzeti intézetek, még az is, amelyet a reformszervezet tart fenn. A külföldi vendégdelegációk a cionistákban találják leghűbb támogatóikat. A lublini nagy jesiva vagyont vitt el innen, ez is javarészen cionista pénz volt, holott a jesiva kimondottan Agudista intézet. Az orthodox rabbikar Amerikában hivatalosan cionista és vezetősége agilis cionistákból áll. A cionizmus erősödése magával hozza a vallásosság föllendülését.**

Az amerikai zsidóság útja egyelőre elvezet a zsidóságtól. Különösen az otthonról jólismert szélsőséges „szakadás-orthodoxiá”-tól. A gazdasági élet elősegíti, egyenesen megteremti ezt az állapotot. És legyen szabad itt leszögezmem, hogy az itteni magyar zsidóknál a helyzet még rosszabb, mint a más országokból idevándoroltaknál. A magyarországi származású zsidók gondoskodnak a legkevesebbet a gyermekek vallási oktatásáról. A magyar zsidók, elenyésző kivétellel, alig észlelhetők az itteni zsidó, vallási vagy társadalmi életben. A zsidó önértéket még otthon kiölte belőlük az asszimiláció és a szakadás-gondolat. Hívek maradtak az otthoni tradíciókhoz és távortartják magukat minden zsidó közügytől.¹⁾ Az amerikai asszimiláció első áldozatai közé tartoznak a mi testvéreink. a magyar zsidók, felolvadnak és eltűnnek szemünk láttára.²⁾ Talán jön valami fordulat, mely jobb irányt ad. Talán, talán. Reméljük.

¹⁾ Ez az apátia annyira elidegenítette őket minden zsidó társadalmi tevékenységtől, hogy saját testvéreik érdekében sem emelnek ujjat. Míg a más országokból idevándoroltak mindenféle úton és módon segítséget nyújtanak az ó-hazában színlódó gazdaságilag tönkrement testvéreknek és egész szervezeteket tartanak fenn erre a célra. addig a magyar zsidók mint ilyenek egyáltalában nem léteznek. Sokat tehetnének a magyar zsidóságért, megvan a lehetőségük és képességük anyagilag és társadalmilag, de hiányzik a közösségi érzék.

²⁾ Annyi mesümedot, mint a magyar zsidókból került és kerül ki, egy ország idevándorolt zsidósága sem produkált, még megközelítőleg sem.

Klara Blum: Kol Nidré

Az 1635. év egy szép nyári estéjén Amsterdam utcáin sétált Jan van Deeken barátjával Manasse, a kis zsidó diákkal. A tarka városbódék, kiabáló asszonyok és kiöltözött nézők tömegében szorongtak, amíg végre egy utcasarokra sodródtak, ahol megálltak és a hatalmas kapubolt árnyékában zavartalanul beszélgethettek. Épp a lárma és csend határán álltak. A két diák Aristoteles egy nehéz részlete fölötti vitába volt mélyedve, amikor barátnője karjába kapaszkodva egy fiatal lány haladt el mellettük, akit Jan van Deeken észrevehető felindulással köszöntött. A lány mosolyogva viszonzta az üdvözlést, de elmenőben az illendőnél talán kissé hosszabb ideig időztek gyönyörű szemei a sápadt zsidó fiun.

— Bocsáss meg Manasse — szólott van Deeken — de talán te is észrevetted ugye, hogy miképpen nézett rád az a lány? Nem? ... Az lehetetlen, ez a tekintet nem kerülhette el a figyelmedet ... és különben is úgy mondd ezt a „nem“-et olyan .. olyan .. és a szemembe se mersz nézni .. Manassé, ha megtudom, hogy hazudtál, ha megtudom, hogy a hátam megett már megkisérelted, hogy közeledj feléje, akkor ... akkor ...

A sötétszemű zsidó lassan felnézett. Határtalan fájdalmas fölény látszott szemeiben.

— Kedves jó barátom, az én gondolataim egészen mások.

— Tagadhatsz, amennyit akarsz, de ezzel a gyanuval a szivemben nem maradhatsz tovább a barátom és ha kínzó gyanumtól meg akarsz szabadítani, esküdj meg szent esküvel, hogy hozzá soha még csak gondolatban sem közeledtél. Akkor, csak akkor tudok neked hinni. Esküdj!

Ebben a pillanatban egy mély hang szólalt meg mögöttük, van Sweeten volt, egy idősebb tanuló társuk.

— Ne tedd magad nevetségessé van Deeken. Miért akarsz megesketni egy zsidót. Zsidónak nincs esküje. Ugy látszik, hogy te még nem ismered ezeknek a szokásait. Engedd meg, hogy kioktassalak egy kissé. Van a zsidóknak egy ünnepek, amit a kiengesztelődés napjának neveznek. Ezen a napon egy imát mondanak, úgy tudom s ennek az imának a szavai között van egy kitétel, mely azt mondja: „mind ami esküvéseink, nem esküvések azok“. Nos látod, ugye, hogy a zsidó becsstelen, hogy nincs és nem lehet esküje, lovagi szava és becsülete. Örölnék neki és úgy vélem a szüleid és a társaid is örölnének, ha jobban megválogatnád a barátaidat.

— Mondd kedves Manassé, hazudik, ugye hazudik?

— Nem! Igazat beszél. Igazat. De mielőtt véleményt mondanál rólam, rólunk zsidókról, hallgass meg az ég szerelmére, hallgass meg. Mind-ezideig spanyol voltam, nem is sejtve, hogy egyéb is lehetnék mint spanyol. Spanyol lovag fiaként

neveltek. Harcra, hazaszeretetre, az életem árán is ha kell. Ha Saragossa utcáin sétáltam, oldalamon hordtam a fényes kardot és a pengő sarkantyúkat lábamon, mint ők és lovagoltam, vívtam, mint ők és ők úgy bókoltak a nővéreimnek, mint én, az övéiknek. A ti templomaitokban imádkoztam. Nagyon vallásos voltam és minden alkalommal keresztet vettem, mert ez hozzá tartozott az illendőséghez. Egyszer egy ragyogó tavaszi napon, midőn andaluziai fekete lovamon hazatértem, öreg dajkám fogadott az ajtóban szájára tett ujjal és házunk egy elhagyatott szobájába vezetett, melynek ajtaja előtt a kisfia öröködött. És ekkor — láttam apámat a Peszach ünnepét ülni. Még soha ehhez hasonlót nem láttam. Teljesen váratlanul ért, minden átmenet nélkül, a kardok, gitárok, selymek, a gyémántkeresztek világából estem bele. Amit láttam, idegen volt és csunya. Szokatlan ételek, furcsa ceremóniák, groteszk formaságok, siralmas mormolás és érthetetlen dőzsölés. Tényleg ez az én apám? A büszke Don Diego. A sötét, zárkózott büszke lovag? Ez az az ember, aki itt a családjá körében ezeket a nevetséges szertartásokat végzi? Ezer aprólékos dolgot művel, körültekintő alapos-sággal és éneklő hangon, könnyes szemmel, régi történeteket mesél, melyek értelmét

Lázár Éva: Elhagyottak

Verlassen

Lázár Éva: *Galuth*

csak félig fogtam fel. Szégyenleni akartam magam, spanyol büszkeségem tiltakozni akart — de képtelen voltam rá. Ültem, ültem az asztalnál és anélkül, hogy tulajdonképpen tudnám, beleéltem magam az előírt dolgok történéseibe. Ettem a lapos száraz kenyeret, a keserű füveket. Talán csak álmodtam, de tudom biztosan, hogy végig álmodtam már egyszer. Ez a titokzatos szoba; ez a furcsa ünnep, ez a kellemes száraz ize a kenyérnek, a keserű füveknek, az édes bornak. Nem tudtam mi történt velem, de hirtelen megszerettem mindezeket a kis különös dolgokat. Szerettem a furcsa, cirádás, csunyaságukat, megható illatukat, visszaemlékeztető monoton jelbeszédüket. Otthonos meleg szeretet töltött el és egy pillanat alatt megértettem, hogy én is rabszolga voltam Egyiptom országában és üldözött vagyok itt Spanyolországban, hogy tűzzel, vassal és pallossal kényszerítettek bennünket, hogy zsidó voltunkat eltagadjuk. És hogy zsidók maradtunk mégis. Akkor is — és ma is. Hogy apám a büszke Dom Diego a spanyol polgárság díszjele, titokban és halálfélelemben a fáradhatatlan kutató inkvizíció előtt a régi furcsa hagyományokat megőrizte és most először gyermekeit is beavatta azokba. Vonakodva és a józan belátás ellenére is, de nem tudott másképp tenni. Ettől a naptól kezdve én is, mint mind a spanyol zsidók, kínzó kettős életet éltem. Csel, tettetés és hazugság lett szokásommá. Egészségtelen éleselméjűség lakott lelkemben, a forró, megalázott vér elfojtott dühe, gunya keserűen robbant

ki belőlem. Ez az élet a legmélyebb lealacsonyítás volt és mégis kínosan szép az ő titkos halálra rémített félelmében és a régi, oly sokszor eltagadott zsidó mivoltunkhoz való szeretetében. Szívós akaratában pusztíthatatlan szeretet volt, mely vakon kapcsolódott a legkisebb dolgokhoz. A macesz meleg illatához és a chanuka gyöngéd fényéhez. És te azt hiszed van Sweeten, hogy ez a megalázó hazug élet hatékony fegyver volt az ősi dacos nép hajlíthatatlansága ellen? Hiszed, hogy halálos biztossággal olyanokká kellett lennünk, mint amilyeneknek Ti akartatok bennünket tenni? Én magam is hittem, egy egész forró nyáron keresztül hittem. De aztán jött az ősz az ő komor ünnepeivel. A kiengesztelés ünnepén ezerféle méltatlan csellel és óvintézkedéssel találkoztak Saragossa zsidói... Szorosan egymás mellett tolongtunk... Fojtó titokzatosság ölel körül bennünket, a forró rémület a fölfedezés előtt... Ekkor felszakadt belőlünk az ima és szállt fölfelé lassan, lassan, csöndesen. Halk, félő szomorúság. Halk, félő hangok. Halk, félő panasz. Lassan emelkedett fel és a dallamokban egy gondolat, egy fájó gondolat? — mit tettetek velünk... mit tettetek velünk Izrael szegény, vallásos hívő gyermekeivel? Kényszerítették minket, hogy esküdjünk. Esküt esküdjünk, ami nem volt eskü — nem volt eskü.

Fenyegetés, kínzás, vér. Tanácstalanul áll az elkínzott zsidók csapata. Az emberi gyöngeség diadalmaskodik. Fehér és reszketős ajakkal mor-

Lázár Éva: *Hontalan*

Heimatslos

molják azt az esküt, amire a hóhér tanította őket. Ezek nem voltak eskük... nem voltak eskük.

Kikényszerítették belőlünk és a szívnek a régi ragaszkodó zsidó szívnek nem volt része benne... és az elkínzott dal erősödik, nagy és szabadító viharra erősödik: „mind az esküvéseink nem esküvések azok“ *Nidronó lau Nidré!*

A bectelenség érzése nem tompította el a bátorságukat, sziklakemény hűségüket zsidó voltakhoz. Nem, nem tompította el. De nekem egy pillanatra eszembe jutott a félig elfeledett spanyol büszkeségem. Egykori fogalmaim és álmaim a férfiúi becsületről és lovagiasságról. Mindezt elvesztettem most. Kimondhatatlanul kicsinynek és méltatlannak tűnik fel nekem mindez, a szegény, megalázott zsidó nép gigantikus hősiessége mellett. Megismertem a magasabb, a legmagasabb erényt, ami szégyenünkben rejtett. Nézd Van Swieten, hisz nem szükséges, hogy megérts engemet. Én mindenesetre tökéletesen értelek téged. De mosolyognom kell, amikor azt hiszed, hogy megtörted a mi zsidó büszkeségünket, mert elvetted tőlünk azt a kis becsületet, ami a férfinak oly kedves kis játékszere. A szavak és formák becsületét... Tévedsz. Mind-mind tévedtek. Elszámítottatok magatokat. Árulókká akartatok bennünket kényszeríteni. A zsidóság árulóivá. De mi inkább csak egy kikényszerített esküformának lettünk árulói, melyhez a szívünknek semmi köze nem volt. Majd összetörtünk a szégyen súlya alatt, de imádkozunk. Imádkozzunk a mi fájdalmas, hősi énekünket, a Kol Nidré-t és megmaradunk — zsidónak.

Németből fordította: Révész Gaby.

Lázár Éva

Lázár Éva: Bolygó zsidó

Der Wanderer

Lázár Éva

Az erdélyi lapok sokat foglalkoznak mostanában egy új fiatal festőművésznőnek, Lázár Évának sikeres kiállításával. Mint erőteljes, a maga útján járó tehetség jelentkezett. Olajfestményeiben és paszteljeiben mint finoman megfigyelő, mélyen átérző és öntudatosan jellemző művészi egyéniség lép föl. „Mi fog meg Lázár Éva festményein? — írja Bartalis János az *Ellenzék* kolozsvári napilapban. — Lázár Éva festményei szuggeráló erejűek. Van egy képe, a „Bocher“, amelyről le kellene törölni a Lázár Éva nevet és gondolkozom, melyik nagy festő tárlatába tudnám elhelyezni. A könnyező proletárasszony álla alatt a kendő annyi meleg bánatal, könnyes részvéttel van megkötve.“

Lázár Évának megvolt a bátorsága, hogy mindjárt első indulásakor az életnek olyan figuráihoz közeledjék, amelyek arcukon viselik a bántottság bélyegét. És mért a sujtott életből merít ösztönzést és ihletet, idetartozónak hitte azt a talmudistát is, akinek a művészetben való emancipációjáért nem kell többé küzdeni. A „Bocher“ szomorúsága megfogja a Bartalis Jánosokat is, ha tekintetük tiszta és igazán emberi és nem homályosította el az elfogultság hállyoga. A „Hontalan“ sorsa általános emberi a földkerekség minden tájékán. Akárcsak a mulandóság, amely belénk vájja a gondolatot: „Elmúlni lassan, mint a gyertyaszál...“

Lázár Éva művészete a fejlődésnek nagy lehetőségeit rejt magában. Hisszük, hogy pályája egyenes vonal lesz a legértékesebb sikerek felé. P.

Peterdi Gábor:

Gondolatok a művészetről

Mikor az ember olvassa naponként a vezércikkeket és olvassa a riporteri jelentéseket a véres tüntetésekről, melyeken a nép kenyeret követel, úgy akaratlanul is bepillant az élet prózai részébe. Az ilyen rádöbbenések után vigasztalan érzés, kétség szállja meg, mely ráül a szívre és olyan, mint egy rossz álom kínos nyomása.

Egy művészre okvetlenül kell, hogy ezek a megnyilvánulások hatással legyenek és gondolkodóba ejtsék olyan tekintetben: hogy mikor az emberiség olyan nyomorban van, tud-e foglalkozni művészetekkel?

Erre a kérdésre egy felelet van szerintem, hogy ameddig az embriségben szépézés lesz, addig lesz művészet is.

*

Mosolyognom kell, mikor arra gondolok, hogy micsoda elhasznált és elcsépelet fogalom lett ez a szó: „csodagyermek”.

Mikor ezt a szót kimondják, körülbelül, valami olyasfélére gondolunk, mint például egy torzszülöttre, aminőket cirkuszokban mutogatnak belépődíj mellett. És valóban csak ezek a csodagyermek, a természet torz és fantasztikus játéka. Azok azonban, akik szellemi téren produkálnak kora ifjúságukban rendkívüli, akár művészet, akár tudomány terén, azok nem csodagyermek.

Minden új század gyermekének hamarabb kell felszívni azokat az eredményeket, melyeket az előző századok gyermekei értek.

Az élet irama mindig lázasabb kell hogy legyen. Igyekezni kell, hogy lépést tartsunk az eredmények iramával, mert nagyon jól tudjuk, mi az, csak egy kis részét megtanulni annak, amit az emberiség elért. Pedig akkor még egy lépéssel sem vittük előbbre korszakunkat. Én tehát állítom azt: nem az a csodagyermek, aki kiválik, hanem azok elmaradtak, akik nem tudnak lépést tartani velük és pedig nem saját hibájuk, hanem egy elhibázott nevelési rendszer miatt.

El fog jönni az idő, amikor majd lehetetlen lesz az, hogy a gyermekek tizenkét évet töltsenek iskolapadban és akkor érkezzenek el csak ahhoz a ponthoz, amelyet pályaválasztásnak neveznek. El fog érkezni az idő kényszerítő hatalma, mely a visszafojtott ifjúságot oly vehemens erővel dobja előre, hogy elsöpri azokat a fölösleges vaskalaposágokat, melyek megnehezítik az életnek szörnyű küzdelmeit.

A művészet terén is a régi dogmák uralkodnak. Megkövetelik a művésztől, hogy keresztülragja magát azokon az iskolákon, amelyekben a művészet megállapított törvényeit tanítják.

Szerintem a művészetnek nincsenek törvényei. Az igazi művészt semmiféle törvénybe nem

lehet beszorítani, mert hiszen ő maga teremti az új törvényt.

Azok a szerencsétlenek, avagy szerencsések, akik nem tudják megjárni a kötelező lépcsőfokokat, hanem egyszerűen átugorják azokat, autodidakta néven ismeretesek. Jelenleg ez a szó nem valami dicsőségeset jelent.

Ezzel szemben én azt állítom, hogy igazi őserő tehetség új teremtető, tehát nem azokra a művészekre gondolok, akiket koruk kultúrája termelt ki, hanem azokra, kik nem tudják alávetni magukat az előírt kényszerzubbonyos rendszernek és nincs is rá szükségük.

*

Sokszor hallani ilyen megállapításokat: a művésznak a korához kell igazodni, a művész nem szakadhat el korától stb.

Azt mondom: nagyon szomorú lenne, ha a művésznak ilyen szempontokat kellene szem előtt tartania. Elvégre mi a kor? Elmúlik, új korok jönnek, más lesz a divat, az élet, az életfelfogás. Az a művész, aki alkalmazkodik ehhez a tévedéshez, olyan lesz, nem sok idő múlva, mint egy divatjamult szoknya, melyet, ha meglátunk valakin, ki-röhögjük, vagy olyan, mint egy plakát, amelyet átragasztanak.

Csak azok a művészek maradnak meg, kik idő és kor fölött álló dolgokat alkotnak.

A művész úgysem szakadhat el korától, mert már-már az anyatejjel szívja magába korának szellemét, de korszakán felülemelkedve kell megalkotnia a maradandót.

F. Fürth Margit:

Az új próféta szól

Szent, szent, szent,

szent az írás.

Emberfia, vigyázz, vigyázz a szóra,
szívből jön-e?

véresen forró, tiszta szíved van-e?

Harangoz-e úgy, mintha öklöznék, rugnák, mikor
a társadat bántják?

Emberfia, vigyázz, vigyázz a szódra,

mert szent, szent, szent a szó,

merülj meg százszor is

vérben, veritekben, szent igazságok szentelő

kenekedj lángszító olajokkal [tüzében,

és vérted magad irral, balzsammal — — vérted,

hogy leperegjen, hogy hozzád ne férjen

szenny, ami lehuzna,

mert szent, szent, szent,

aki ir,

kinek a kezén az írás ir,

lángszító szent olaj.

Tudd, nagyon tudd, mit szólsz

és kihez szólsz

mert háromszorosan szent, aki szól

a csendben.

Berend Pál: Csendes interju Dr. Pollák Illéssel

E cikk egy készülő zsidó portré-sorozat első -számául íródott. Fájdalom, hogy dr. Pollák Illés már csak az ellenőrző kefelevonatot láthatta.

Milyen kár, hogy ez az ember kora ifjúságában visszariadt a zsidó életben való tevékeny részvételtől. A magyar zsidóságnak egyik kivételes irányítójává fejlődhetett volna, olyanná, mint amilyen a közelmúltban Walter Rathenau Németországban volt. Pollák Illés doktornak megadatott a kiváltság, hogy egészen magasrendű szemszögből lássa és ítélje a világot, megadatott a rejtett természeti összefüggések megismerése, megadatott néki születése pillanatától egy csodálatosan finoman működő agy, amelynek atomjai: megannyi gondolat, valamennyi áthatva a humanizmus, az emberiesség tüzevel. Dr. Pollák Illés predesztinálva volt, hogy népének és hazájának, a zsidóságnak és a magyar nemzetnek egyik vezetője legyen és kicsit tragikus, hogy ez a monumentális alkotóképesség oly sokfelé töredezett, az érdeklődés ezer és egy irányban vonzotta, nem koncentrált egyetlen vonatkozásban, hogy ebből azután kikristályosodjék a zseni produktuma. Bár, mindaz, amit dr. Pollák Illés eddig teremtett, kivétel nélkül magán viseli a kiváló szellemek bélyegét. Csak éppen a „zseniális egyoldalúság“ hiányzik, ez a defektus, ami általában a legnagyobb értékeket hozza létre.

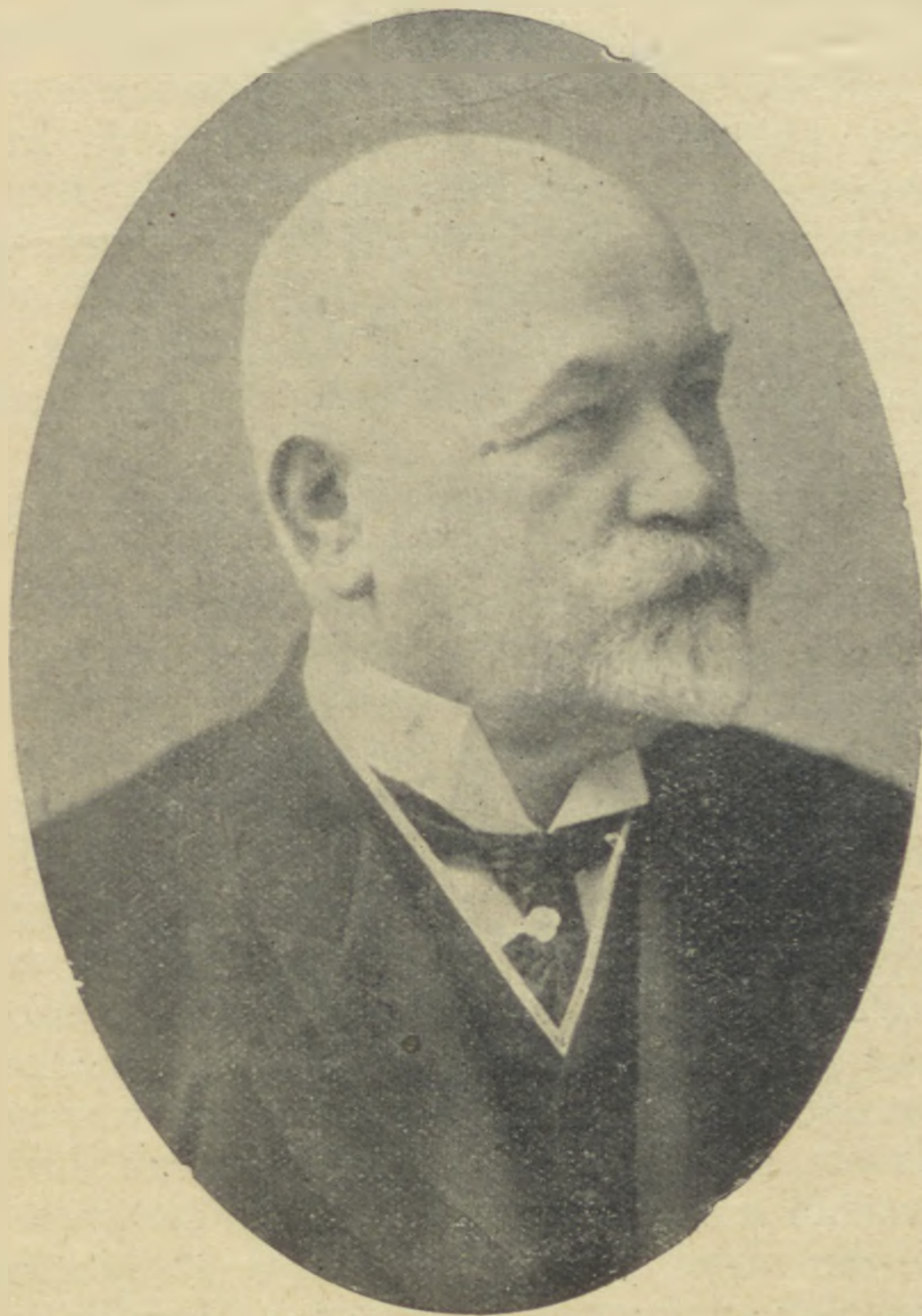
Dr. Pollák Illés ma hetvenegynéhány esztendő, foglalkozását tekintve ügyvéd és publicista, mindamellett igen magányos ember, aki tollának, olvasmányainak és ügyvédi praxisának él, társasági kontaktusa csak igen kevesekkel van. Idős, de hatalmas, szép szál, derék férfi, aki rendkívüli szívóssággal ragaszkodik az élet ezer apró öröméhez és mosolygós bölcseséggel tudja önmaga és mások előtt ezeket a jelentéktelen gyöngéket igazolni. Epikureista, mint a másik nagy kortárs, Anatole France, akihez különben nem egyedül az élet abszolút igenlésében hasonlít. Dr. Pollák Illés szellemének kifinomodottsága, gazdag fantáziája, sokszínű nyelve, polihisztorsága, a kedély fiatalos frissége: mind, mind francia tulajdonság — és valójában, dr. Pollák Illés, ez a fehérszakállas, mosolygós öregúr a gall kultúrának egészen valószínűtlenül reális, csak éppen az anyaföldtől geográfiailag messze elkerült hajtása.

Néhány évvel ezelőtt nagyobb adományt küldött dr. Pollák Illés a külföldön élő magyar-zsidó diákok számára, egy barátja közvetítésével. A baráthoz intézett kísérőlevélben többek között ez állott:

„...Egy ifjúkori, fájó reminiscencia jut eszembe, amely egész életemre kiható keserűséggel töltötte el lelkemet és bármiképpen igyekeztem is tőle szabadulni és magamat meggyőzni arról, hogy az emberek mindvégig gyarló teremtesek va-

lamennyien, az az ifjúkori seb mind e mai napig nem tudott behegedni.

Mint egy szegény zsidó tanító fia fölkerültem Budapestre tizenegy forinttal és egy praematurus bizonyítvánnyal felszerelve. Tizenhat esztendő múltam és ebben a szörnyű városban egyedül álltam. Ekkor olvasom, hogy a zsidó hitközségnél stipendiumokat osztanak ki, jó bizonyítvánnyal maturált szegény zsidó fiúk közt, ötventől három-

Dr. Pollák Illés

száz forintig. Ki volt szegényebb, mint egy vidéki zsidó tanító és mint én? És kinek lehetett nálamnál jobb érettségi? Benyújtottam tehát írásaimat és vártam. Vártam, egy tizenhatéves ifjú lélek biztos reménykedésével, aki még hitt. Mit tudtam én protekcióról, utánjárásról, hideg emberek megfagyott szívéről? Vártam dobogó szívvel és éhes gyomorral néhány hónapig és ekkor visszakaptam írásaimat: az én zsidó tanító apám szegénysége és az én praematurus ifjúságom nem ütötték meg a Sip-utca mértékét!...

Ne higye senki, hogy ezek csekélységek. Sok lelkes ifjút lökött így el a zöld asztal a zsidóság szertetétől, mert vannak igazságtalanságok, melyek soha el nem évülnek és ifjú lelkeken halálos sebeket ütnek. Így rajtam is, aki már otthon is súlyosan szenvedtem az üldözések alatt, miket nagyműveltségű szegény apám éppen ez okon elszenvedett Schomré hadath-beli előljáróságától és aki

később saját magamon tapasztaltam ki a hivatalos jótékonyság igazságtevéseit.

Engem a zsidóság soha nem támogatott sem hivatásiakban, sem erkölcsiekben, de mert a szegény diák-fiúk tovább is nyomorognak és a stipendiumok lélektana bizonyára ma is ugyanaz, mint volt ezelőtt ötven évvel, ennélfogva tartozás nélkül bár, de abban az érzésben, hogy egy ember-élet keserűségét megváltom, mikor néhány hasonlósorsú zsidó fiút pályájának folytatásában támogatok, átadok Önnek...“

Szomorú, tragikus sorok, a lélek legmélyéről jönnek. Dr. Pollák Illés felolvassa nekem ezt a levelet és szavai áttüzesednek, hangsúlyt nyernek, élet száll beléjük és ime, itt van előttünk az öreg ember, akinek hangja ma is megremeg, ha az igazságtalanságra gondol, amelyet vele szemben elkövettek, mikor az ösztöndíjakat — mint ahogy ezt ellenőrizni módjában állott, — nálánál tehetsetlenebb és jobb viszonyok között élő, de atyafiságos protekcióval rendelkező kollégái kaptak meg.

Ámbár, ha a lélek analitikusa nézné meg ezt a kis történetet, úgy nyilván azt mondaná: nem olyan nagy tragédia, hogy dr. Pollák Illéssel az esett meg, amit elmondott. Mert igaz ugyan, hogy el kellett szenvednie egy rendkívüli igazságtalanságot, ezzel szemben azonban nagyon is valószínű, hogy az erős judicium, az igazságnak fanatikus védeni-akarása, a védelemhez való felkészültség, a gyengéssel való szimpátia, az erősekkel, hatalmasokkal való szembeszállani-akarás, szóval mindaz, ami a nagy harcost, az emberiség dacos és büszke pionirjait jellemzi: reakcióként ágaskodott fel a fiatal dr. Pollák Illésben. Nagy humanistát varázsolt a különben — lehet — csak briliáns ügyvédből a stipendium-affér, mint ahogy a burzsoá, élnivágyó jogászból, Zolából az igazságnak sírnivalóan nagyszerű hőrosát a Dreyfus-ügy, a zsidó kapitány világraszóló megalázása.

Ezt mondaná a lelkek analitikusa és minthogy a lélekbe senki bele nem lát, lehet, hogy igaza van. Mert kell valami misztikus impulzusnak lennie abban, ami az embereket a barrikádokra küldi saját jószántukból, parancs nélkül, csak azért, hogy küzdjenek egy szebb, jobb eszméért. Nevelés, születés, meggyőződés nem magyaráz meg mindent. A barrikádok vezéreiből ismeretlen tüzek fűtik és talán egy ilyen ismeretlen láng lobbant fel a fiatal fiúban, mikor elhatározta, hogy életét az irott törvény bilincseinek szét törésére fogja szentelni, hogy helyébe az isteni törvény, a szeretet és egyenlő elbánás gondolatát vigye bele a judikaturába, az egyenlő elbánását, amely, a mai napig a legkiválóbb nemzetek törvénytárában sem található fel minden esetben és vonatkozásban.

Dr. Pollák Illés elveszett a zsidóság számára, de megtalálódott az emberiség részére. Ne panaszkodják tehát a zsidóság. A fiú nem segített ugyan az ősi földet művelni, — helyette segített jobba

tenni a világot. És a világban az ősi föld is benne van.

...Ennyi absztrakt dolog után néhány tárgyi adatot is említeni kíván a cikkíró...

Dr. Pollák Illés ma szegény ember. Polgári lakása, igen szép könyvtára van, semmi több. Ügyvédi praxisa kicsiny. Hiszen mikor a névtelen, kishonoráriumú, mindennapi ügyekkel foglalkozó kollégáknak rosszul megy, még kevesebb jövedelme lehet a jogtudósnak, akit ritkán, csak a legkomplikáltabb perek esetén keresnek fel. Amellett — szomorú mosollyal jegyzi meg ezt az öregúr — zsidó klienturája egyáltalában nincs, a hittestvérek, akik szívesen adják ügyeiket a társaságbeli ügyvédbarátnak, nem mennek el dr. Pollák Illéshez, aki legföljebb klasszikus anekdotákkal tudja szórakoztatni őket, de nem ért a gyakorlati érvényesüléshez olyannyira szükséges — bocsánat a kifejezésért — „főzés“ módszereihez.

Dr. Pollák Illés mintegy kétezer cikket írt életében és egy tucat könyvet, amelyeknek mindegyike kis remekmű a maga nemében. Ha egyik-másik könyvének címét említem meg: *A művészi teremtés törvénye*, *A siker természetrajza*, *A jog és az egyén küzdelme*, *Erősek és gyengék*, ha emlékeztetek híres könyvdrámájára, a „*Lucifer*“-re, amelyet a kritika a világirodalom legkitűnőbbjei közé soroz, úgy vázlatos, de eléggé kifejező képet kapunk dr. Pollák Illés munkásságának, szellemének sokoldalúságáról. Vagy el kell olvasni azt a kis tanulmányt, amely eredetileg a *Pester Lloyd* hasábjain jelent meg, utóbb könyvalakban is *Urvater Salz* címmel, amelyben egy orvosi, élet-tani fölfedezéshez fűz az író szédületes természettudományos kultúráról és alkotóképességről tanuskodó kommentárt, hogy rájöjjünk: dr. Pollák Illés mint orvos, természettudományi kutató ugyanolyan kiváló lett volna, mint amilyen kitűnő ügyvéd és publicista ma.

Hogy dr. Pollák Illés több mint ötven esztendeje újságíró is, annak magyarázata nyilván az ő emberismerése és humora: minden tudomány és minden ember mögött meglátja a gyarlóságot, az orvostudományban a tízévenként változó divat-áramlatokat, a politikában a hiuságot és az egoizmust, a jogtudományban a szív és lélek nélkül való mechanizmust. A publicisztikába menekül tehát, ahol — legalább is normális körülmények között — az ember elmondhatja ami a szívében fekszik, nem kell fejet hajtani senki és semmi előtt és ahol megengedhető az őszinteség luxusa. A *Pester Lloyd* és a *Magyar Hirlap* vezércikkírója dr. Pollák Illés és tollával a radikális demokráciát, a gondolkodás szabadságát szolgálta és szolgálja. Publicisztikai munkásságának írói karaktere Eötvös Károly, Mikszáth Kálmán cikkeivel hasonlítható leginkább össze.

És hogy mennyire él, vibrál benne a zsidóság érzése, annak legszebb dokumentuma „*Az ősi dal*“ című víziója, amely a *Múlt és Jövő* 1928 januári

számának vezetőhelyén jelent meg. Pollák Illésnek egyik legértékesebb írása ez.

Húszéves volt dr. Pollák Illés, mikor beküldött az akkor európai hatalmasságot jelentő *Neue Freie Presse*-nek egy cikket. A cikk néhány nappal később megjelent és a *Presse* felszólította dr. Pollák Illést jöjjön fel Bécsbe és látogasson el a szerkesztőségbe. A szegény tanító kenyértelen jogász-fia persze soha nem tudott utiköltségre valót összeszedni, azért azt csinálta meg, hogy fél-évvel később, önkéntesi szolgálata idején hivatalosan Bécsbe vezényeltette magát katonának. Fölment a *Presse*-hez, ahol ámulva néztek a rosszul szabott kincstári Waffenrockba öltözött gyerekre, azután hangosan elkezdtek nevetni. Arról volt ugyanis szó, hogy a *Presse* magyarországi szerkesztője meghalt és kerestek egy megfelelő utódot, aki — mint a világlap képviselőjéhez illik — baráti viszonyt tart fenn miniszterekkel, miniszterelnökkel, tekintélye van, mint egy főispánnak, amellet kitünően ír. Dr. Pollák Illést, cikke után ítélve, érett, beérkezett, befolyásos embernek tartották, a közlemény maga publicisztikai műremek volt és a jó *Presse* dr. Pollák Illést akarta magyarországi képviselével megbízni. Persze, mikor meglátták a gyámoltalan gyereket, egyszerre vége lett a tervnek. Megveregették az önkéntes arcát, megszorították a kezét és dr. Pollák Illés az öröm és a szomorúság érzései között ingadozva ment haza.

Örült, hogy majdnem tagja lett a *Presse* redakciójának és kétségbe volt esve, hogy olyan — fiatal...

Dr. Pollák Illés egyik barátja meséli e sorok írójának, hogy a tanító fia még egyetemi éveiben is rengeteget éhezett. Nem értett — mint ahogy sokan a szegény fiúk között értenek, főleg béke-időben értettek — az én menedzseléséhez, a meghívások, összeköttetések, gyors pénzszerzések technikájához és megtörtént, hogy négy-öt napon keresztül nem volt mit ennie a fiatalembernek. Dr. Pollák Illésnek ugyanez a barátja vette azután néhány évvel később észre, mikor a tanító fia már ügyvéd volt és jobb viszonyok közé került, hogy ahol egy diákforma embert látott élelmiszerkirakatok előtt ácsorogni, egy forintot nyomott a kezébe, hogy a fiú csillapíthassa éhségét.

Három idegen gyermeket nevelt fel dr. Pollák Illés, három leányt, akik közül kettőt férjhez adott. A harmadik, egy fiatal teremtes még odahaza van és az özvegyen maradt öregúr háztartását vezeti.

Csöndben, visszavonultan éldegélnek ketten, az öreg ember igyekszik minél kevesebbet szerepelni és a mai generáció, a mai magyar zsidóság jóformán alig tudja, hogy még itt él soraiban valaki, aki hivatva volna élén állania a zsidóságnak, — jogaiért folytatott küzdelmében. De dr. Pollák Illés nem kínálkozik fel és így tudatosan megfeledkeznek róla.

ZENEMŰVÉSZET

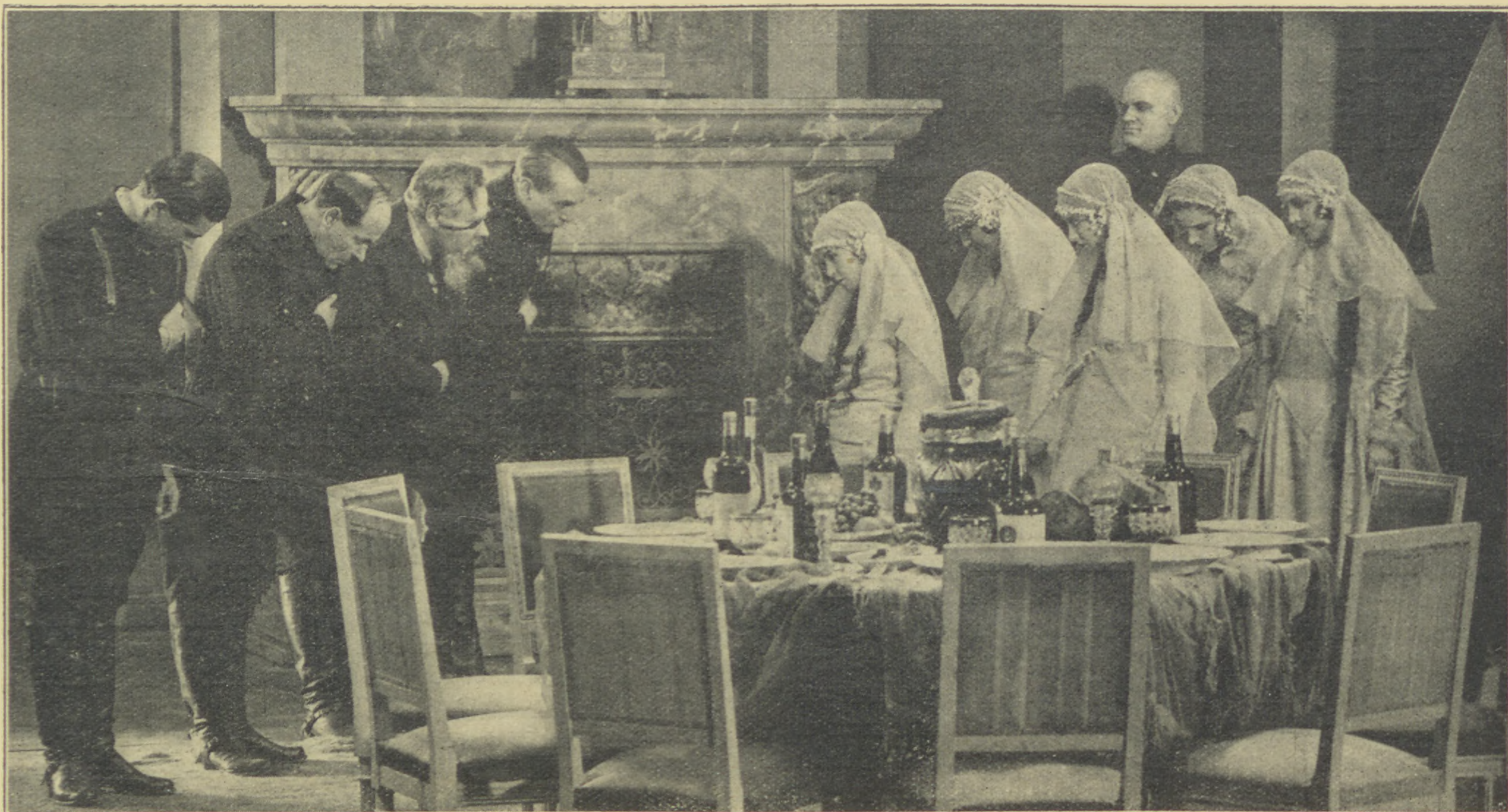
ZENEI FIGYELŐ. Jemnitz Sándornak két újabb opus-a most jelenik meg az Universal Edition kiadásában, Leipzigben. A nagytehetségű zsidó zeneszerző, — kinek problémákkal küzdő, ragyogó technikájú kompozíciói különösen Németországban találtak elismerésre — ez a legutóbbi időben írt két zongoraszonátája is bizonyára hamarosan közismert lesz.

Még egy zsidó zenei ujdonság. Szerzője nem tartozik a modernek közé, sőt zenei hagyatéka éppen születésének 150-ik évfordulója alkalmával látott napvilágot. *Juda Isaak Eberscht* mesterlegényként indult világgá *Offenbach* városkából, majd kántor lett. Liturgikus célokra írt szerzeményei zsidó tradicionális melódiák és a korabeli klasszikus stílus keverékét mutatják. *Jaques Offenbach* „Hoffmann meséi“, „Orpheus a pokolban“ és a „Szép Heléna“ világhírű szerzőjének apja *Juda Isaak Eberscht* (kit később szülővárosáról egyszerűen *Offenbach*nak neveztek), és fiát is ő vezette be a zene birodalmába. A szellemes operettszerző fiatal korában még zsidó liturgikus célú szerzeményeket is írt apja hatása alatt, kinek összegyűjtött kompozíciói most jelentek meg.

A Goldmark-centennárium ünnepe kapcsán még egy magyarországi zsidó muzsikusról kell megemlékeznünk. *Reményi* (Hoffmann) *Ede* Hevesen született 1830-ban, 1898-ban San-Franciskóban halt meg hangverseny közben. Kitünő hallásával és zenei tehetségével már gyermekkorában felrűnt és így került a wieni zenedébe, ahol hegedűművésszé képezte magát. Részt vett az 1849-iki szabadságharcban, miért is menekülnie kellett Magyarországról. Hangversenykörutjain bejárta Európát, Amerikát, Ausztráliát, sőt még a Fokföldre is eljutott. Szerzeményeiben ő is, akár csak Goldmark, a német zenekultúra hatása alatt állott. Lisztel, Berliozsal és Wagnerrel élénk összeköttetést tartott fenn. Lelkesedéssel vett részt később is minden magyar nemzeti akcióban, így a budapesti Petőfi-szobor költségeit csaknem egymaga hegedülte össze. Legnagyobb előadóművészi sikereit Amerikában aratta.

Érdekes, hogy a még fejletlen zenekultúrával rendelkező Amerika hegedűművészei a mai napig a zsidóság köréből kerülnek ki: *Auer Lipót*, *Mischa Ellmann*, *Szigeti József* és még sokan mások, így *Jascha Heifetz* is, ki nem rég az ujságokban oly értelemben nyilatkozott, hogy a hangversenyezéstől egy évre visszavonul és egy oceáni szigeten pihen ki a sikerek fáradalmait. *Solt Magda*.

PROFESSOR JULIUS WOLFSOHN. 50 éves lett *Wolfsohn*, a kiváló zongoraművész, komponista és zene-pedagógus. Kompozíciói nagyszerű darabokkal gazdagították a zsidó muzsikát. A „Paraphrasen über altjüdische Volksweisen“, „Die jüdische Rhapsodie“, „Suite Hebraïque“ című darabjait sok világhírű muzsikusz vette fel programjába. Több kompozícióját a *Mult és Jövő* kultúrestjein is bemutattuk. A „Suite Hebraïque“ az első zsidó szimfónia. Műveiben sokszor használja fel *Wolfsohn* a tóraolvasás melódiáját, a népimákat és a zsinagóga egyéb dallamait is. A zsidó zene kutatásában *Max Brod* *Wolfsohn* módszerét tartja az egyedüli helyesnek. *Wolfsohn* büszkén mutathat rá nagy pedagógiai sikereire is. Tanítványai közül sokan működnek mint tanárok a bécsi konzervatóriumokban és a bécsi Zene-akadémián. Sok kiváló művész is van közöttük. Így: *Woghalter* (a charlottenburgi Opera első karmestere), *I. Neumark* (a christiániai filharmónikusok között), *Stephan Bergmann* (Amsterdam), *Mischa Levicki* (New-York), *Bety Fischer*, *Sina Magasanik* és sokan mások.

Öt zsidó menyasszonyt vezetnek a pogromvezérek elé

Fünf Braute werden zu fünf Pogromführern geführt

Öt zsidó menyasszony öt pogromvezér előtt

A hamburgi *Israelitisches Familienblatt*, a német zsidóság legelterjedtebb hetilapja, legutóbbi számában „Aus alter und neuer Zeit” című rovatában érdekes képeket közöl a moszkvai művészeti Olimpiász zsidó csoportjának népies színjátékából. Az Olimpiászon negyvenhét nemzet mutatta be népművészetének terméseit népies játékokban, táncokban, képekben. A 47 nemzeti csoport között foglaltak helyet a zsidók is, akik szinte dacosan demonstrálták, hogy bármennyire erőszakosan elnyomja a szovjet a zsidó sajátosságok fejlődését, üldözve a héber nyelvet és a héber kultúrának minden megnyilatkozását, a rejtekekben is kicsírázik a zsidó nép lelkének művészete, szépsége és föl-emelkedés utáni vágyakozása.

A zsidó csoport többek között egy kisvárosi tragédiát mutatott be „A galamb” címmel. Ezenkívül nagy feltűnést keltett az „Öt menyasszony” című darab, amelynek tárgya a pogromok korából van merítve:

A zsidó városban megöltek egy pogromvezért, akinek a kezeihez sok zsidó vér tapadt. Büntetésül Ptljura seregének öt tisztje azt követeli, hogy adjanak át nekik a városból öt zsidó menyasszonyt. Sorshúzással döntsék el a zsidók maguk, kiket akarnak feláldozni. Senki sem vállalkozik a sorsolás tragikus művére. A pogromvezérek pedig le-mészárolással fenyegetik az összes zsidókat, ha parancsukat huszonnégy órán belül nem teljesítik. Végül akad egy öreg örült, aki vállalkozik a sors-

húzás keresztülvitelére. Egymás után járulnak eléje a zsidó menyasszonyok, hogy az örült kalapjából kihúzzák a rettenetes sorsot. Az öt kisorsolt leányt felöltöztetik menyasszonyi ruhájukba és az öt pogromvezér elé vezetik. A drámai helyzet

A város leányai kihúzzák a sorsukat

Eszter a menyasszony (Az orosz művészi olympiasból)

szívbemarkoló tragédiává fokozódik. A menyasszonyok a halálba menekülnek a gyalázat elől.

A menyasszonyok szerepeit öt gyönyörű zsidó leány játszotta, természetesen a legmélyebb hatást keltve. Kevésbé sikerült a pogromvezérek szerepe, minthogy ebbe a szerepbe a zsidó fiatalemberek magukat beleélni nem tudták. Túlságosan embe-

riesen, restelkedve, szégyenkezve mutatkoztak be szerepükben. Mintha nem is azokról a Petljuratisztekéről volna szó, akik oly kegyetlenül mészárolták le Ukrajna zsidóságát, nem kimélve öregeket, asszonyokat, gyermekeket. Zsidó nem képes pogromvezér-szerepre még színjátékban sem.

Az „Öt menyasszony“ előadása élmény volt.

Patai József: Látogatás Mezei Ernőnél

Herzl és Mezei levelezése. — Herzl ismeretlen levele. — Mezei Ernő Kossuth Lajosnál. — Kossuth nyilatkozata Tiszaeszlárról.

Herzl-könyvem magyar vonatkozásainak ki-
egészítése végett kerestem a magyar publi-
cistáknak nesztorát. Lakásán megtudtam,
hogy a Park-szanatóriumban van. Nyugta-
lanító hír. Mezei Ernő most töltötte be a 80. eszten-
dőt, melyet a Zsoltárok könyve már az erő embe-
rének szán. Lehet-e még tőle, asztalfiókjából, me-
móriájából a harminc év előtti adatokat megkap-
nom? Türelmetlenül, aggódva telefonálok a szana-
tóriumba. Hála Istennek, csak múló baj volt. Mezei
mester már künn sétál a Ligetben vagy a szomszé-
dos „Hollandia“ kávéház terraszán olvassa az uj-
ságokat. Meghagyom az üzenetet és mire délután
a „Hollandia“-ban fölkeresem, a 80 éves Mezei
Ernő már fiatalos fürgeséggel megfordult belvárosi
lakásában, átkutatta régi, rejtett fiókjait és diadal-
masan mutatja a kihalászott Herzl-levelet, amely-
nek felső sarkán ott a jelzés Herzl sajátkezű írásá-
val: „Egészen bizalmas!“

— Hogy milyen kapcsolatom volt Herzl
Tivadarral? Ismertük egymást hírből, a pesti pub-
licista és a bécsi publicista. Személyesen nem talál-
koztunk. Én persze figyelemmel kísértem Herzl
nagy művét, habár a cionista-mozgalomban részt
nem vettem. Levélváltásom Herzllel véletlenségből
indult ki. 1903 elején Bánóczi József felkért, tart-
sak előadást az IMIT-ben. A tárgyat reámbízza.
Én, mint az aktualitások embere, a cionizmust vá-
lasztottam, amely akkoriban sokat foglalkoztatta a
magyar közvéleményt és a társaságokban is min-
denfelé élénk vita tárgya volt. A különböző ferde
beállításokkal szemben, tárgyilagosan akartam
megvilágítani a kérdést. Kifejtettem, hogy a
cionizmust mint honalapítást hontalan zsidók szá-
mára szeretettel és áldozatkészséggel kell üdvözöl-
nie mindenkinek. Kulturális szempontból pedig
csak örvendetes, hogy Palesztinában, az ősi zsidó
hagyomány földjén, megújul a zsidó lélek és ki-
bonthatja sajátos tehetségeit. Ami azonban a nem-
zeti eszmét illeti, helyes és egészen természetes a
zsidó nemzeti eszme Palesztinában, de nem von-
hatom le a konzekvenciákat itt, ahol a magyar
nemzethez tartozónak érzem magam. Mellékesen
megjegyzem, hogy azért én is szívesen lefizettem a
sékelt és hozzájárultam a Keren Kajemeth gyűjté-
seihez is!

— Az IMIT-ben tartott felolvasásomnak ki-
vonata megjelent Gábel Gyula hetilapjában. És
pár nap múlva meleg levelet kaptam Herzltől.

— Ez még nem az a levél, amelyet át aka-
rok adni. Ez már megjelent akkor Gábel lapjában
és azóta a *Zsidó Szemlé*ben is. De hozzátartozik
a fontosabb és ismeretlen levél megértéséhez:

Wien, 1903. február 24-ike.

Igen tisztelt Uram!

Az Irodalmi Társulatban tartott beszédje le-
bilincselte és meghatott. Az örömömben, hogy Ma-
gyarországon is olyan férfiak, mint Ön, törekvé-
seinkhez közelednek, belévegyültek saját ifjúkorom
emlékei.

Ha nem tévedek, Ön ismerőse volt jó atyám-
nak, akit, fájdalom, mult évben elvesztettem. Mily
gyakran beszéltem az én drágámnak arról, hogy a
magyar zsidók távolmaradnak a mozgalmunktól.
De mindig vártam csatlakozásukat, hisz ez másképp
nem is lehetséges. Megérttem az előttem kissé el-
halványodott, de mégsem ismeretlen viszonyokból,
hogy a cionizmusnak Magyarországon legközelebb
piros-fehér-zöldnek kell lennie és igazán nem va-
gyok annyira megrögzött, hogy ezt hibáztatnám.
Magyarország számára — miként sajátságosan a
távoli Angolország számára is — a cionizmusnak
minden magasabb kvalitásaitól eltekintve, preven-
tív jellege van. Kétségtelenül és mindenütt, tehát
ezekben a „szabad“ országokban is az antiszemi-
tizmushoz vezető zsidó elsokasodást csak az olyan
lecsapolással lehet ellensúlyozni, ahogyan mi ter-
vezzük. Ez világos. Hogy mi egyéb rejlik még a
mozgalmunkban, magasztos és legmagasztosabb,
azt ezidőszerint Magyarország számára nem emlí-
tem. De mi tisztában vagyunk vele. A legjobb,
eddig nem is sejtett értelemben internacionális tár-
sadalmat fogjuk megteremteni. A színezésnek,
melyet népünk szétforgácsolt részei itt és amott a
népek között kaptak, nem kell eltűnnie. Ez a meg-
újhodott nép csak gazdagabb lesz egyéniségekben,
mint a többiek.

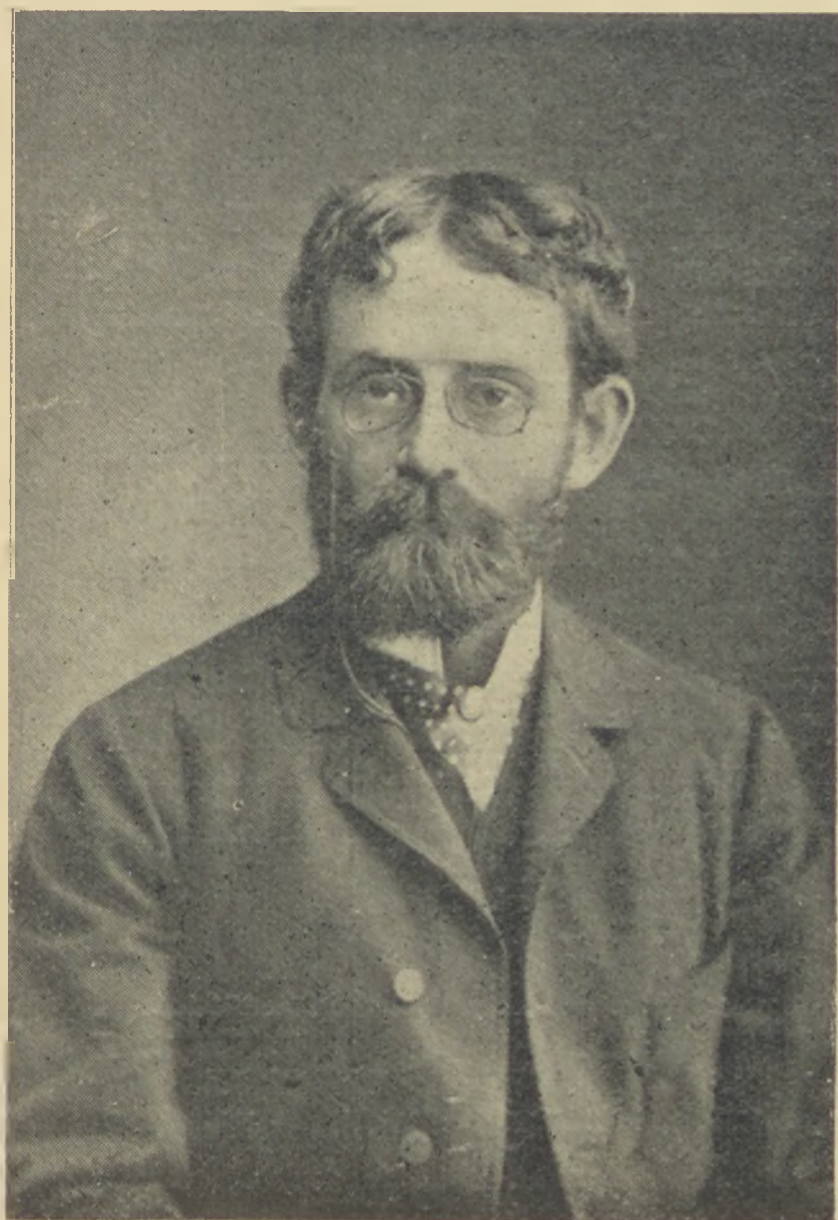
De ha a mi kék-fehér zászlónk nem is ér töb-
bet, mint a piros-fehér-zöld, fekete-sárga vagy
fekete-fehér-piros, vagy mit tudom én, melyik, —
egy nagy előnye megvan: hogy a miénk.

Hogy az Ön szép beszédjét elolvashassam,
előszedtem a már kissé elrozsdásodott magyar tu-
dásomat és úgy éreztem, régi pesti idők elevened-
nek meg előttem.

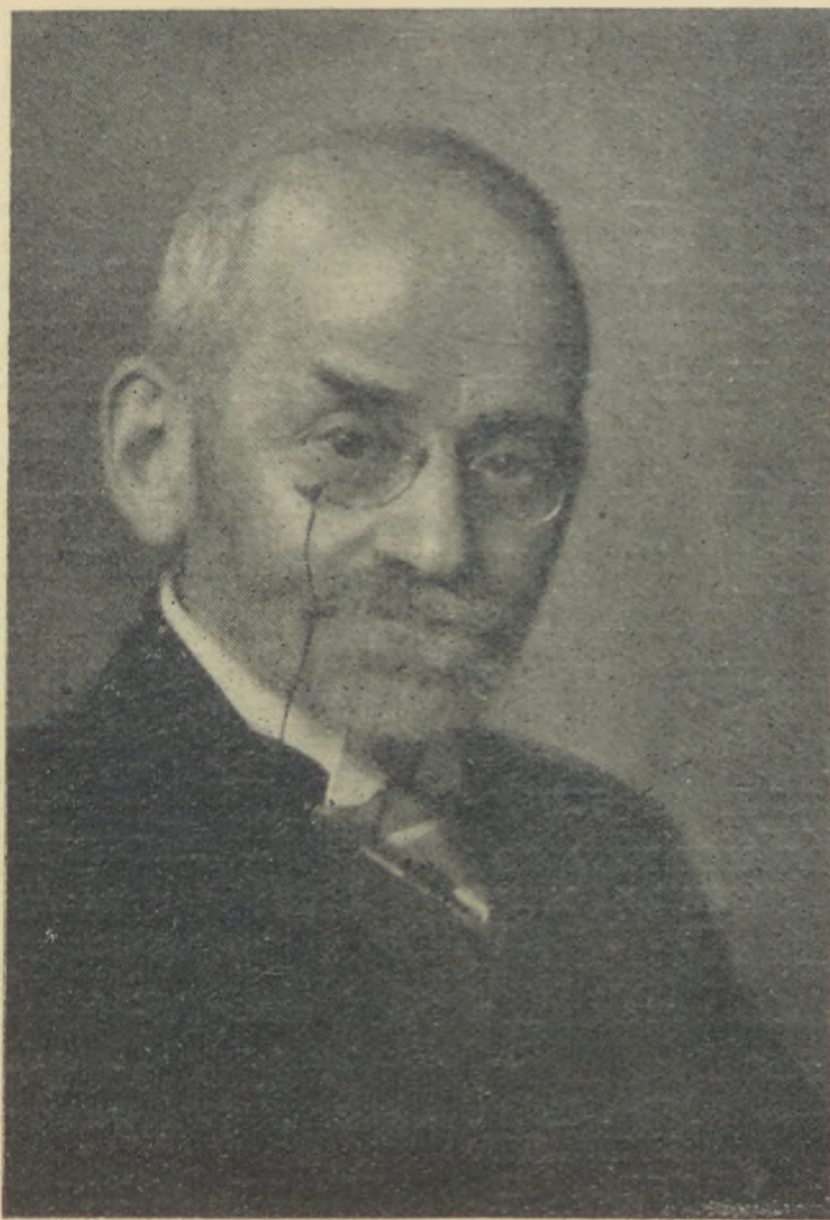
A legtisztelteljesebb üdvözlettel
készséges híve

Herzl.

— Erre az érdekes levélre — folytatja Mezei
Ernő — részletesen válaszoltam Herzlnek. Apjá-
nak ismerőse talán a bátyám, Mezei Mór volt, aki
azonban szintén nem emlékezik rá. Polémiába
bocsátkoztam vele a „Judenstaat“ egyes pontjaira.
Vonatkozólag. Kifejtettem, hogy a cionizmus pro-
pagálói sokhelyen inkább ártanak az eszmének.
Megvilágítottam a liberális Magyarország talajá-
ban meggyökeresedett magyar zsidók álláspont-
ját és hazafias aggodalmait. Erre kaptam aztán
postafordultával ezt az „egészen bizalmas“ leve-
let, amelyet most, 26 évvel Herzl halála után mu-
tatok meg először. Igazán megható a szerénysége,
finomsága. Nagy ember írása ez. Nézze:

Mezei Ernő 23-éves korában

A 80-éves Mezei Ernő

Mezei Ernő országgy. képviselő (1882)

Egészen bizalmas!

Wien, 1903. március 10.

Igen tisztelt Uram,

az én jó apám neve Jacob Herzl volt, a Dohány-utcában lakott (ahol én születtem), aztán az Ország-úton, ahol sok évig az üzlete is volt és végül a Thonet-udvarban, ahonnan 1878-ban, nővérem halála után Bécsbe költöztünk. Szabadkőműves volt (én nem vagyok az). Talán most már emlékezni fog a fivére?

Ez persze nem szükséges ahhoz, hogy őszinte levelére válaszoljak.

Csodálatos, mily kevésbé ismerik a mi sokat elítélt mozgalmunkat, akár ellenségeink, akár a közömbösek. Aki ismeri — zsidó vagy keresztény — szereti. Ha csak nem minden magasztosabb iránt érzéketlen ember.

Az én „Judenstaat“-om rég túlhaladott valami. Párisban írtam, ahol négy évig a „Neue Freie Presse“ képviselője voltam és a zsidó dolgokról nem sokat tudtam. A zsidóságtól elidegenedett Boulevardier voltam. (Még ma sem vagyok rabbinus)...

A „Judenstaat“ vitt engem a cionistákhoz, akik már előbb itt voltak és akiket én nem ismertem. Akkor még izolált voltam és szavaim tapasztalatlanok és felelőtlenek voltak.

Jobban tájékozódhat az egész ügyről az én utopisztikus regényemből, az „Altneuland“-ból. Ezt 1899-től 1902-ig írtam, már mint a mozgalom vezére. Ezáltal sok mérséklésre voltam kényszerítve. Művészi szempontból nem sokat ér a könyv, habár sok erőlködésembe került. De az egésznek megvilágítására alkalmas lehet.

Ha komolyabban akar a mi szép népmunkánkba belehatolni, akkor olvassa el a baseli kongresszusok jegyzőkönyveit.

Látja, én majdnem nyolc év óta kínlódom, mint egy kutya, egy nagy halom pénzt áldoztam érte, azonkívül dolgozom, természetesen ingyen, hagytam magam kicsúfolni és sárral dobálni és még ma is époly melegséggel vagyok az ügy iránt, mint az első nap és szakadatlanul. És nem vagyok naïv ember és színészkedésből sem teszem, mert kerülök minden tömjénezést és hízelkedést, amennyire csak lehetséges. Tehát kell, hogy valami legyen ebben a dologban! Nem gondolja?

Nos, a magyar zsidókra vonatkozólag. Az utóbbi években voltam egyszer Pesten, egy toborzógyűlés tartására. Ott volt Ágai Adolf, Neugebauer László és még egy tucat, akik mintha fölmelegedtek volna az ügyért. Aztán nem hallottam többé róluk semmit. Rég túlnagy lett a dolog, semhogy magam foglalkozhatnám a helyi agitációkkal. Azokért a személyekért pedig, akik az egyes helyeken az összes országokban Szibériától Transvaalig, Újzeelandtól Kanadáig agitálnak, nem vagyok felelős. Ezt talán nem is hiszi.

Sőt, a magyar zsidókról le is mondanék, ha tudnám, hogy az antiszemita nyomorúságtól megóvják őket az ő hazafiasságuk. Nem vagyok a nyomorúságnak spekulánsa. De a magyar zsidókat is utoléri a sors, brutálisan és annál keményebben, minél később, annál vadabban, minél hatalmasabbá válnak addig. Ezelől nincs menekvés. Akkor majd szombatot csinálhatnak a patriotizmusukkal.

Közben mi, a kigúnyoltak, dolgozunk és ott-honos házat építünk azok számára is, akik ma még tudni sem akarnak rólunk.

Nagyon, nagyon el vagyok foglalva és azonnali válaszból láthatja, hogy valami vonz Ön-höz, nyilván, mert Ön is pesti zsidó, mint én vagyok. Tiszteletteljes üdvözléssel készséges híve
Herzl.

Mezei Ernő újra elolvassa a levelet és meghatódottan mondja:

— Ebben benne van az ember egész lelke! Milyen nagy és szabad ember volt! Olvastam ugyanabban az évben egy előkelő diplomata feleségének a levelét, aki tanuja volt Herzl oroszországi fogadtatásának. Rajongva írt róla, micsoda reverenciára kényszerítette megjelenésével az orosz kormány zsidógyűlölő tagjait. Micsoda respektust szerzett a zsidó névnek, amelyet addig az orosz urak csak fitymálni tudtak. Tünetes ember volt...

Mezei Ernő levélgyűjteményének a rendezése kerül szóba. Történeti értékű dokumentumok vannak itt, mikért kár volna, ha elkallódnának. Czinner Sándorné, a szanatórium szomszédságában lévő „Hollandiá“-nak, Mezei Ernő reggelizőjének tulajdonosnője, finom női figyelmességgel segítkezik képek, levelek szortírozásában és Mezei Ernő gálánsan egy-egy fényképet dedikál a lelkes úrnőnek. Egymás mellé teszem Mezei Ernő három arcképét: az ifjúkorit, mely csupa ábrándozás és rajongás, a férfikorit, mely csupa harci kedv és energia s végül az öregkorit, melyen ismét ábrándozás, de rezignáció is nyugszik. Az élet útja ez.

Felszínre kerül egy egész levélsorozat Kossuth Lajostól, abból az időből, amikor Mezei Ernő mint a Függetlenségi Kossuth-párt képviselője ült a parlamentben és Szilágyi Dezső odament a csoporthoz és Mezeire mutatva szólta: „Ez a kis ember ér köztetek a legtöbbet!”

Kossuth maga is igen nagyra becsülte Mezeit, az embert, az író, a poétát, a publicistát. Mikor Mezei fellépett országgyűlési képviselőjelöltnek, Kossuth meleghangú ajánlólevelet írt az ország választópolgáraihoz. Átveszem a történeti dokumentumot és olvasom Kossuth sajátkezű markáns írását:

„Sajnálattal értem, hogy akadnak a Gyomai Kerületnek különben független érzelmű választói közt, olyanok is, kiket vallási tekintetek tartóztatnak Mezei Ernő zászlója körül tömörüléstől.

„Boldog Isten! hát mi köze van a vallásnak a politikához 's a hazafiúi érzelmekhez?

„Én mindig szerettem a külföldön azzal dicsekedni, hogy Magyar Hazánkban a vallási nézetek különbsége nem húz válaszfalat a Haza szent szerelmében eggyé font hazafiak közé 's hogy a Magyaroknak, bár minő templomban, bár minő rituálissal imádja is a mindenség megfoghatatlan végokát: van egy közös szentegyháza, a „Haza“, melynek oltárát felekezeti különbség nélkül karöltve állja körül, 's van egy közös religiója a „honszeretet“.

„Szerettem reményleni, hogy a Békési Magyar nép igazolni fogja e nézetemet.

„Miként kerül az én igénytelen nevem Békésben a választói népdalba? nem tudom; de ha már ott van, igazat akkor fog az a dal mondani, ha így fog hangzani:

„Mezei Ernő oly Követ
a kit Kossuth Lajos szeret.“

Mezei Ernő 1882 őszén interpellált a képviselőházban a tiszaezlári ügyben, igen éles hangon. És bár egész pártja igyekezett őt az interpellációról lebeszélni és hivatkoztak arra, hogy a kormánypárt zsidó képviselői is hallgatnak, Mezei Ernő keményen állotta a helyét. „Mint zsidónak, nem szabad most hallgatnom — mondotta —; személyes ügyem ez és nem pártkérdés.“ És országvilág előtt kiméretlenül feltárta a vérvád mögött megbúvó antiszemita machinációkat. A beszédjének óriási hatása volt. Tiszaezlár ügyében utazott utoljára Kossuth Lajoshoz Turinba. Nyilatkoztatni akarta a magyar nemzet számára.

És Mezei Ernő visszaemlékezik:

— Alighogy üdvözöltük egymást, mindjárt a vérvádra tereltem a szót. Kossuth magából kikelve fakadt ki a szégyen felidézői ellen. „Szégyellem, hogy az ilyesmi Magyarországon történhetik. Szégyellem a világ előtt és szégyellem önmagam előtt!“

— No de erről a látogatásomról Kossuth Lajosnál külön cikket írok a *Múlt és Jövő* számára.

A zsidóság szerepe a magyar irodalomban

Dr. Hankiss János és dr. Juhász Géza debreceni professzorok irodalomtörténeti művéről közölt cikkünkre kaptuk alábbi levelet és reflexiókat:

IGEN TISZTELT SZERKESZTŐ ÚR!

Nagyon köszönöm a „Múlt és Jövő“ szeptemberi számát s a cikket, mely könyvünkkel foglalkozik. Előkelő volt és remélem, nem marad hatástalanul. De ha lehetne, némely félreértés tisztázására s néhány elvi szempont megvillantására méltóztassék közölni mellékelt válaszomat. Kardos barátomtól úgy értesültem, hogy Szerkesztő Úr már eleve hajlandónak mutatkozott erre. Annak a jelét látom ebben, amire folyton törekszem s amit könyvünk megítélésében eddig, sajnos, alig tapasztaltam: tárgyilagos tiszteletét az igazságnak, amely soha nem lehet egyoldalú. Ezért az igazságért ám harcoljunk, álljunk szembe egymással, csak — az ég szerelmére! — ne tételezzünk föl rögtön mindenféle titkos és becsstelen mellékcélt egymásban! Hogy ez hova vezet, a zsidóságnak saját kárán volt alkalmá tapasztalni.

Még egyszer köszönöm Szerkesztő Ur szíveségét és vagyok

Debrecen, 1930 szeptember 17. igaz híve
JUHÁSZ GÉZA.

Húsz éve, hogy a Nyugat-ban Hatvany Lajos közzétette egy cikkét „Magyar irodalom a külföld előtt“ címen. Ez a tanulmány német olvasók számára készült s mindjárt a bevezetésében magyar hálátlanságról beszélt a németek iránt, brutális nagyzási hóbortot s más efféléket emlegetett, Vörösmarty koráig egyetlen említésre méltó író nem talált, a Bánk Bánt vad, barbár műnek minősítette, az Ember Tragédiájáról egy szava sem volt, de azért nincs tudomá-

som róla, hogy a fiatal magyar értelmiség, a *Nyugat* köré csoportosult kultúrréteg kétségbe vonta volna ennek a fanyar, de szempontokban gazdag, őszinteségében imponáló cikknek a jóhiszeműségét. Boldog idők! Hol van Hatvanytól a mi *Littérature Hongroise*-unk hangja és mégis mekkora vihar zúdult ellenünk s ami legszomorúbb, legmeglepőbb; — a mai ifjú értelmiség részéről!

Ezen a helyen elmondhatom talán, hogy ebben a támadásban éppen néhány fiatal zsidó írónak jutott vezérszerep s a legmérgesebb vád az volt ellenünk, hogy antiszemiták vagyunk. A *Mult és Jövő* legutóbbi száma össze is állítja bűneink lajstromát. Ezért a cikkért mégis hálás vagyok az írójának, Kardos Pálnak, mert bár két sűrű oldalon sorakoztatja fel sérelmeit, végül mégis elismeri, hogy nem antiszemita-munka a könyvünk s ha röviden bánunk is el a zsidó írókkal, „néhány sorban megadjuk nekik a lehető teljes méltánylást”. Nagyon örülök ennek a tárgyilagosságnak. Jó, hogy a cikkíró összeszedi minden sérelmezett állításunkat és így a további ferdítéseknek elejét veszi; még örvendetesebbnek tartom, hogy cikkét a hazai zsidóság legelőkelőbb szépirodalmi folyóiratában közölte. Ez a fórum csábit, hogy tisztázni próbáljam munkánkat a *tudatalatti antiszemitizmus* vádjától, mert ezzel a tetszetős és békülékeny formulával jelöli meg a cikk az eljárásunkat.

Meg kell vallanom, arra nem számítottam, hogy valaki tisztán azt keresgélje össze könyvünkben, ami a zsidóságra vonatkozik, amint arra sem gondoltam, hogy külön katolikus, vagy sváb vagy nem tudom milyen szempontból ellenőrizték az egész modern magyar irodalomról készült panorámánkat. Ez a műfaj, mint másutt kifejtettük már. bizonyos tetszetős csoportosítást igényel és megtűr az arányokban némi torzítást, ha ezzel szemléletesebbé teheti mondanivalóját. Hogy a nagy alkotó egyéniségeket részletesen bemutatassuk a francia közönségnek, eleve lemondunk róla, hogy oldalszámokban fejezzük ki egy-egy író jelentőségét. A legfontosabbakat kiemeltük s körük mellékalakokként helyeztük el a kevésbé nagyokat, még akkor is, ha a különbség nem volt túlságosan jelentékeny. Arra persze ügyeltünk, hogy az igazságon sérelem ne essék s éppen ezért nyugodtan vállaljuk azt a vizsgálatot is, hogy kiderül-e könyvünkben a zsidóság szerepe irodalmunkban.

Módszerünk tehát a mostani esetben műfaji követelmény. Könnyű hibáztatni, anélkül, hogy ebből mindjárt antiszemitizmus vádját kényszerülne ránk mennydörögni a kritikus. Mindössze azt kell tisztázni, egyformán alkalmazzuk-e módszerünket zsidó és nem-zsidó írókra? Kardos például kifogásolja, hogy Vajda tizennégy oldalával szemben Kiss József alig kap egy félnél többet. Nem említi azonban, hogy Reviczkynek még ennyi se jut, holott szerintünk van akkora költő, mint Kiss József. Hát még ha tekintetbe venné, hogy Vargha Gyulát három sorban ismer-tetjük, hova lenne az antiszemitizmus vádja!

S vajjon mikor azt képzelem, Tolnai Lajost csak azért emeljük ki, hogy egy ellenszenves zsidó alakja révén „az egész magyar zsidóságot megbélyegezzük”, hogyan felejtetheti el, hogy ha ilyen ambíció gyötört volna, erre a célra egész irodalmunkban keresve sem találnánk alkalmasabb író-t ugyanannál a Bródy Sándornál, akit ő a könyvünkben Tolnai helyén óhajtna látni. Emlékezzék csak vissza az Ezüst Kecskére, Bródynak erre a legszebb regényére! S ott a „fchér hiénára” és leányára, meg egy képviselőségig emelkedő zsidó ügyvédre! Festette-e irodalmunkban valaki ilyen túlzóan s *ekkora együttérzéssel* a keresztyén undorodást az *üzleti morál* láttán? Ha zsidó-befektetés lett volna a célunk, itt igazán kaptunk volna hálás anyagot — s épp egy zsidó író tollából. Efelől bizvást hagyhattuk volna vezérkedni

Bródyt a modern regény úttörői közt, — ha esztétikai értékei felérnének Tolnaival!

Az Ady-fejezet sérelmezett állításai sem útszéli szólamok, hanem némileg a cikkíró félreértései, másrészt pedig tények. Schol nem mondjuk, hogy Ady a zsidóktól vette a világnézetét, sőt a 148. lapon éppen azt hangsúlyozzuk, mennyire meg nem értetten élt legragaszkodóbb barátai közt is. Hogy váradi ifjú barátai közt mélynek senki nem bizonyult, azt hiszem, Kardos sem vitatja. S hogy az ő jócskán felületes radikalizmusuk nyomot hagyott a fiatal Adyn, ezért a megállapításért talán nem szükséges rögtön antiszemitáknak nevezni bennünket? Ezt a vádat Kardos különben azzal a mondatunkkal igyekszik valószínűvé tenni, hogy a *Nyugat* nagy írói „kivétel nélkül mind a magyar fajt képviselik hagyományaival és atavizmusával”. Ebből ő azt következteti, hogy szerintünk „igazi magyar költő csak fajmagyar lehet” — s igen természetesen rögtön szembe-szögezi vélt állításunkkal Petőfi nevét. Pedig nyilvánvaló, hogy megállapításunk *csak a Nyugat körére vonatkozik*, amelyben én Adyt, Móriczot, Babitsot valóban oly ki-magaslóan nagynak tartom, hogy azt hiszem, velük egy sorba senki más nem helyezhető.

Ami végül a galíciai bevándorlás tényét illeti, ezt az állításunkat statisztikai adatok igazolják. Hogy viszont a magyar zsidóság szellemi vezetői nem a frissen bevándoroltak, hanem az ősi bennszülöttek közül kerültek volna ki, egyelőre csupán föltevés. Nem szabad elfeledni azt sem, hogy 1785-ben még csak 75.089 zsidó élt a már nyolcmillió lakosú Magyarországon. Az is köztudomású, hogy még az őslakók is jórészt csak az utolsó ötven év alatt magyarosodtak meg. Így sem lehet azonban eléggé hangsúlyozni Kardos végső gondolatának fontosságát. Fel kell már egyszer tárni pontosan, mit adott a hazai zsidóság az irodalomnak s ekkor egyuttal a származás kérdését is tisztázni lehet. Ha ilyen módon aztán kiderülne egyik-másik részlet-megállapításunk téves volta, készséggel fogjuk visszavonni.

Egyet végezve újból ismételnem kell. Semmiféle elfogultság nem vezetett a zsidó írók ellen. Higgye el Kardos Pál, hogy ha egyéb írójuk is lett volna, akit Molnárral egyenrangúnak tartunk, azt szintén kiemeltük volna könyvünkben. Csakhogy úgy látom, itt valami öncsalás kezd a fiatal zsidó kritikusok s még inkább a harcos zszurnalisták közt kialakulni. Aki nem mond íróikról feltétlen magasztalót, az már antiszemita. Olcsó vigasz volna és Isten óvja az erős kritikai érzékű zsidó értelmiséget, hogy áldozatul essék neki. Ha már itt élünk ezen a zsúfolt kis magyar földön, ám verekedjünk és ellenőrizzük egymást kölcsönösen. Mindnyáján hajlunk illúziókra s legjobban úgy védekezhetünk ellenük, ha nem látunk rögtön mindenki-ben gyűlölködő ellenséget, aki nem osztozik véleményünkben.

Rám nézve könyvünk sorsa először szinte megdöbbenő volt. Azt képzeltem, már hegedtek a sebek annyira, hogy lemerhessen írni az ember olyan szavakat is, mint „galíciai”, anélkül, hogy „útszéli antiszemita szólamok” hangoztatásával vádolnák. S bár ezt éppen a tárgyilagos Kardos süti ránk, mégsem írom alá azt a gondolatát, hogy jobb lett volna könyvünket a zsidókérdés feszegetése nélkül alkotni meg. Vállalni kellett az őszinte meggyőződés kimondását s noha nem vártam miatta tized annyi felzajdulást sem, talán épp e harc révén válik tisztító hatásúvá a könyvünk. Meg kell már végre szüntetni azt a vak gyanakvást, amely a zsidókérdésben mindkét oldalon uralkodik. S a *Mult és Jövő* cikkének azért is örülök, mert bár még mindig sajog belőle egy csomó fájdalom, mindenütt jóhiszeműségre és tárgyilagosságra törekszik.

Juhász Géza.

Herzl fiának tragédiája

A tragédia tulajdonképpen már ott kezdődik, hogy Julie Naschauer csudásan kékszemű és még csudásabban aranyhajú bécsi leány volt. Mikor Herzl Tivadar feleségül vette, nem látott benne egyebet, mint egy gyönyörű nőt, akiről boldog szerelmesen ír Ágai Adolfnak is. De ez még nem lett volna oly végzetes. Hósea próféta az Ur parancsára szállt le szellemi magaslatairól az egyszerű nőhöz. A végzetesebb az volt, hogy Julie nem látott egyebet Herzl Tivadarban, mint egy fekete szemű, fekete fürtű szép férfit. És amikor elérkezett az elhivatás ideje, nem látott egyebet, mint azt, hogy a férje holmi zsidó ügyekért elhanyagolja a családját és elfecsérli a családi vagyont. A ház tele volt panasszal és a panaszok sűrűn hatoltak be a gyermekszobába, melynek megzavarták a jókedvét, harmoniáját. Julie sehogysem tudta megérteni, hogy a Concordia írók báljánál, ahol I. Ferenc József császár személyesen megjelenik és megszólítással tünteti ki a szerkesztőket és feleségeiket, hogyan lehet valakinek fontosabb egy cionista ülés, hogy emiatt le is mond a bál szenzációjáról? A gyerekek ilyenkor nem túlságosan kedves kifakadásokat hallottak zsidóságról, Cionról és egyebekről. A cionista kongresszusokon Herzl mindig az édesanyjával jelent meg. Juliet ez a sokadalom nem érdekelte és nem látta soha a nimbuszt, mely férjét császári trónoknál magasabbra ülteti. Csak amikor a nagybeteg Herzl életének vége felé látta a fejedelmi tiszteletet és emberfölötti körülrajongást, amely a világ minden széléről nyilatkozik meg a férje iránt, kezdett ráeszmélni, hogy kinek volt ő a hitvese. És ekkor a másik végletbe esett. Herzl Tivadar halála után megjelent kis fiával, Hanssal, mint anyakirálynő és követelte, hogy a cionista szervezet ismerje el 13 éves fiát régesnek, akinek a nevében ő és egy régenstanács fogja gyakorolni a jogokat. Nehezen lehetett előtte tisztázni a fogalmakat, hogy itt nincsenek még jogok, csak kötelességek, jövőépítés munkája és fundamentumlerakása, aminek keresztülviteléhez erős férfiú kell. Ujabb tüskék kerültek Julie és rajta keresztül a gyermekek szívébe. Hans egyre eltávolodott a zsidó ügytől. A londoni misszionáriusok pedig rögtön észrevették, hogy itt egy számukra való lelet. Megkörnyékezték a fiút és elvakították kápráztató ígézeteikkel. Térjen csak ki és ő lesz a „keresztény zsidók” nagy vallásalapítója, fejedelme. Aztán lett „evangélikus zsidó” és „katholikus zsidó”, míg végre mindenből keservesen kiábrándulva, bűnbánattal népéhez visszatérve, meghasonlott lélekkel rohant a vég felé. Így bukott Hans mélységből mélységbe, míg beteljesedett rajta a sors a bordeauxi zsidó temetőben Pauline nővére friss sírhalmán.

Hans már gyermekkorában is gyöngye akaratúnak mutatkozott. Nehezen és dadogva beszélt és Herzl magyarázta az idősebb Paulinenek, hogy

a hiba nem a beszélő szervezetben van, hanem a fejében: nehezen tudja magát koncentrálni. A hibából kigyógyult, de megerősödni nem tudott. Herzl annál gyöngédebb szeretettel csüngött rajta. Mikor Rothschilddal beszélt és a jövő került szóba, mindjárt hozzátette: „ilyenkor ön persze a fiára gondol, amint hogy énnekem is az én drága kis fiam jár az eszemben...” Az egyik kongresszusi megnyitó ülésen beszéd közben Nordaut kérte, hogy írjon helyette egy képeslapot Hansnak, mert hátha ő nem jut hozzá... Vilmos császár és a török szultán előtt ülve is a fiára gondol... Mielőtt meghalt, behívta a kis Hansot és megeskette a zsidó nép iránti önfeláldozó hűségre...

Szívbemarkoló tragédia, amely a zsidóság nem egy nagyjának jutott osztályrészül. A „Krészi-Uplészi” nagy gaonjának fia idegen temetőben nyugszik. De Hans Herzl végzete az emlék frissességével nehezedik a szívre... És oly fájdalmas Pauline sorsa is, Herzl legidősebb gyermekéé, aki a nővérének, a 19 éves korában Budapesten elhalt gyönyörű Paulinének a nevét viselte és aki az apjától nem örökölt egyebet, mint a szívbaját... P. J.

LEVÉL DR. PATAI JÓZSEF SZERKESZTŐ ÚRHOZ

BUDAPESTEN.

Kedves Józsi barátom, a mi harminc esztendőös meleg és őszinte barátságunk régen föloldott engem attól, hogy úgy köszöntsek e levelem során, ahogy azt méltán mindenki mástól elvárhatod és megérdemled. Én tehát nem úgy szólítlak, hogy Kedves Mester, vagy Nagyrabecsült Főszerkesztő úr, vagy Nagytiszteletű, tudós Patai József uram. Nekem te csak az én kedves Józsi barátom vagy, ugyanaz, aki harminc esztendővel ezelőtt voltál és azóta maradtál. Nagyon fiatalok voltunk akkor még, amikor összeismerkedtünk: a tudomány, irodalom és művészet rajongó fanatikusai, ifjú legények, akik egyforma hévvel törtünk egy délibábos cél felé. Nagyot, szépet akartunk mind a ketten s talán ez a lelki közösség kapcsolt így össze bennünket egy életre. Nem tudom, emlékezetedben él-e még az a kép, amit én most fölidézek, hogy hány esztendeje ennek, nem tudom pontosan, de legalább húsz esztendeje kell hogy legyen. Hiszen húsz esztendőös lett már a *Mult és Jövő*. Ezt a jubileumát te két szerény sorral intézted el. Nem tilthatod meg azonban, hogy nyilvánosságot kérjek egy emléknak, amely nem a te ügyed többé, hanem a közönségé, mely joggal érdeklődik a *Mult és Jövő* születésének epizódja iránt.

Íme a kép:

A Hársfa-utcában láttalak gyors lépésekkel haladni — még ma is úgy sietsz ha látlak — könyvekkel a hónod alatt. Utánad kiabáltam: Józsi, Józsi! Megfordultál s mosolyogva köszöntöttél. Elkísértelek, hogy hova, már nem tudom, de akkori beszélgetésünk során született meg a *Mult és Jövő* gondolata. Nem a lap címe, csak a folyóirat eszméje. Téged a gondolat lázba hozott s én rábeszéléssel bátorítottalak és fokoztam a kedvedet. Egymás után villantak föl újabb és újabb ötletek s te valósággal már szerkesztetted is a lapot ott a Hársfa-utcában. A rovatokat is megbeszéltük, az első szám írói is szóba kerültek, te mindjárt az egyetemes zsidóság nagy íróira és művészeire gondoltál s mire az újság elméletben elkészült, fáradtan kimerülve, de egy lázban, elváltunk egymástól.

Én azután, amint egyedül visszafelé bandukoltam, ilyeneket gondoltam: ebből se lesz semmi! Honnan veszi Jóska azt a sok pénzt ehhez a laphoz? Hol a nyomda, amely hitelez, hol az írók és művészek honoráriumai, műnyomópapír, klisék, szerkesztőség, kiadóhivatal, telefon. Egy szóval elbúsulva legyintettem s magamban így morfordíroztam:

— Szegény Jóska, te százszázalékig tudós és költő vagy, lapot akarsz alapítani és nem tudod mekkora gondot veszel a nyakadba!

S kivertem a fejemből ezt az egész irreális ötletet s egy versen törtem a fejem, amiért majd kapok valamely lapnál 20 koronát. Ha megírom a verset, ez a 20 korona biztos! És megdicsértem magam, az én gyakorlati gondolkodásomért.

Azután sokáig nem találkoztunk. Egyszer csak olvastam, hogy megjelent egy új, pazar folyóirat dr. Patai József szerkesztésében. És olvastam a kritikákat, hogy irodalmi tartalomban és művészi kiállításban tútesz minden eddigi kísérleteinken. És akkor én nagyon elszégyeltem magam, te meg nagyot nőttél előttem. A lap amit a Hársfa-utcában gondolatban szerkesztettél, valóság lett. Hamar fölkerestelek s vittem egy verset, honoráriumot is fizettél érte s akkor megint sajnáltalak. Lelkifurdalásom volt, hogy zsebrevágtam a pénzt a versért s ezt gondoltam:

— Szegény Józsi, az utolsó garasait ideadja s ki tudja megjelenhetik-e még egy szám a lapjából? Honnan győzi azt a sok pénzt? Bele fog bukni.

És te győztél és nem buktál bele s a *Múlt és Jövő* ma Európa egyik legszebb és legtekintélyesebb zsidó folyóirata, amelyet a tengereken túl is ismernek és elismernek. S én ma is verset viszek hozzád és büszke vagyok a lapodra, mert az első számot együtt szerkesztettük meg séta közben Isten szabad ege alatt a Hársfa-utcában.

Mindez pedig azért jutott az eszembe, mert a *Múlt és Jövő* most már a fiam: Peterdi Gábor művészetét is publikálja. És e hasábokon, honnan oly sok fiatal tehetség, író és művész indult útnak, a siker legmagasabb csúcsai felé, e szép chamois-hasábokon már ott látom a Patai név ifjú hajtásait is. Kedves Józsim, hát így megöregedtünk már? Pedig én úgy érzem, mintha csak tegnap találkoztunk volna a Hársfa-utcában!

És most már az új generáció törtet előre! Így is jó, ez is belégyezés, deresedő fejjel nézni a fiókák repüléseit. Adj meg a gondviselés, hogy sokáig gyönyörködhesünk bennük.

Ölel régi cimborád

Peterdi Andor.

DR. KISS ARNOLD-nak következő új művei hátyájuk el legközelebb a sajtót:

I. *FEHÉR SZEGFÜ* kortörténeti regény. Húsz íves, rendkívül élvezetes, művészi tollal írt munka. Ára 15 P, kötve 20 P.

II. *TÜNŐ IDŐK*. Új novellák, 12-íves könyv; a régi, meleghangulatú zsidó élet színes leírásai. Könnyidézõ, mosolyt fakasztó írások. Ára 10 P, kötve 15 P.

III. *MAIMUNI MÓZES* nagy vallásbölcseleti munkájának: *A tévelygők útmutatójának*, a *Móre Nebuchim-nak* új magyarfordítású kiadása. Negyven évvel ezelõtt adta ki dr. Klein Mór, néhai nagybecskereki főrabbi, Kiss Arnold nagy-tudós édesapja ezt a világhírű munkát. Kiss Arnold apja hagyatékából újra sajtó alá rendezi ezt a három vaskos-kötetű munkát. Ára 60 P.

IV. *AZ ŐSZ FURULYÁI*. Legújabb költemények. Ára 5 P. kötve 10 P.

A könyvekre egyenként és összesen is lehet előfizetni.

Az előfizetési összegek dr. Kiss Arnold, Budapest II., Fő-utca 12, II. em. 12. címre küldendők 1930 december 1-ig.

Kiss Arnold:

Az őszi haraszt muzsikál

ŐSZ FELÉ.

Meghalt Pollak Hermann, a hitközség nagyszű, nagytekintélyű elnöke. Méltó gyásszal kísérté utolsó útjára a megye, a város, a hitközség. Dr. Klein Mór, a nagybecskereki rabbi, legodaadóbb, nemesszívű barátját, atyai jóindulatú pártfogóját veszítette el benne. Három fia maradt, Oszkár, Hugó és Viktor. A két idősebb fiú már önálló volt, gazdálkodtak, Viktor, aki rendkívül tehetséges ifjú volt, a legifjabb, forró könnyekkel borult a temetés után a rabbi vállára, második apját szerette és tisztelte benne. Jogász volt. Viktor s dimplomája megszerzéséig minden ügyében a pap tanácsát kérte ki, a vakációkra Pestről úgy jött haza a papék házába, mint a saját otthonába.

Eisenstädter Ignác, a tekintélyes, patricius Eisenstädter-család szeniora lett a hitközségi elnök. Lelki finomság, jóság, jóindulat, buzgóság egyesültek benne, de hiányzott az egyéniségéből a Pollák Hermann szigorú erélye. A kiterjedt üzletével is rendkívül el volt foglalva, nem szívesen vállalta az elnöki tisztséget. Kényes ügyek eldöntésekor lehetőleg távol maradt a gyűlésektől, irtózott a zsidó harcoktól. Különösen pedig olyankor, amikor a pap valamely javaslatának, kívánságának ügye került napirendre: került a pártállást, úgy vélt, hogy éppen azért, mert köztudomású, hogy milyen benső barátság fűzi őt a paphoz — nem illik mellette állást foglalnia.

Igy hát ebben az időben a papnak kellett rasekólnak lennie. Szembe kellett szállnia a mindjobban elhatalmasodó közönnyel és vallástalansággal, harcolnia kellett a formassággá süllyedő haladás ellen, amely mindent, ami zsidó lélekből fakad: fanatizmusnak kiáltott ki.

Hübsch gabe tisóbeav előestéjén fényes nappal kezdeti meg, előírás ellenére az istentiszteletet, a papot be sem várja hatalmaskodó önérzetében (a fia büszkén mondta róla: „mein Tate ist ein Kile poten-tate“) konfliktusba keveredik ezért a rabbival, vallási ügyekben ő akar dönten. A pap nem engedi többé gabe-tisztségre. Nagy vihar emiatt a kávéházban, a kile zúg, Schleim Lipót, a dúsgazdag, de teljesen vallásnélküli terménykereskedő csapkodja az asztalt: „Der Rabbiner wird bezahlt, folglich ist er mein Diener“. Ezért a pap soha többé kezét nem fog vele, dacára annak, hogy sokszor kereste az a rabbi jóindulatát visszaszerezni.

Dr. Zorner Henrik, egy öreg pase orvos a circumcisió ellen izgat: ez nem lehet a hitközségi alkalmazott dolga, ezt csak orvós végezheti. A pap nem tűri, hogy disznót ölő doktor végezze ezt a funkciót.

Rosenberg Henrik, a másik gabe, jomkipur

Csillag István plakettje Kiss Arnoldról

napján rózsával kitűzve áll a széfer mellé — a pap kivéteti a rózsát a gomblyukából, a „Rosen-gavallir“ sértődötten hátat fordít a hitközségnek.

Egy előkelőbb zsidó családban gyász van. nem tartják be a gyászszertartásokat, nem ülnek „sivót“. A pap nem tesz náluk részvétlátogatást. Türelmetlenség — mondja a kávéházi közvélemény.

Lakodalmakkor tréfe lakomát tartanak. A pap nem megy el a lakzira. „Man hat ihn zu wenig honoriert“ — mondja a „Korona“ kávéház.

Jön az első kitérés. Braun Renét, a főutcai posztókereskedő szép leányát elveszi egy idegenből jött kikeresztelkedett ügyvéd. A pap fölmege a családhoz, a lelükre beszél: a kitért vőlegény visszatér a zsidó hitre, a leány megmarad zsidónak — de a fölvilágosodás háborog: „wir sind im alten Gettó“.

A főkántor egy alkalommal megbetegszik. A vörös Neumann, a másodkántor, egy végtelenül jámbor, szerény ember énekel helyette péntek este. Istentisztelet közben Blum Adolf, a pasáskodó előljáró hangosan odakiált hozzá: „Ein Skandal wie sie singen“. A szegény ember az előimádkozó-asztal előtt ájultan esik össze. Napokig fekszik betegen az izgalomtól, a szégyentől. Dr. Klein egy percig se tűri tovább, hogy Blum úr a helyén maradjon, pedig Blum úr rokonságot tart a bécsi Königswarter bárócsaláddal s úton-útfélen bosszúval hireszteli, „a bécsi rabbiállást játszotta el ezzel a becskerek rabbinus“. Évek, hosszú évek multak el, Blum úr

családja elzüllött, egy fia a főváros utcaseprői közé került, a „vörös Neumann“-nak, a szegény előimádkozónak egyik fia kitűnő orvos lett, a becskerek hitközség rasekólja, a második fia neves fővárosi ügyvéd, egy harmadik fiából hírneves színművész lett: Neyfer Dagobert néven, a német főváros ünnepelt Hofschauspieler-je.

Galambszív, angyali jóság élt a nagybecskereki pap szíve mélyében. Az isteni irgalom egyik leghófehérebb angyala szállott alá az ő lelkébe, hogy jót cselekedjék, segítsen, tanácsoljon, gyámolítson. Százakon segített is, híveinek apja volt, az Isten papja volt igazán. A megyében, a városban élvezett befolyása révén sok embert juttatott kenyérhez, álláshoz. Sok balsorsba került szerencsétlennek ügyét vitte sikerrel szabadulásra. Hálára sohse várt — és mégis sok hálátlanságot tapasztalt. Voltak emberek, akik mindent neki. A nemeslelkűek, az igaz emberek mindig szentnek, páratlannak tartották. A gyarlóak, a kicsinyek, az embertelenek, azok féltek tőle és mégis, még ha véteni is akartak ellene: boldogok voltak, ha figyelemre méltatta őket. Mindig irtózott a szerepeseektől, a hazugoktól, a színlelőktől. Nem vakította el a külső siker, a boldogulás, amire az élet ügyesei szert tudtak tenni. Nem hízelgett a befolyásosoknak, a hatalmasoknak, holott ha ezt megcselekedte volna, talán valami nagy fővárosi állásban díszelgett volna.

A legnagyobb üdvösséget megadta neki az Isten kegyelme. Páratlan, nemes, nagyszívű, nagyműveltségű hitvesében. Az ő Erzsikéjében, aki Erzsike maradt számára még késő aggkorban is. Mint miskolci lánykorában: ugyanazt a rajongást megőrizte a férje iránt akkor is, amikor már az ősz ezüstszínei csillogtak a hajszálai között. Csodálatosan fiatal, bájos maradt az arca öregségében is. Csodálatosan fiatal maradt a szíve szépsége fáradt szemekkel is. Az édes hangja olyan fiatal muzsikával csendült öreg napokban is, mint egykoron, régen, amikor egy édes, szomorúan bú-bájos bölcsődallal ringatta a gyermekei bölcsőjét. Minden gondolata a férjéé, a gyermekeié volt; ha a férje szíve derűs volt, az volt a legnagyobb boldogsága, ha bánatos volt, a bársonyos kezének simítása elűzött minden felleget. A gyermekei voltak a legdrágább ékszerei. Dalolt nekik a gyermekkorban, mesélt nekik szépeket a gyermekszobában, tanította őket az ifjúság idejében, imádkozott értük a fiatal küzdelmek napjaiban s mikor azok már a maguk szárnyain voltak, ő mindig csak az „édes mama“ maradt s az ő ünnepesti gyertyáit elfelejteni nem lehetett sohasem.

Nem került ki a legvallásosabb szülei házból és mégis a szíve tele volt a legtisztább, a legnemesebb istenhittel. Az ura vallásos életéhez teljesen hozzásimult. Bizonyára nem volt az ő családi köréhez hasonló szentséges, vallásos hajlék semerre több. Az ő imáinak szárnyai voltak, amik

az égbe vittek; az ő ünnepi, fehér ruhájának, fehér főköötőjének angyalszárnyai voltak, amik áttörtek az élet minden fellegén. Mindenki imádta, szerette, tisztelte. Gazdagok szegényeknek érezték magukat az ő lelkének gazdagsága mellett; szegények gazdagoknak, szívének jóságában melegedve. A pap sokszor dorgálva követelte a gyülekezettől valamely nemes eszmény valóra váltását: húzódzott a kicsinyesség — a papné gyakorta csak egy szelid szót ejtett el a község hatalmasainál és kívánságát teljesítették.

Éveken át buzdított, korholt, követelt a pap: templomot, méltó templomot a gyülekezetnek. Húzták, halasztották: szegény a község, honnan venné a pénzt? Szimchasz-tórákor a község vezetői egybe voltak gyülekezve a pap házában. Dr. Schwarz Mihály volt akkor a község igen tekintélyes elnöke. Szép megjelenésű, impozáns fehér szakállú, még aránylag fiatal, erélyes, kissé gúnyoros természetű ember.

Akkor a papné azt mondta a rasekólnak: „maguk bizony sohse fognak templomot építeni, ígérnek, beszélnek róla örökké — pedig örök emléket állítanának vele a nevüknek“.

A rasekól föl kacagott: „tisztelendő asszony jól ismer bennünket, mi sohse fogunk építeni, de szavamat adom, hogy én építeni fogok. Kezem reá, hogy mához egy esztendőre állni fog az új templom s a mi papunk hozzá méltó gyönyörű paplakása“.

Dr. Schwarz Mihály az ünnepek elmulta után összehívta a község képviselőtestületét. More patrió alig jött el arra egynéhány zsidó. Határozatképtelen volt az ülés.

Erre, rövid időn belül másodszor is egybehívta a kile képviselőit. Ujra nemigen jöttek. De alapszabály szerint — tekintet nélkül a megjelentek számára — most már határozatot lehetett hozni.

Dr. Schwarz indítványára elhatározták, hogy templomot, székházat, paplakot építenek. Az elnököt bízták meg a további teendőkkel.

Az elnök Pestre utazott: fölkereste Baumhorn, jeles építőt s megbízta a nagybecskereki templom építésével.

Rövid időre rá: már bontogatni kezdték a régi templomépületet. Amikor a becskerekai zsidók meglátták a csákányosokat, csodálkozva kérdezték: „Hát itt mi lesz?“

— Uj templom! — válaszolta dr. Schwarz isteni nyugalommal.

S egy esztendőre rá, már állt a gyönyörű, ötkupolás, hatalmas templomépület, mellette a székház s a méltó szép, hétszobás paplakás.

Nem volt ott sok bizottság, sok terv, sok gyűlés, sok lárma, sok fogadkozás, meg hangzatos ígéret — csak egyetlen ember komoly akarata s a szegény gyülekezet remek templomot tudott építeni az Istenének.

Hogyan fizették meg? Miből fizették meg, rejtély volt, de megfizették.

Dr. Schwarz Mihály nem érte meg a templom befejezését. Az Isten házának gerendái még befejezetlenül meredtek az ég felé: egy szukkosz-ünnep délutánján hirtelen meghalt, a község nagy gyászára. Utána dr. Mangold Samu ügyvéd, egy tetőtől-talpig nemes szándékú, hasonlóképpen impozáns külsejű férfiú lett a rasekól.

Dr. Klein Mór akkorára már megöszült, az élettapasztalatok csöndesebbé és filozófikus nyugalművé tették az egykoron heveslelkű papot, a házából kiröpültek már mind a gyerekek: Arnold fia már pap lett Zsolnán, majd pedig Veszprém-ben s az öreg papnak nagy öröme tellett fiában, annak szép, megbecsült pozíciójában. Mindkét helyen ő avatta eszményeinek, lelkiületének örökösét, a papi pár boldog örömmel utazott el nem-sokára a fiuk esküvőjére Veszprémbe, ahol a község benső szeretettel ünnepelte fiatal papjának esküvői ünnepét. Egy bájos, okos veszprémi leány lett a menyük. A becskerekai pap három leánya is férjhez ment. Az egyik egy becskerekai, derék kereskedőnek lett a felesége, az évek multán, fiatalon özvegyé lett. A második leány egy temes-megyei földbirtokosnak lett a felesége — rövid boldogság után az is korán elvesztette a férjét s másodszor egy veszprémi igen derék és kiváló özvegy ember vette feleségül. A harmadik leányát egy becskerekai kitűnő orvos vette el, a legnemesebb szívű emberek egyike. Imre fiából fővárosi hivatalnok lett, egy biztosító társaság cégvezetője, Lajos fia pedig becskerekai ügyvéd volt, nagytehetségű, poétalelkű, városszerte megbecsült népszerűségű ember.

Igy váltakozott derű és ború a becskerekai pap családi életében. A valódi boldogságának Istennek hálálkodó szerénységben örült, a bánatát, a gyászát Isten akarataiban megnyugvó szent lelkiülettel viselte.

Tanult, dolgozott, imádkozott szakadatlanul. Tudományos munkássága nem szünetelt egy pillanatra sem. Lefordította Jedája Hapenininek, a zsidó bölcsész-poétának „A lélek tragédiája“ című művét, bölcséleti írásokat adott közre, egyházi beszédeinek sora nyomtatásban jelent meg s szakörökben is a legszellemesebb szónokok közül valónak tartották.

Dr. KISS ARNOLD budai
vezető főrabbi
MŰVÉSZI PLAKETJE
megjelent.

CSILLAG ISTVÁN

jeles szobrászművész gyönyörű műve.

Kapható a **Múlt és Jövő** kiadóhivatalában Budapest, VI., Révay-utca 14. sz.

Ára 20 pengő

Haméiri, Strammerék és Bergerék

HAMÉIRI ELŐADÓKÖRÚTJA SZLOVENSZKÓBAN.

Bialik kérdésére, hogy méltóan fogadták-e Haméirit hazájában, valóban impozáns feleletet ad most a költő hazája, szülőföldje. Mert Haméiri, ki jelenleg Szlovenszko és Ruszinszkóban tartja előadásait, egyre növekvő népszerűségében oly szeretetteljes ünneplésben részesül, hogy kétségtelenül a legszebb emlékekkel fog hazatérni a Szentföldre.

Haméiri előadásaiban Palesztina tényleges helyzetét és általános problémáit ismerteti. Lendületével és költői lelkületével felrázza az embereket tespedtségükből. Hiszen sokan utóbb már csak szomorúan ijesztő képet tudtak maguknak alkotni Palesztináról. Beszélnek a munka hiábavalóságáról, a befektetések nem rentábilis voltáról. Sürgetik a tőkének azonnali visszatartását és a gyűjtések mielőbbi beszüntetését. Haméiri előadásai mindenütt új lelkesedés lángjait lobogtatják fel és a szívek mindenütt örömben gyulnak ki.

Bámulatos, hogy Haméiri micsoda meglepő gyorsasággal tudja álláspontját magától értetődővé tenni. Előadásai azonban nemcsak azt eredményezik, hogy a mozgalom nem lankad el és az újjáépítés akarása újból ellenállhatatlan erőre kap, hanem kultúrhistoriai szempontból is nagyjelentőségűek, amennyiben az anyagi bevételből újabb héber művei fognak kiadásra kerülni. Az akció adminisztrációját Berger Márton vállalta önzetlen lelkesedéssel.

Meg kell még emlékeznem a Berger Mártonné által Munkácson kezdeményezett „*Hazánkban házat költőneknek Haméirinek*” jelmonddal megindult erőteljes akcióról is. Az elgondolás szerint Haméiri legjobb műveiből magyarul díszkönyvet adnak ki. A fordításokat dr. Bolgár Mózes, dr. Patai József, Guttmann Mór, Ing. Weisz Chajim, dr. Müller Salamon, Ing. Singer Lajos és Löwenkopf Kálmán orsovai rabbi vállalták. Az Uj-Kelet kiadásában Kolozsváron megjelenik „A nagy örület” című háborús naplója, mely munkájáért az irodalmi körök a Nobel-díjra ajánlották. A könyvek révén befolyt összegekből és a Keren-Kajemeth szervei által lefolytatott Haméiri-gyűjtésből fogják megvásárolni a házat, melyet a Keren-Kajemeth tulajdonába vesz és a költőnek örök lakóhelyül rendelkezésre bocsát, de a ház azután is a „Haméiri-ház” nevet viseli és mindenkor kiváló költőnek utaltatik ki. Az akció a siker legnagyobb reményével folyik.

Haméiri hangulatát legjobban jellemzi az a tárca, amely az ungvári *Zsidó Néplap* legutóbbi számában jelent meg. „Az én fatornyos hazám” címmel. Csak néhány részletét idézem itt:

„Hej, julla-julla-la, Hej julla-julla-la!

Az én Fatornyos Hazámban úgylátszik nem történt azóta semmi új. Hiába a nagy világégés, hiába a rádió, a

Talkie, hiába a határkataklizmák és hiába a Holdba készülő Opel-rakéta és Einstein.

És hiába a Balfour-deklaráció is.

Az én testvéreim Messiás-várással űzik el a Szentföld újjáépítését ébresztő századát, de egy se fél a Messiás hirtelenül megszólaló kürtjétől, mikor üzletet köt, mikor házat épít, vagy midőn ügyvédnek adja át az örökösödési perét, amely húsz-harminc évig húzódna, amikor ő is, a sógora is már régóta a pokolban sanylik együttes bűneiket.

Az én Fatornyos Hazám mély csúf lidércnyomásos álomban szenved és nincs, aki felrázza őt egy történelmi pillanatra és rámutatva a vérvörösen fellángoló égálgára vészkiáltson: — Tűz van! Hajte lyudi horitj! — Tűz van! fogják szőni az ő álmaikat akkor is, ha a Messiás megjött.”

S nincs, aki kiáltsa:

— Szüntessétek be egy percre apró sacher-macherjeitek, — mert közeledik a Messiás, amelyet ti vártok, de egy percre se hiszitek, hogy tényleg eljön?!

S így az én Fatornyos Hazámbeli testvéreim tovább fogják szőni az ő álmaikat akkor is, ha a Messiás megjött.

De magának Haméirinek előadóciklusa fogja elősegíteni azt, hogy a költő fatornyos hazájában új fénytűzek gyuljanak ki a szívekben mindenfelé... Fodor Fülöp.

ÚJ KÖNYVEK

FOHÁSZ. ZSIDÓ NŐK IMAKÖNYVE.

Dr. Hevesi Simon pesti vezető-főrabbi közreműködésével írta dr. Hevesi Ferenc. Kiadja Steiner Ármán könyvkereskedése. Budapest VI., Király-utca 8. 587 o.

„Wenn einer varsteht nit kein losaun hakaundes un' er is ein jeré somájim, er wolt gern varstehtn wos er is miszpánil, is besser as er sol sein tefilló bedarf sain as das harz sol varstehtn wos er sogt.“ Ha valaki nem ért héberül és istenfélő és nagyon szeretné megérteni azt, amit imádkozik, úgy jobb, ha imáját elmondja azon nyelven, melyet ért, mert az imának olyannak kell lennie, hogy a szív megértse azt, amit mond.

E szentenciát hozza a nagy népszerűsége szert tett, Juda ha-chászidnak tulajdonított XVIII. századbeli *Széfer Chászidim* (Jámborok Könyve) kivonatos régi jargon fordítása. Az eredeti szöveg azt mondja: „Ha hozzád jönne istenfélő férfi vagy asszony, kik nem értenek héberül, úgy hagyd meg nekik, hogy csak oly nyelven imádkozzanak, melyet szívük megért, mert csak szívből jövő ima emelkedhetik fel Istenedhez. Mit ér a száj beszéde, ha azt a szív meg nem érti!”

És az évszázados gyakorlat a bölcs e kívánalmának, mely a talmud tanításában gyökeredzik, felelt meg. Anyáról leányra szálltak jargonnyelvű, bensőségteljes imádságok, melyeket a *Techinna* foglal csokorba. A héber imakönyv mellett a *Techinna* volt a zsidó asszony kísérője az élet minden körülményei közt. Boldog órákban, a megpróbáltatás nehéz perceiben, hétköznapon és ünnepeken a *Techinna* könyörgésein épült a zsidó nő. Kézírtas, foszlányos példányok öröklődtek nemzedékeken át a zsidó családokban, melyekből generációk könyörögtek ájtatos lélekkel. A tizen-nyolcadik század második évtizede óta nyomtatásban jelennek meg e népszerű könyvecskék, melyek csak lassanként modernizálódnak nyelvben és kifejezésben, de megtartják a bensőségteljes, szívből jövő hangulatot, a könyörgő nő alázatosságát, amint Istene előtt kiönti lelkét. A múlt század hetvenes éveinek végével *magyar nyelvű* Techinnák kerülnek használatba, melyeken épülnek a magyar zsidó nők. Nem

nagy a magyar Techinna-szerzők száma. Eddig Kiss Arnold gyönyörű imádságos gyűjteménye emelte a zsidó nő áhitatát.

A magyar zsidó ájtatossági irodalom határozott gazdagítása Hevesi Ferenc most megjelent magyar Techinnája, melyet Hevesi Simon hozzájárulása is becsessé tesz. Szerencsés módon váltakoznak benne régi, nemes patinájú imádságok, melyek évszázados eredetre tekintenek vissza, modern körülmények közt élő, de a vallás örök igazságait áhító lélek könyörgéseivel. A mai nap ezer meg ezer kétye közt vergődő leánya megnyugvást találhat oly elmélkedésekben, melyeket oly szerző vallásos lelke megteremtett, ki nyílt szemmel tekinti korunk küzdelmeit, problémáit, ki egyaránt tud hatni lélekre és értelemre. Szerencsés kézzel beszövegeti elmélkedéseibe és imádságaiba a zsidó vallás örök igazságait, tanításait Istenről és emberről. Ékesszóló képekben és példázatokban gazdag prédikátor, ki ügyesen kerüli az ilyen alkalomkor veszélyessé válható dagályosságot. A hétköznapi imákban az egyes napokra előírt zoltárok parafrázisában szerencsés kézzel ad változatos vallási tanítást, kerülve az egyhanguságot. Sajnáljuk, hogy a hétköznapi imádságokból — bizonyára csak elnézésből — kimaradt a Semá, mely a remélhetőleg hamarosan szükségessé vált második kiadásban meg fogja találni a neki járó méltó helyet. Nagyon szépek a régi héber imádságok, mint például a *Semóne Eszré* vagy Nismász, modernizált fordításai, melyek megmutatják ez ősi könyörgések minden idővel dacoló grandiozitását. Számos igaz ihletből származó vers teszi változatossá a Techinnát. Gazdag sorozata az alkalmi imádságoknak alkalmat ad a vallási megnyugvást kereső léleknek az áhitatos elmerülésre és épülésre.

A kiadó gondossága méltó köntöst adott a munkának, melyet az Athenaeum szakavatott officinája szolgáltatott. Vajha a *Bész Jakauv* megerősödne a Techinna szellemén hitben, áhitatosságban és zsidó erényben. Dr. Weisz Miksa.

TOLNAI ALFRÉD: DREYFUS. A nagy tragédia, amely a múlt század utolsó éveiben egész Európát lázban tartotta, még ma is érezteti hatását az irodalomban. A legutóbbi években több regény és dráma foglalkozik Dreyfussal. Tolnai Alfréd könyvét egészen speciális hely illeti meg, — sem regény, sem dráma, a történeti monográfia műfajával tartja a legtöbb rokonságot, tulajdonképen a tények ügyes eleven és logikus csoporosítása — mégis szinte lélegzetfojtva olvassuk elejétől végig. Nincs az a dráma, mely drámaibb, nincs az a regény, mely regényesebb volna, mint ez a valóság. Sőt ez a valóság néha a fantasztikum völgyébe siklik le, a fátyolos hölgygel, a gonoszság, a kép-mutatás sablonjaival. Antiszemitizmus és politikum, a hadsereg külön érdekei adnak itt találkozt, de e sötét, kaotikus, alacsony szenvedélyekből összefonódott talpazat fölé végül mégis az igazság az emberi hősiesség és a bátor humanizmus ragyogó szobrai emelkednek.

A súlyos események, a valóság döbbenetes arca a könyv szerzőjének hangját lehalkítja. Csupa jól megfogalmazott, minden felesleges szótól mentes mondatban, amelyet azonban kitűnően érzékeltetik az események változó hangulatát, — sűríti össze mondanivalóját. Teljesen objektív, de objektivitása mögött ott lüktet embersége és zsidósága. P. E.

DR. FODOR LAJOS: A CIONIZMUSRÓL. Átfogó, összefoglaló ismertetés dr. Fodor Lajosnak a cionizmusról írt munkája. „E füzet a cionizmusról alkotott balhit eloszlatását szolgálja” írja dr. Ostern Lipót előszavában. S valóban meleg, közvetlen hangon és mégis tárgyiagosan ismerteti dr. Fodor Lajos a cionizmust, mint az egész világ zsidóságát összefogó mozgalmat. A munka első részében a magyar zsidóságnak a cionizmushoz való viszonyát tár-

gyalja a szerző, a második részben pedig Herzl írásai alapján a modern cionizmus helyzetét és célját fejtegeti. A szerző értékes és nivós munkáját, melyet először mint előadást tartott meg Aszódon, áldozatos lélekkel a Keren-Kajemeth rendelkezésére bocsájtotta.

„ISTEN CÉLJA A VILÁGGAL.” Valláserkölcsei, lélektani, filozófiai, politikai, társadalmi, spiritisztikai, szabadkőművesi riportok a Lélek világából. Ilyen sokoldalúsággal írta meg dr. Weisz Ignác brasovi ügyvéd legújabb munkáját. A szerző régebbi művei: „A zsidó és a nemzetiségek”, „A román kérdés Magyarországon és a választójog”, „A zsidóságról a zsidóságnak”, mind igen figyelemreméltó, komoly tudással megírt munkák. A szerző a könyv tiszta jövedelmét a segélyre szorult zsidó egyetemi hallgatóknak szánta.

ÜNNEPI ÓRÁK. Beszéd és ima. Dr. Halpert Salamon tapolcai főrabbi könyvében valóban lélekből fakadó szavak szólnak a lélekhez. A székfoglaló beszéd és az ünnepi imák mind igaz érzéssel, fiatalos lendülettel és meggyőző erővel szólnak hozzánk, még a holt papírról is. A fiatal pap lelkétől nem idegen a szentföldi feltámadás gondolata sem és Ros-Hosana-imájában kéri Istent, „add nekünk, hogy újból kiindulhasson a tanítás Cionból, a hit világa Jeruzsálemből”. Dr. Halpert főrabbi könyvét dr. Berger Sándor hitközségi elnöknek és előljáróságának ajánlja.

RABBI NATHAN MÜLLER MŰVEI. A nagyhírű szécsényi rabbinak az „*Avné Chosen*” szerzőjének hátrahagyott halachikus és agadikus műveit adja ki fia és utódja Müller Salamon szécsényi főrabbi. „*Mincha belula basemen*”, „*Olajjal kevert ajándék*” a címe a műnek, melynek eddig más három része jelent meg. A hátrahagyott iratokat Müller Salamon főrabbi kiegészítette saját exegetikus fejtegetéseivel amelyek közt számos szellemes és aktuális magyarázatot találunk. A mű megrendelhető a főrabbi címén.

DIE JÜDISCHE LEGION IM WELTKRIEG. Wladimir Jabotinsky, a cionista-revizionista-párt vezetője, a zsidó légio megszervezője, ebben a könyvben megírta a légio történetét, amely az angol hadseregen belül a palesztinai fronton harcolt. Megragadó módon vázolja Jabotinsky a légio keletkezését. A számos képpel díszített könyv betekintést nyújt az olvasónak a világháború egyik kevésbé ismert fejezetébe. Megjelent a Jüdischer Verlag kiadásában, mint a Zionischer Bücher-Bund kiadványainak második kötete. Az érdekes műre még visszatérünk.

A ZSIDÓ ASSZONY SZAKÁCSKÖNYVE valóban házagpótló munka. Szerzője Rosenfeld Mártonné, Spán Aranka minden apróságra kiterjedő figyelemmel vezeti be a zsidó asszonyt a rituális háztartás és főzés tudományába. Nem szorítkozik csupán magára a főzésre, hanem a terítéssel, tálalással is foglalkozik és minden alkalomra hasznos tanács-csal szolgál. Emellett főérdeme, hogy megmutatja, hogy a rituális törvények szigorú betartása mellett is el lehet érni a szakácművészet legmagasabb nivóját és hogy válogatott izléses, a legnagyobb igényű gourmandot kielégítő konyhát lehet vezetni.

Templomi himzéseket

készít művészi kivitelben
olcsó árak mellett

HERZ EMMÁ aranyhimző-műterme

Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 3. sz., I. emelet
Telefon: Aut. 856—32.

TOLLHEGYRŐL

MÓRICZ ZSIGMOND ÉS A ZSIDÓ LÉLEK.

Móricz Zsigmond cikket írt a *Nyugat*-ban „Fischmann és Utódai“-ról, Komor András kitűnő könyvéről, amelyet a *Mult és Jövő* már régebben érdeme szerint méltatott. Móricz Zsigmond szerint „Csak most kapjuk irodalmilag először a zsidó lelket, gáncs és félelem nélküli írói tollal magírva nálunk. A mult század végén zsidó írók kötelességüknek tartották, hogy keresztény jellegű színt, mázat adjanak alakjaiknak. Csak egy-egy résen villant ki belőlük a zsidóságuk. Mindenféle tipikus keresztény neveket használtak és igyekeztek valami külső csillogással úgy tüntetni fel az életet, mintha nem volna súlya annak a titoknak, hogy a zsidó írók azokat a lelkiismereteket, amelyeket közölnek, zsidó életüktől szívták fel a Létezésből.“ Kiss József csak Reb Mayer Litvák nemes zsidó alakjának bátor, nagyszerű megéneklésében vetette le költészetének addigi álszínét. De ez nem volt nagy hatással a többi zsidó írókra, akik továbbra is keresztény allegoriákba öltöztették műveiket. S ebbe a játékba a zsidó olvasó és nézőközönség is belement; ő is szükségesnek tartotta azt, amit a zsidó író művelt: azt, hogy fátyolt kell vetni a multra: hogy a kikeresztelkedés époly szükséges, mint a társaságban a frakk felvétele. Komor András nem veszi fel a frakkot, illetve nem öltözik egy idegen világ kosztümjébe, hogy ezzel érje el a befogadást... Komor András már egy olyan generációt képvisel, amely túl van ezen a kényszerű álságon. „Az irodalom lelki tisztaságának egy új fázisához ért el a zsidó író. S amint ide elért, el kell következnie annak, hogy ez a hatalmas szellemiség, amit a zsidóság képvisel, őszintén és zavartalanul fejthesse ki lelki tartalmát.“

Móricz Zsigmondnak ez a cikke nagy feltűnést keltett és sokan vitatgatták, találgatták, kikre gondolt tulajdonképpen, kik azok a magyar zsidó írók, akik keresztény jellegű színt, mázat adnak műveiknek. A *Mult és Jövő* megadhatja a feleletet erre a kérdésre is. Mert Móricz Zsigmond éppen a *Mult és Jövő*-ben nyilatkozott először erről a problémáról. (Lásd Komlós Aladár: Móricz Zsigmond a zsidókérdésről írásban és szóban. 1926 április.) Ezt mondotta akkor Móricz: „A zsidó írók ellen épp az a panaszsom tizenöt-húsz esztendeje már, hogy mondanivalóikat mindig idegen milieube csempészik... Akár Molnárt nézem, akár Szomoryt, akár Birót... Nekem sosem jutott volna eszembe, hogy zsidó környezetben játszassam le az életem tragédiáit!...“

A kérdés lényegére vonatkozólag pedig a következő megjegyzéseink vannak:

1. A *Mult és Jövő* kezdettől fogva egyik legfőbb programpontjának tekintette a harcot a zsidó téma, zsidó miliő, zsidó szem és lélek recepciójáért. Ezt fejtette ki Buber és Nordau is mindjárt első évfolyamunkban, mintegy célkitűzésül. Móricz Zsigmond gondolatát tehát teljesen helyeseltük és a zsidó lélek őszinte feltárásában értékgyarapodását, színgazdagodását látjuk a magyar általános irodalomnak is.

2. Nem tételezhetjük fel viszont, hogy Móricz Zsigmond a zsidó születésű írónak csakis zsidósága szűk parcelláját akarná kiosztani. „Eddig és ne tovább!“ Kár volna például törölni Heine költészetének túlnyomó részét. Még a „Wallfahrt nach Kevlaar“-ért is kár lett volna, ha zsidó szemérmességből meg nem születik. Ahogy a keresztény Rembrandt alkothatott halhatatlan zsidó képeket, a zsidó művész hazája is széles e világ lehet. Csak ne cselekedjen úgy mint sokan, hogy tüntetően éppen szűkebb zsidó otthonukat kerülik.

3. Tény, de csak valamikor „az egész világon ugyanolyan gátlásokon kellett keresztül törnie magát a zsidóságnak általában“. Viszont az egész világon évtizedek óta a zsidó írók és művészek legeslegelsői *de facto* keresztülvitték a zsidó lelkiismeret legteljesebb emancipációját. A magyar zsidó exportnak tehát rég nem kell már ilyen tekintetekkel számolnia.

4. Nálunk sem ma kezdődött ez az átalakulás. Kóbor Tamás: „Ki a ghettóból“ még a mult század végéből való. Maga Molnár Ferenc elég Lipótvárost festett, Biró Lajos bazini zsidókat írt (most fordították héberre Palesztinában). Szomorynak zsidó önérzet-túltengést is vetettek már a szemére. A *Mult és Jövő* íróigárdájának speciális zsidó lélekfeltárásáról nem is szólnunk e helyen. De még a kikeresztelkedés „frakk“-elméletének feltalálója, Hatvany Lajos is zsidó regényt írt. Bondyék és Fischmannék, sőt Halasi Hirschék is rokonok, akár csak Móricz Zsigmond regényében a Pogány-Pollák és a Liscsány-Lichtenstájn.

A NÉMET VÁLASZTÁSOK MEGLEPETÉSEI

bizonyára zsidó szempontból a legnagyobbak. Elsősorban az a szomorú és félremagyarázhatatlan tény, hogy amely párt-hoz a zsidók a legnagyobb vehemenciával csatlakoztak, az legalul maradt. A zsidók támogathatták ezeket a pártokat nagyobb pénzösszegekkel, de a tömegeket nem csak hogy nem hozhatták oda, hanem ellenkezőleg, talán éppen az ő támogatásukkal idegenítették el. Csak a katolikus centrumpárt volt elég erős ahhoz, hogy még a berlini zsidó hitközségi elnök csatlakozása sem ártott meg neki. Maga a zsidóság pedig mint szavazótömb quantité absolutement negligeeable lett a német szavazatok milliói között. Ha még a csecsemőket is elvihették volna az urnákhoz, akkor sem tesz ki egész lélekszámuk 560.000-nél többet. Ezzel szemben az antisemitapártra magára szavazott 6.400.000 „lélek“. Tehát minden egyes zsidóra esik tizenegy horogkeresztes, aki szeretné egy kanál vízbe fojtani. És vajon ki fogja megvédeni az egy zsidót a tizenegy támadó ellen? Elvégre az antisemiták, a mikszáthi meghatározás szerint csak „kelletlenül jobban“ gyűlölik a zsidókat, de önfeláldozású harcba szállni értük a „nem antiszemita“ sem igen fognak. És itt vannak még a kommunisták is, akik csak abban különböznek a horogkeresztesektől, hogy míg ezek csak a zsidóktól akarnak mindent elrabolni, amazok zsidóktól és nem-zsidóktól egyformán akarják elszedni a magántulajdont, de mindenesetre szintén elsősorban a zsidóktól, akikhez könnyebben tudnak hozzáférni. És még egy „külső“ meglepetése is van a német választásnak. Az olasz fascisták akik eddig, amíg a horogkeresztes Hitlerék alig egy minjánt számláltak, nyomatkosan hangoztatták több ízben is, hogy nekik semmi közük a német antiszemita pártiához, rájuk ne hivatkozzanak, ők a zsidógyűlölet politikáját a legélesebben elítélik. Most pedig, hogy a horogkeresztesek győztesen, 115 mandátummal kerültek be a parlamentbe a fascista sajtó örömkönyveket sír és Róma lelkes baráti üdvözléseket küld Berlinnek. — A német zsidóság meglepetései, fájdalom, még további meglepetések sorozatával is kecsegtetnek. És „különvileg“ sajnós nemcsak a németországi zsidóság van benne érdekelve. Főve mezdöbbségekben domborodik ki a zsidóságnak önmagára utaltsága mindenütt.

VIGASZTALÓ MOMENTUM,

hogy az „emberi jogok németországi ligája az ujságokban és a hirdető-oszlopokon tiltakozó plakátokat tett közzé a legélesebben elítélve a „zsidógyűlölet kultúrszégyenét“. Föl-emelik tiltakozó szavukat, mert „nem akarnak a zsidók alávaló meggyalázásának bűntársai lenni“, felszólítják a kormányt hogy a birodalmi alkotmány értelmében nyujtsa

védelmet a zsidóknak. „Németország az egyetlen ország, ahol még az ilyenfajta antiszemitizmusnak talaja van. A leggonoszabb terror eszközökkel dolgozó kisebbség nem szoríthatja le a német népet a többi nagy nemzetek nivójáról...“ Vigasztaló momentum, hogy ezt a felhívást a német kultúrának legelső nem-zsidó vezetőszellemei bocsátották ki. De másrészt igaz, hogy „parva sapientia“ kevés bölcsesség kormányozza a világot és azonkívül sajnos tudjuk, hogy nem „Németország az egyetlen ország...“

LESZOKNAK AZ ÁLDOZATKÉSZSÉGRŐL.

E szomorú idők sok sírás-rivásának egyik legszomorúbb eredménye az is, hogy leszoknak az áldozatkésziségről. Azok is, akik tehetik, akiknek módjában van áldozni, vagy akik még erőlködhetnének az áldozásra, a dolog könnyebb végét fogják és a súlyos viszonyok siralmával andalítják el magukat és a zsidó ügyeket. Zsidó-iskolában mindenki tandíjmentesen akarja beírni gyermekét, az is, aki más iskolába szívesen fizetné a legmagasabb tandíjat is. A zsidó-kórházban mindenki díjtalanul akar gyógyulni, az is, aki ezreket költ egy nyári üdülésre. A zsidó-temetőbe mindenki ingyen akar temetkezni, az is, aki nagy áldozatokat tudott hozni azért, hogy az odavezető utat elegánsabb szanatóriumból tegye meg. A „súlyos viszonyok folytán“ első sorban a zsidó-ügyekre való áldozást szüntetik meg. Mint ama jámbor zsidó utas, aki mikor a tengeri viharban a hajókapitány kihirdette, hogy a teherkönnyítés végett mindenki dobja fölösleges holmiját a tengerbe, sietett a vízbe dobni — talizsát és teflinjét. Hiába. Még a jámborok és jóhiszeműek is kezdik hinni, hogy a zsidósággal áldozni fölösleges. És ha kérdik tőlük: miből tartsa fenn a hitközség az iskoláit templomait, kórházait, a Szentegylet a temetőjét, aggok házat és egyéb jótékony intézményeit, naivul felelnek: „Elég gazdagok“. Mintha kiapadhatatlan források volnának itt a mélységben. És nem látják, hogy az egyetlen forrás: a zsidó áldozatkésziség. Ezt pedig „gyakorolni“ kell a legnehezebb „tréning“ árán is. Mert csak így erősödhetik a zsidóság. És erre az erőre szüksége van és szüksége lehet mindenkinek.

A BUDAPESTI EGYETEM HÉBER DISSZERTÁCIÓJÁNAK

a híre végigvonult az egész világsajtón. A Pázmány Péter egyetem elfogadta — első eset volt — Hirschler Pál rabbi-jelöltnek héber nyelven írt doktori disszertációját, Eszterkönyvéhez fűzött tudományos kommentárját. Sok külföldi lap kommentárt is kapcsolt a szenzációhoz. „A liberalizmus diadala a budapesti egyetemen“ stb. stb. És egészen bizonyos, hogy az ilyen hír sokkal jobb szolgálatot tesz a hazának, mint ha az egyetemről zsidóveréses és numerus-claususos szenzációk száguldanak szerte a világ négy tája felé...

ZSIDÓ HUMOR

R. Jisrael Chajim Szamet egy kis héber gyűjteményt szerkesztett „Sma Jisrael“ címmel. (Kiadja Klein Gyula könyvnyomdája Kisvárdán.) Ebben olvashatjuk alábbi szellemes hasonlatokat:

A FIZETÉSES FEDDŐ BESZÉD ÉS AZ ÉJJELI ŐR.

„Kiálts torkodból, ne tartsd vissza magad, mint a harsona emeld fel hangodat.“ Így szól a próféta. Rabbi Joel a feddő prédikátor mondotta egyszer: Vannak emberek, akik nem akarnak hallgatni a rabbi feddő szavára, mert hiszen mestersége ez és fizetést kap érte — mondogatják. Hasonlatos ez ama balga emberhez, aki szalmafedeles padlásban

lakott és mikor este lefeküdt, nem oltotta el az égő gyertyát. Arra ment az éjjeli őr, aki fujta a trombitát, aztán hangosan hirdette: „tűzre vízre vigyázzatok, tüzet, gyertyát eloltsatok!“ De a balga ember nem hallgatott rá, figyelmeztető feleségéhez pedig így szólt: „Hiszen ez az éjjeli őr csak azért kiáltja ezt, mert fizetést kap érte a községtől. Nem szívből beszél, nem kell vele törődni!“ Az ember aztán elaludt, az égő gyertya eldőlt, felgyújtotta a padlást és tüzet fogott a ház és lángba borult az egész város. Látjátok — mondotta a rabbi — ilyen balgák azok is, akik hallják a feddő szót „a jövő napról, mely lángol mint a tűzkohó“ és azt gondolják magukban: nem kell rá hallgatni, fizetnek érte, tehát szónokol. És az eredmény, hogy a bűn tüze tovább terjed. Azért mondják bölcseink: „ki a bölcs? az aki mindenkitől tanul!“ És ezért mondja a próféta: „Kiálts torkod szakadtából, ne tartsd vissza magad. Mint a trombita, emeld fel hangodat!“ ne törődj vele, hogy reád is azt mondják amit a trombitáló éjjeli őrre, hogy azért trombitál, mert fizetést kap érte!...

ISTEN ELŐTT NINCS KIFOGÁS.

Sokszor előfordul, ha szegény ember jön jómódúhoz segítségért, vagy kéri, hogy gyűjtsön össze neki gyorssegélyt, az illető kifogásokat mond, másvalakihez utasítja, aki inkább segíthet, ő maga most gyengélkedik, nem vehet magára táradtságot, vagy kideríti, hogy a szegény ember nem is olyan szegény, nincs is úgy reáutalva stb. Erre magyarázta a régi munkácsi rabbi S. Spira a Hosanoban előforduló verset:

Segíts, oh segítő Ur!

(Te nem küldhetsz máshoz, mert:)

Kivüled nincs ki segítsen

(Azt sem mondhatod, gyöngye vagy)

Erős és hatalmas a segítségben!

(S te azt is tudod, hogy igazam van.)

Inségben vagyok, segítened kell!

Erre mondja az Irás: „Aki keresi a jótékony tettet, talál életet, jótékonyt és tiszteletet!“ Nem mond kifogást, hogy gyöngye, vagy hogy az emberek ugye adnak, vagy hogy a gyűjtőt nem részesítik kellő tiszteletben. Aki keresi a jótékony tettet, az találni fog egészséget, bőkezűséget és tiszteletet.

*

Balga az az ember, aki ha károsodás érte, beszünteti a jótékonyt. Hasonlatos ez ahhoz, aki a tüzet szalmával akarja eloltani...

„AMIT VÉTKEZTÜNK A SZÁJ BÜNVALLOMÁSÁVAL...“

Hogyan lehet a bűnvallomással vétkezni? Mit jelent tehát a nagyünnepi „Al-chét“ között ez a mondat: „és a bűnért, mit vétkeztünk előtted a száj bűnvallomásával“. Vannak, akik verik a mellüket és meggyónják a bűnüket, de csak a szájukkal, a szív pedig nem is figyel rá. Ez sokszor inkább bűn — magyarázza R. Mose Teitelbaum. — Hasonlatos ez ahhoz, mint amikor a kertbe madárijesztőt helyeznek kis farudakból, miket a szél egymáshoz ver és a madarak azt hiszik, emberi hang az. Mihelyt azonban tudják, hogy csak fahangok azok, nem félnek többé és jönnek tovább bátran a kertbe. Sőt gyakran éppen ez a hang vonja oda a madarak figyelmét, amikor egyébként nem is akartak arra repülni. Így van ez a jecer-horával; a gonosz Indulat seregei látják, hogy az illető ember bűnvallomása csak fázörgés és nem riadnak vissza attól, hogy feléje közeledjenek. Ellenkezőleg még hívja is őket a hamis hanggal. Erre mondja a próféta: „Mit verettek? Még folytatjátok a lázadást!“ Mit veritek a melleteket, amikor semmi megtérési szándék nincs a szívetekben?

KRÓNKA ÉS SZEMLE

STERN SAMU ELNÖK UJÉVI ÜDVÖZLETE. Igen helyes és üdvös dolog, hogy a pesti hitközség elnöke végre szakít az izoláltság régi rendszerével és alaposan megfontolt, nobiles hangú Ujévi üdvözlésében a külföldi zsidósággal való kapcsolatot helyezi a magyar zsidóság problémáinak élére. Helyes és üdvös dolog már maga a tény, hogy ezt az Ujévi üdvözlést az egész belföldi és külföldi zsidó sajtónak egyidejűleg bocsátotta rendelkezésre.

Elvégre a pesti hitközség az egész zsidóságé és problémái nem pártkérdések. Sőt még a látszólag helyi ügyek, mint a pesti hitközség alapszabályainak felfrissítése, tisztviselőinek, orvosi karának helyzetstilárdítása, nyugdíjának rendezése is általános érdekű, mert a pesti hitközség nagy súlyánál fogva példaadó. A vallásos nevelés, mint a zsidóság jövőjének biztosítása pedig magától értetődően univerzális kérdés, amelynek kereteit szűkíteni semmiféle tekintetekből nem szabad. Stern Samut mint energikus kezű gyakorlati férfit állította a közbizalom a pesti hitközség hajójának kormányához, szabad vizeken kell hogy járjon, nyitott szemekkel minél tágabb horizont alatt. És nem szabad szemet hunynia akkor sem, mikor látja, hogy ezen a horizonton legelül a Jewish Agency áll...

R. KOPPEL REICH SIRKŐAVATÁSÁN különös figyelmet keltett legifjabb fiának *Reich Sámuel* verbói főrabbinak beszéde, aki fejtegetéseibe belekapcsolta az aktuális kérdést is.

„Minden nemzetnek megvan a sajátos vonása. A zsidóság meg volt áldva a legkülönösebb tehetségekkel. Minden törzsnek volt a maga jellege, mely zászlóján is kifejezésre jutott a külön színnel. Csak Benjamin zászlaján voltak az összes törzsek színei együtt. Mert az ő telkén állott Jeruzsálem és a Szentély, hová háromszor évenként gyülekeztek Izráel összes törzsei az Ur előtt. Így volt édesapámmal a fővárosban, ahová az ország zsidóságának különböző színezetei koncentrálnak. És ő tántoríthatatlan elvhűséggel mellett megszerezte az összesek bizalmát. Ez a bizalom gyökerezett az önmegtagadásig menő önzetlenségébe és áldozatkészségébe. Itt állok a remek sírkő előtt, melyet a kőbe faragott Tóratekercs ékesít. Remekmű az, de mégis csak hideg márványból való. Pedig édesapám hátrahagyott egy meleg, élő Széfer-Tórát, legidősebb fiát, az egész talmudvilágban hírneves gaont, alapvető művek szerzőjét, a bátor keszi rabbit, aki mindenképp hivatott arra, hogy apja nagy nevét ebben a városban továbbplántálja. Ezt parancsolja az orthodox zsidó tradíció is. Aminthogy munkatársai az orthodoxia életében, tovább élnek fiaikban. Nézzétek Vác, Pozsony, Nagyvárad példáit. Édesapám betegen utazott fel a pozsonyi rabbi temetésére, hogy ott mindjárt fiatal, de méltó fiát ültesse az elhunyt örökébe. De Pesten nem kell messze mennünk. Hisz itt a neológ hitközségnél még a főrabbi életében már ott működik mellette fia. És ti testvéreim, amikor ily remek kömléket állítottatok apámnak a halottak birodalmában, csak akkor fogtok annak igazi tartalmát adni, ha az élők körében is fiának meghívásával fogjátok bebizonyítani a nagy halott iránt való tántoríthatatlan hálátokat és nagy nevéhez való ragaszkodástokat!”

Az ismert kiváló szónok beszéde mély benyomást keltett.

DR. ENDREI HENRIK GYÁSZBESZÉDE DR. EULENBERG SALAMONRÓL. Legutóbbi számunkból tévedésből kimaradt a dr. Eulenberg Salamon temetéséről szóló közleményünkben a tény, hogy az elhunyt koporsójánál nélyhatású gyászbeszédet mondott dr. Endrei Henrik, a

Pesti Szentegylet igazgató-főtitkára, aki egyszersmind a VI. izr. községkerület előljárósága, a Pesti Chevra Kadisa előljárósága, választmánya és képviselőtestülete nevében búcsúzott dr. Eulenberg Salamontól. „Nehéz, válságos időkben vállalkoztál arra — mondotta —, hogy felekezetedet szolgáljad. Életed utolsó 10 évét, csaknem egészen felekezetednek szentelted. Oly korban, midőn más egész a pihenésnek él, Te egészen új munkakört vállaltál. Az Országos Iroda nagynevű elnökével egyetemben Te vállalkoztál arra, hogy a közbizalom által Reád ruházott tisztséggel kapcsolatos nagyfontosságú teendőket ellátod. Hogy ezt elláthasd, új studiumot kezdted. Felekezeti ügyeinket és a zsidó közigazgatási jogot tanulmányoztad. És a tisztséget, amit vállaltál, komolyan fogtad fel. Nobile officiumnak tekintetted a jogok szempontjából és nem a kötelességek szempontjából. Vállaltad a nagy munkát és a vele járó felelősséget. Hűséggel, szeretettel és odaadással láttad el a nagyfontosságú, sokszor kényes és nagy tapintatot igénylő nehéz munkádat. Annyira beleélted magad felekezetünk ügyeibe, mintha kora ifjúságod óta ebben dolgoztál volna. Megismerted ezer sebből vérző felekezeti életünket és megszeretted azt és igyekeztél legjobb tudásoddal segítségére lenni. Utolsó leheletedig szolgáltad azt és mint hős, felekezeted szolgálatában lehelted ki nemes életedet. Köszönöm Neked a VI. községkerület nevében, amit e kerület és az egész magyar zsidóság érdekében tettél. Köszönöm Néked azt az odaadó szeretetet és támogatást, melyet Chevra Kadisánk ügyeiben tettél. Hányszor volt alkalmunk választmányi és közgyűléseinken a Te mély tudásra valló klasszikus beszédeidet hallani. Beszédeidből kiáradt Chevra Kadisánk iránti végtelen szereteted és a megbecsülés amaz eszmék iránt, melyeknek Chevra Kadisánk szolgálatában áll. Felekezetünk halála kísér utolsó utadra. Emlékedet hálás kegyelettel fogjuk megőrizni. Isten veled drága Halottunk, Isten Veled, pihenj csendesen.“

MOST JELENT MEG!

„FOHÁSZ”

ZSIDÓ NŐK IMÁKÖNYVE

Dr. HEVESI SIMON

pesti vezető főrabbi közreműködésével írta

Dr. Hevesi Ferenc.

A legszebb magyar nyelven szerkesztve, legteljesebb tartalommal, tetszetős nyomásban és formában

Egyszerű és diszkötésben.

Kapható a kiadónál

STEINER ÁRMIN

könyv- és kegyeskereskedésében

Budapest, VI., Király-utca 8.

és minden könyvkereskedésben.

SCHWENK MÁRTA MESTERHEGEDŰJE.

Ujév előtt egy fiatal leány állított be a *Mult és Jövő* szerkesztőségébe. Egyik kezében tokbazárt hegedű, a másikban levél *Hubay Jenőtől*, a Zeneakadémia világhírű igazgatójától, a hegedűművészetnek legnagyobb mesterétől. Szerényen nyújtja át a levelet, amely szóról-szóra így hangzik:

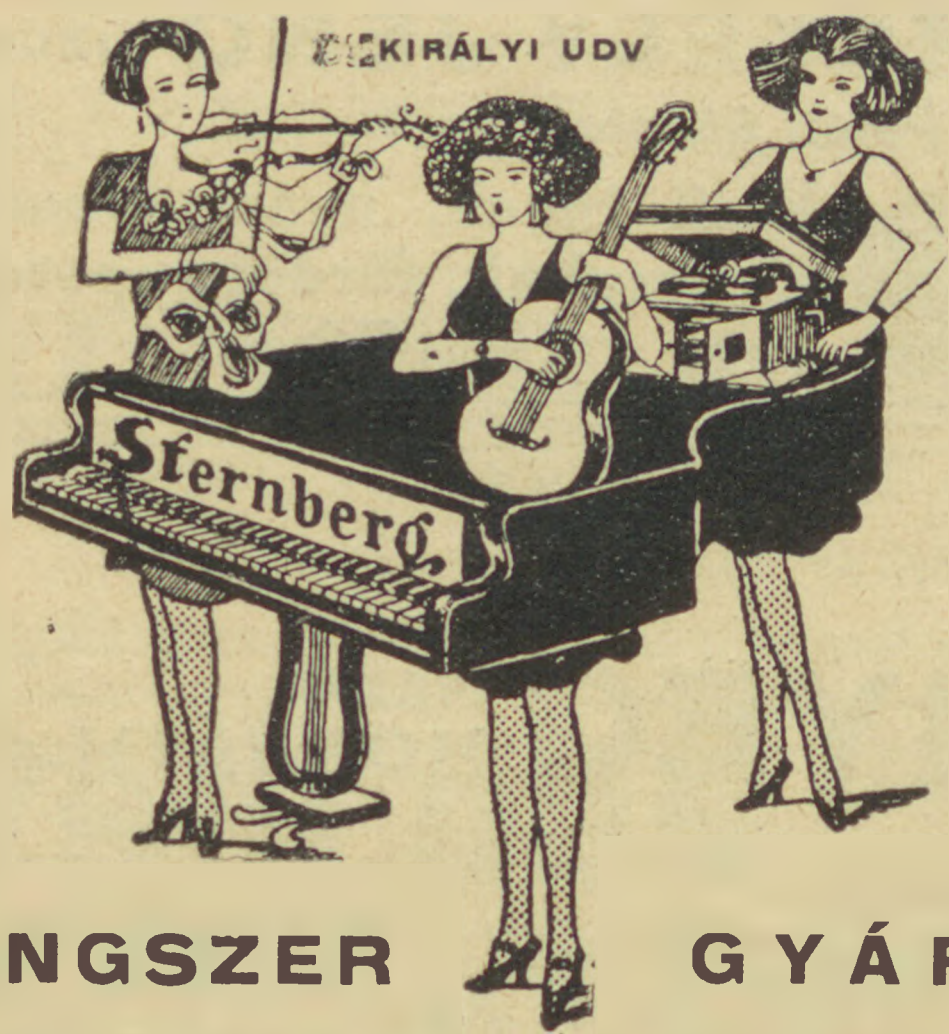
Schwenk Márta hegedűművésznő, aki a vezetésem alatt álló Zeneművészeti Főiskola művészképző tanfolyamát kitűnő eredménnyel végezte el, a legmelegebben ajánlom szíves jóindulatukba. A művésznőnek, hogy közeli külföldi hangversenykörútját megkezdhesse, mesterhegedűre van szüksége. Schwenk Márta volt tanítványomat kiváló tehetségnek tartom és mindenképpen méltónak arra, hogy támogatásuk révén karrierje fölfelé ívelhessen. DR. HUBAY JENŐ.

Természetes, hogy Hubay Jenőnél magasabb fórumot a hegedűművészetben nem ismerünk. És a *Mult és Jövő*, amelynek pódiumáról annyi kiváló fiatal tehetség indult el a legmagasabb sikerek útjára, mindent meg fog tenni, hogy Schwenk Márta minél előbb megkapja a mesterhegedűjét. Ezidei november 23-án vasárnap délután félhatkor a Zeneakadémia nagytermében tartandó kultúresténken alkalmat fogunk nyújtani a nagy közönségnek, hogy megismerhesse Schwenk Márta művészetét és hozzásegítse áhított céljának eléréséhez. És reméljük, ezt követni fogják egymásután vidéki meghívások is.

Schwenk Márta hadiárva. Atyja dr. Schwenk Antal tényleges állományú katonai törzsorvos volt, aki a háborúban, a kötőhelyen szerzett sebesülésének lett az áldozata. A kis Márta egész fiatalon lett Hubay Jenő növendéke és mindjárt a legelső közé került. Programján a legsúlyosabb klasszikusok mellett régi és új héber melódiák speciális sorozata is foglal helyet. Nem kételkedünk benne, hogy a *Mult és Jövő* olvasói előteremtik majd azt a mesterhegedűt, amellyel Schwenk Márta hódító útjára indulhat.

TEMPLOMAVATÁS GYÖNGYÖSÖN. Ünnepe volt szeptember 16-án Gyöngyös zsidóságának: felavatta a 13 évvel ezelőtt leégett templom helyén felépített gyönyörű, új imaházat. Az 1100 férőhelyű templom zsúfolásig megtelt.

STERNBERG

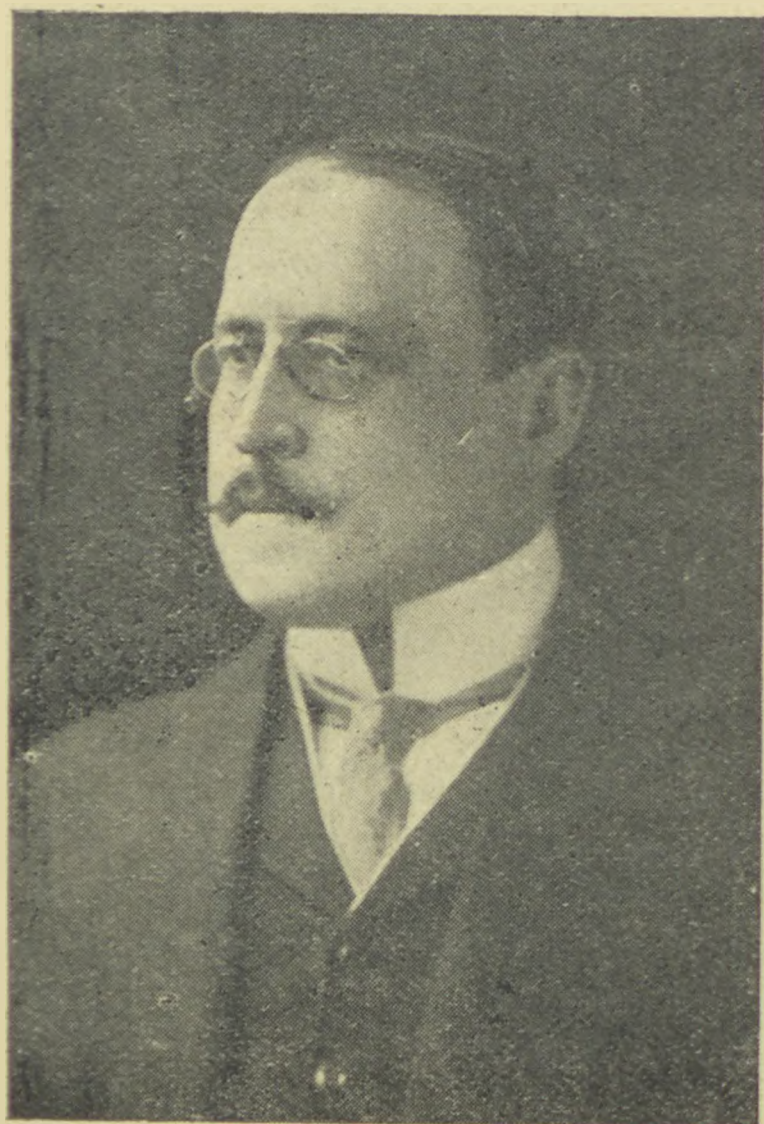
HANGSZER GYÁR
ZONGORAPALOTA ÉS RÁDIÓ
BUDAPEST, VII., RÁKÓCZIÚT 60.

Schwenk Márta hegedűművésznő

A zárókö ünnepélyes elhelyezése után a 150-éves ótemplomtól vett búcsút a hitközség közönsége. *Lebovits József* mágocsi főrabbi szívhez szóló szavakkal idézte fel az ősök szellemét, akiknek fohásza és könnyei megszentelték a régi imaházat. A Dalárda énekkiséréte és a tanulóifjúság sorfala között átvitték a Tórákat az új templomba, amelynek bejárata előtt *Baumhorn Lipót* és *Somogyi György* műépítésszek a monumentális templom kiváló tervezői, átadták annak kulcsait *Ösztreicher Dezsőnek*, az építési bizottság elnökének, aki a kulcsokkal szimbolikusan a templom épületét dr. *Puky Árpád* polgármesternek adta át. Tőle *Rusz Jakab* hitközségi elnök vette át a kulcsot és miután a templomot ünnepélyesen megnyitotta, a Tórákat vivő körmenet bevonult a templomba. A Tórák elhelyezése előtt dr. *Bernstein Béla* nyíregyházai főrabbi méltó szavakkal a szent aktus jelentőségét. A Dalárda énekszámai után *Róth Sámuel* sátoraljaujhelyi főrabbi lelkes szónoklata során az örökmécses meggyújtása következett. Ezután a Dalárda segédlete mellett *Weinberger Jónás* kántor recitálta el a 20. zsoltárt, majd dr. *Lemberger Ábrahám* lépett a szószékre és nagyhatású beszédben adta át az új templom szószékét *Feigl L. H.* gyöngyösi főrabbinak, aki magas szárnyalású, gazdag tartalmú és retorikai kvalitásokkal pallérozott avatóbeszédet mondott. *Rusz Jakab* hitközségi elnök meghatottan adott hálát Istennek, aki a gyönyörű mű befejezésére segítette a hitközséget, majd hálás köszönetet mondott mindazoknak, akik az Ur hajlékának felépítésében önzetlenül közreműködtek. A nagyszerű architektúrájú épületet *Lukács Lipót* okl. mérnök, vállalkozó és kiváló mérnöke *Verő Imre* építették. A gyönyörű belső berendezést a *Láng Mór* vezetése alatt álló Mechanikai R.-T. gyöngyösi cég készítette.

BETTELHEIM SÁMUEL HARMICÉVES IRÓI JUBILEUMA. A zürichi *Jüdische Presszentrale*, valamint számos más külföldi lap melegen méltatja *Bettelheim Sámuel*-nek 30-éves írói tevé-

kenységét. Még Herzl ifjú gárdájához tartozott és 1897-ben megalapította szülővárosában Pozsonyban az Ahavath Cion egyletetet, amely a magyarországi cionizmus kiinduló pontja lett. A Sévet Szófert, a nagy-hírű pozsonyi rabbit is sikerült reábírnia, hogy a jesiva növendékeinek is engedje a mozgalomban való részvételt. Ő kezdeményezte az I. Mizrachi-kongresszus összehívását is Pozsonyban. Éveken át tagja volt a nagy Actions Committee-nak, az American Jewish

Committee-nak, elnöke az amerikai magyar zsidó szövetségnek és munkatársa a *Jewish Tribune*-nek. 1908-tól 1915-ig szerkesztette és kiadta az *Ungarländische Jüdische Zeitungot*, 1920-ban a *Jüdische Presset*. Vallásos tárgyú értekezéseit és cikkeit „Zurück zur Bibel” című könyvében foglalta össze. Igen érdekesek és értékesek pozsonyi emlékei, a régi ghettó-életből merített képei, amelyek kultúrhistóriai veszendőségeket örökítenek meg. Ebben a miliőben éltek az ősei, akik közül a nagyapjának Kalman Bettelheimnak rendkívül finoman festett arcképét legközelebb közöljük. Bettelheim Sámuel a német stílusnak kiváló mestere. Írásait a zsidó tudásának bőségével fűszerezi.

KNESZESZ JISZROEL. *Izrael Goldmann* nagyváradi rabbi és hitszónok „Izrael gyülekezete” címen adta ki ünnepi beszédeit, valamint az „Atyák fejezetei”-hez fűzött agádikus magyarázatait és bölcselkedéseit. A hat részből álló nagy héber mű után most németül jelenteti meg templomi elmélkedéseit, melyek bővelkednek poézisben és szép gondolatokban. Az exegesis iránt érdeklődők nagy élvezettel forgathatják *Izrael Goldmann* rabbi műveit. Megszerezhetők a szerzőnél: Oradea, Str. Saguna 19, Románia.

HÁZASSÁG. *Kopfstein Linus* Győr és dr. *Fehér Manó* orv. Nagytapolcsány, szeptember 2-án győrt házasságot kötöttek.

ELJEGYZÉS. *Löwy Sárika* Aszód, *Löwinger Jaques* Pósfá, jegyesek.

DR. VÉRTES ADOLF. Országszerte fájdalommal gyászolják a temesvári zsidóság nagy vezérét. Dr. Vértés minden zsidó kulturális és humánus ügynek az élén járt és az érte való gyász túlemelkedik a hitközség határain. A legnemesebb egyéniségek egyikét veszítette el benne a zsidóság.

ARANYLAKODALOM. *Arnstein Lipót* szombathelyi jóhírnevű kereskedő és neje szül. *Meider Ernesztina* aranylakodalmán a város színe-java kereste fel jókívánságaival az ünnepelt párt. Három gyermekük közül az egyik felesége Antal Jákó gépészmérnök, műszaki tanácsos, kir. iparfelügyelőnek Kaposváron, fiuk a félszázadnál régibb üzletüket vezeti, ifjabb leányuk felesége Kardos M. grázi igazgatónak.

Az igen elegánsan berendezett intézetben

a zsidó vallás hagyományaihoz szigorúan ragaszkodó leánykák is megtalálják a kellemes meleg, családias otthont. Ahol nemcsak azok nyernek elhelyezkedést, kik látóköriük bővítése és műveltségük fokozása miatt keresik fel az internátust, hanem az egyetemet és középiskolát látogató növendékek is. Az utóbbiaknak bentlakó, a növendékekkel állandóan foglalkozó francia tanárnő segít az iskolai feladatokhoz. A társalgási nyelv francia.

Megkeresések

14. Av. de Robinson.
Páris-Robinson-Scoure.

SZÉKELY JENŐ ÜZLETE
IV., Petőfi Sándor-utca 9.

Férfi ingek, nyári takarók,
fürdőruhák, fürdőköppenyek
nagy választékban.

Ha **MAGYAR**

PERZSASZŐNYEG

legyen

HORVÁTH-féle!

Minden méretben kapható

HORVÁTH MIKSA SZŐNYEGIPAR R.-T. nál

BUDAPEST, V, VISEGRÁDI-UTCA 62

Telefon: Aut. 906-98 és 906-99.

Szintartók!
Moshatók!

Szintartók!
Moshatók!

DR. KÖVESI GÉZA KITÜNTETÉSE. A Pesti Chevra Kadisa szeretetkórházának igazgató-főorvosát, *dr. Kövesi Géza* egyetemi magántanárt a kormány m. kir. egészségügyi főtanácsossá nevezte ki. A kitüntetés kiváló érdemekben gazdag férfit ért, aki úgy itthon, mint a külföldön tiszteletet és megbecsülést szerzett a zsidó orvosi tudománynak. A kitüntetés alkalmából a Pesti Chevra Kadisa előljárósága meleg ünneplésben részesítette Kövesi professzort. Előljárósági üléséből kifolyólag meleg átiratban üdvözölte, ugyancsak külön-külön üdvözölték az előljáróság tagjai is, valamint a Pesti Izr. Hitközség elnöksége.

DR. WEIGL GÉZA

a pesti zsidó leánygimnázium tudós tanára, a *Budapesti Hirlap* belső munkatársa ötvenéves korában hirtelen elhunyt. A temetésen *dr. Weisz Miksa* mondott mélyhatású beszédet. „Szépséget kereső lelked — mondotta — meglátja most pompázó szépségben a királyok királyát, szemed, mely messze földek szépségében megfürdött, nézi őt, ki megjutalmaz most az örök dicsfény koszorújával, mely osztályrészült jut azoknak, kik becsülettel és istenfélelemmel teljesítik itt lenni kötelességüket.“ *Dr. Moritz Miklós* a *Budapesti Hirlap* és az Otthon-Kör, *dr. Kandel Sámuel* a zsidó fiú- és leánygimnázium, *Donáth Benjámin* a barátok, *Gyárfás Iván* a fúgimnázium és *Paskusz Vera* a leánygimnázium növendékeinek nevében búcsúzott el Weigl Gézától.

HALÁLOZÁS. *Rosenberg Márton*, a monori hitközségnek sok éven át volt elnöke, utóbb díszelnöke, a Chevra Kadisa főgondnoka, szeptember 10-én (Elul 18-án) elhunyt. Erdemeit *dr. Pfeiffer Izsák* ker. főrabbi méltatta.

Kardos Gyula gyáros és kereskedő, tart. főhadnagy, a szigetvári izraelita hitközség elnöke, a Pro Palesztina Szövetség szigetvári elnöke, rövid szenvedés után 55-ik évében váratlanul elhunyt Budapesten, a Grünwald-szanatóriumban. Holttestét családja haza szállította és szeptember 5-én temették el impozáns részvét mellett a szigetvári zsidó temetőben. *Dr. Walenstein Zoltán* pécsi főrabbi szívhezszólóan méltatta benne az igaz és becsületes ember prototípusát. A temetési szertartás idejére az összes zsidó kereskedők üzleteiket bezárták. A sír előtt *dr. Hoffmann Miksa* mondott megható búcsút.

ÚJ SULCHAN-TERÍTŐ A ROMBACH-UTCAI TEMPLOMBAN. A múlt hetekben avatták fel a Rombach-utcai templomban, a kiváló palesztinai mester *Jedidja Seelenfreund* terve szerint, *Herz Emma* aranyhímző műtermében készült, gyönyörű új Sulchan-terítőt, nagy ünnepségek keretében. A terítő *Dukesz Arnold* földbirtokos és malátagyáros adománya.

MEGBIZHATÓ

אדמו"ר כשר

SZAPPANT AKAR?

követelje mindenütt az

ALBUS

kóser kókusz- és szinszappanokat.

Gyártják a budapesti orthodox rabbinárus felügyelete alatt

ALBUS SZAPPANGYÁRAK

Schützer Jakab és Fia.

DR. ALTMANN ADOLF, a magyarországi származású trieri főrabbi, akinek műveit a *Múlt és Jövő* ismételtelen méltatta, most ünnepelte 25-éves rabbijubileumát. A nevezetes évfordulót *dr. Altman*, a trieri hitközség történeti monografiájának megírásával fogja emlékeztetéssé tenni.

* EGY FÉLMILLIÓ PENGŐ KÉSZPÉNZ. A XXV. jubileumi m. kir. osztálysorsjátékban minden második sorsjegy nyer és a lehető legnagyobb nyeremény egy sorsjeggyel 500 ezer pengő. A jutalom 300 ezer pengő, a főnyeremény 200 ezer pengő, összesen 42 ezer nyeremény közel 8 millió pengő összegben kerül kisorsolásra és fizettetik ki készpénzben. A nagy érdeklődésre való tekintettel, a megrendeléseket nem tanácsos halasztani. Mindenki anyagi viszonyaihoz mértén vehet részt a játékban, mert egész sorsjegyen kívül, mely 24 pengőbe kerül, fél 12 pengőért, negyed 6 pengőért, nyolcad 3 pengőért kapható az összes főárusítóknál. A húzás október 17-én kezdődik.

NEIGER J. RITUÁLIS ÉTTERME

BUDAPEST, VI, TERÉZ-KÖRÚT 4. * UJONNAN ÁTALAKITVA

Lakodalmak és bankettek részére külön díszterem.

Polgári árak.

Abonnement esetén kedvezményt adunk.

Polgári árak.

ZSOLDOS

Előkészít polgári- és középiskolai magánvizsgákra, érettségire.

Budapest, VII., Dohány-utca 84

Telefon: József 424—47.

Hajszálakat arcról,

karról utónyomok nélkül kiirtja, összes szépséghibák kezelését, biztos sikerrel végzi: **Pollák Sarolta**, Andrássy-út 38., I. em- (Párisi áruházal szemben). »Miracle« hajeltávolítószer (e téren a legtekélyesebb), valamint „Miracle“ szépitőszerek szétküldése utasítással. 25 éves működés. Aranyéremmel kitüntetve. (Prospektus.)

Lohr Mária-Kronfusz vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 302—37

Gyár és központ: VIII., BAROSS UCCA 85.

Telefon: József 302—37

KÁNTORVÁLASZTÁS A ROMBACH-UTCAI
TEMPLOMBAN. Néhány évvel ezelőtt lépett fel először a
Múlt és Jövő egyik kultúrestjén Weisz Sándor, aki akkor

még operaénekesi pályára készült nagy reményekkel. — Apja Weisz Mór körzeti elnök, aki éppen most tölti be a körzetben való érdemes tevékenységének negyvenedik esztendejét, inkább a zsidó egyházi zene felé igyekezett terelni fia képességeit. Különösen, amikor Lazarus Adolf a pesti hitközség néhai nagy főkántora is erre buzdította. Így került Weisz Sándor a nagyatádi hitközség főkántori állásába. És most a pesti hitközség elérkezettnek látta az időt, hogy a Rombach-utcai templom-

ban próbára hívja meg. Bársonyos, amellet erőteljes lírai tenorja itt is nagy tetszést aratott. A péntek esti istentiszteletra megjelent a Rombach-utcai templomban az egész előljáróság Stern Samu udv. tanácsos, hitk. elnök és dr. Hajdu Marcel elnökhelyettes, szertartásügyi előljáró, dr. Grauer Vilmos, és dr. Zahler Emil előljárók, dr. Hajdu Miklós szertartásügyi helyettes előljáró, Burger Lajos főtanácsos és Ábrahámsohn Manó főkantor és mindannyian elismeréssel nyilatkoztak művészi előadásáról. A lírai tenor ma ritkaságszámba megy kántorainknál és így Weisz Sándor fellépése új szint jelent a zsidó egyházi ének terén.

MINCHA B'LULA BASEMEN, „Olajba mártott ajándék” címen adta ki S. Müller széchenyi főrabbi néhai atyjának, a nagyírú R. Náthán Müllernek, hallachikus és agadisztikus hagyatékát több részben. Az előszóban és jegyzetekben fiúi kegyelettel fűz újabb adalékokat atyja gondolataihoz, amelyek érdemesek arra, hogy az idevágó irodalom iránt érdeklődők figyelme feléje forduljon. A mű megszerezhető a szerzőnél: S. Müller főrabbi, Szécheny.

M. D. DAVIDOVITS. Korán fejezte be életét ez az érdekes egyéniség, aki a régi zsidó polihisztorok fajtájából való volt. Mint kereskedő Máramaroszigeten a legdúsabb könyvtárral dicsekedhetett, melyet nemcsak díszül, hanem búvárkodásra használt. Az amerikában megjelent „Ocar Jisrael” című nagy héber enciklopédiájának állandó munkatársa volt. Zsidó filozófusokról és exegitákról írt tanulmányokat.

RITUÁLIS FÜRDŐ. Székesfővárosunk új — egészségügyi szempontból is fontossággal bíró — felekezeti intézménnyel gyarapodott. A budapesti aut. orthodox izr. hitközség VII., Kazinczy-utca 16. sz. alatt levő saját telkén, egy modernül és csinosan berendezett rituális fürdőt (Mikvát) építtetett, hogy híveinek a zsidó házasságra vonatkozó vallási előírások betartását lehetővé tegye és megkönnyítse. A hitközség nagy anyagi áldozatot hozott, hogy az eddig is már fennállott mikva intézményét egy új, minden vallási követelményt és kényelmet kielégítő önálló, kizárólag ezen célt szolgáló építkezés által föllendítse. A fürdő Böhm és Hegedüs műépítészek rendkívül sikerült terve szerint épült. Az építkezési, föld-, kőműves, belső kiképzési stb. munkálatokat Fejér és Dános elismert építési vállalkozók végezték. A 3 férfi és 3 női osztályból álló rituális fürdő szeptember hó 9-én adatott át rendeltetésének és ugyanakkor az eddigi köruti rituális fürdőt teljesen beszüntette.

PRESSE REVUE. A cionista szervezet által kiadott *Presse Revue* hétről-hétre hozza a sajtóvéleményeket, különös tekintettel Palesztina héber lapjaira. Minden szám közli az aktuális eseményekhez fűzött sajtó állásfoglalásokat, Palesztinából az arab sajtóvéleményeket is. Előfizetés egész évre 10 shilling. Cím: Zentralbureau der Zionistischen Organisation. Verlag der *Presse Revue* 77 Gt. Russel Street London W. C. 1.

Budapesti aut. orth. izr. hitközség

Ertesítés

A budapesti aut. orth. izr. hitközség VII., Kazinczy-utca 16. szám alatt ujonnan épült, modernül berendezett, a hygienia minden követelményének megfelelő

rituális fürdőjét (Mikwah-t)

folyó évi szeptember hó 9-én (kedden) megnyitotta és ugyanakkor az eddig VII., Erzsébet-körúton levő rituális fürdőt teljesen beszüntette.

Budapest, 1930. szeptember 6.

Az előljáróság.

BARBIEN

a neve a világhírű késnélküli borotválópornak.

Megrendelések: **Barbien vegyipar Király-u, 30.**

Grand
Restaurant

HOFFMANN

Révay-utca 4.
Tel.: Aut. 238-42

Magyarország legelőkelőbb orthodox kóser vendéglője.

VÁLTOZATOS VACSORAMENÜK fröccsel vagy sörrel és kenyérrel együtt 1.10 és 1.90 PENGŐ.

Közismert elsőrangú ebédmenünk házon kívül 2 — Pengő.

LAKODALMAT, SZUDÉT, BANKETTOT
külön teremben, a legizlésebben rendezünk, igazán olcsón.

HŐSÖK SZOBRÁNAK LELEPLEZÉSE. Tapolca város a háborúban elesett hőseinek emlékére gyönyörű emlékművet emelt, melyet július hó 22-én lepleztek le. A szobor talapzatában 155 hősi halott neve van bevésve, kik közül 18 zsidó. Az izr. hitközség koszorúját dr. Halpert Salamon főrabbi helyezte el.

MAGYAR ZSIDÓ LEÁNYINTERNÁTUS PÁRIS KERTVÁROSÁBAN ROBINSONBAN. Legutóbbi számainkban a Párisban megnyílt Magyar Zsidó Leányinternátusra vonatkozólag közölt hirdetéssel kapcsolatban dr. Eisler Mátyás, a nagyhírű kolozsvári főrabbi és egyetemi m. tanár, a következő sorokat küldi nekünk:

Dr. Szarvas Jakabné egyéniségénél fogva egyenesen predesztinálva van arra, hogy egy zsidó leányinternátus élén álljon. Gazdag élettapasztalata, széleskörű műveltsége kiválóan alkalmassá teszik arra, hogy olyan légkört teremtsen meg intézetében, mely serdülő leányoknak leginkább megfelel. Megbízhatóságát fokozza az, hogy mély vallásos szellemtől van áthatva és szigorúan hagyományos zsidó életmódot követ, amely a legteljesebb garanciát nyújtja a szülőknek, hogy jó helyre adják hozzá gyermekeiket. De egyébként is szívjósága, amely kellő energiával párosul benne, biztosíték aziránt, hogy meleg szeretettel, de egyuttal szigorú következetességgel fogja irányítani a gondjaira bízott növendékek nevelését, akik minden bizonnyal második otthon fognak találni intézetében, mely Páris kertvárosában: Robinsonban van. Dr. Szarvasné Kolozsvárt és Erdélyszerte rég-től fogva ismerik zsidó közéleti munkásságából, de igen sok a tisztelője azok között is, akik csak magánéletében ismerték, mint kitűnő háziasszonyt, úgyszintén mint önfeláldozóan jó édesanyát. Dr. Szarvasné leányinternátusát a legmelegebben lehet ajánlani mindazon szülőknek, akik féltett kincsüket, leánygyermeküket megbízható, gondos és jó kezekbe akarják adni.

Dr. Eisler Mátyás.

HEBRAISTÁK VILÁGSZERVEZETE. Histadrut Ivrit címen alakult Bécsben egy új világszervezet, amely címtárát akarja megszerkeszteni mindazoknak, akik a Gálutban héberül beszélnek. Ezzel el akarja érni, hogy baráti kapcsolatot teremtsen a héberül beszélők: magánosok, csoportok és egyesületek között, a héber kultúra előmozdítására. Egyben támogatni akarja a héber Erec Jiszraelt. És segítőmunkára serkenteni a zsidóságot a Gálutban is. Arra kéri tehát a héberül beszélőket, hogy küldjék be címüket a Histadrutnak és egyben kéri a zsidó világsajtót, hogy ezt a felhívást mindenütt utána nyomni sziveskedjék. Cím: Histadrut Ivrit, Wien 11, Kleine Mohrengasse 3. Österreich. A Histadrut vezetői: Isák Herzberg elnök és Mozes Rosen titkár.

A BIKKUR CHOLIM EGYESÜLET Dessewffy-utcai imaházában szép szokást honosított meg Fischer Izidor, a templom buzgó előadója. Reggelenként az ima után kis tanulásra fogta az ott összegyülekezett közönséget, mely között több neves talmudtudós is helyet foglalt. Miután ilyformán befejezték a Misna első könyvét, Szelichoth első napjának estéjén kedélyes Szijjumra gyültek össze vagy 30-an és kedélyes Tóra-szó mellett Fischer Izidor ismét lelkesítő és buzdító beszédet intézett hozzájuk. A szép példa követésre méltó.

KÁLMÁN HENRIK JUBILEUMA. Kálmán Henrik kormányfőtanácsost, az Angol-Magyar Bank alelnök-vezérigazgatóhelyettesét 30-éves szolgálati jubileuma alkalmából meleg ünneplésben részesítették. Az igazgatóság nevében gróf Károlyi Imre elnök méltatta érdemeit, a külföldiek nevében T. M. von der Bengel igazgatósági tag üdvözölte. Fleissig Sándor alelnök-vezérigazgató javaslatára két alapítványt létesítettek Kálmán Henrik nevére a Budapesti Kereskedelmi Akadémián. Kálmán Henrik, aki saját erejéből küzdötte fel magát az ország legelső közgazdasági tényezői közé, a zsidó inézményeknek is bőkezű lelkes támogatója.

והשתיה בדת! תחת השגחת ב"ד צדק דקהל יראים בודאפעסט.

HAZAI LIKÖR-, RUM- ÉS SZESZÁRUGYÁR R.-T.

BUDAPEST, VI., FORGÁCH-UTCA 9/B.

Telefon Aut. 913-37, — Aut. 913-42.

A budapesti aut. orth. hitközség rabbiságának legszigorúbb felügyelete mellett
borpárlat kizárva, feltétlenül megbízhatóan gyártott és párolt összes
szeszes italok, pálinkák, likőrök és rumok kaphatók.

SIRKÖVEK

Városi üzlet:

BUDAPEST, VII. KAROLY-KÖRUT 3/c

Telefon: J. 349 - 95.

Dob-utca sarok

PFEIFER ES HESZKY

KÖFARAGÓMESTEREK SIRKÖRAKTÁRA

BUDAPEST, X. KERÜLET, ÚJTEMETŐNÉL.

TELEFON: Kőbánya 75 - 71.

Sirkőlebontást és újra felállítást garancia mellett jutányosan vállalunk.

TEMPLOM-AVATÁS alkalmából *Weisz Gyula* úr az újonnan épített komádi-i templomnak gyönyörű tórafüggönyt (Peraucheszt) ajándékozott. A művészi terv alapján készített gazdag aranyhímzést „Erma” (Budapest, VIII., József-körút 11) szállította.

AZ ABONYI SZENTEGYLET szeptember 14-iki ülésén *Brück Adolf* kurátor méltatta *Pintér Gyula* főgondnok negyvenéves működésének jubileumát és indítványára egyhangú lelkesedéssel elhatározták, hogy érdemeit méltó módon jegyzőkönyvbe iktatják és tiszteletére „Pintér Gyula”-serleget alapítanak, amelynek felírása idézet Jesajás prófétából: „És nyugodjék rajta az Örökkévaló szelleme, a bölcsesség és értelem szelleme, a tanácsadás és erő szelleme, a tudás és Istenfélelem szelleme”.

GÁSPÁR BERNÁT PALESZTINAI KÖNYVAJÁNDÉKA A JERUZSÁLEMI EGYETEM SZÁMÁRA. *Gáspár Bernát*, az ismertnevű modern nyelvmester III értékes kötetet ajándékozott a jeruzsálemi héber egyetem részére.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

K. J. „Szigorú” kritikát kér? Nem közölhető. De azért lehet, hogy valamikor közölhető is fog még írni.

I. F. Valószínűleg csak tollhiba, hogy a válaszmány tagjait *analfabétikus* sorrendben hívták fel. Csak nem? Talán: alfabetikus? Szintúgy tollecsuszamlás lehet az is, hogy fát ültettek a nevére *Erec Micrájimban*. Talán Erec-Jisraelben?

F. I. Zsidó novella írásához tisztában kell lenni a zsidó fogalmakkal. Nem szükséges, hogy zsidó tudós és kitűnő hebraista legyen, de annyit illik tudni, hogy „a fiatalabbak meleg Boruch-Ato-Adonáj köszöntéssel fogadták az öregebbeket” nem egészen helytálló. Ezzel a „köszöntéssel” csak az Ur Istent fogadják minden héber benedikció elején. Szintúgy nem felel meg a tényeknek, hogy „az öregek reázendítenek a Jom-Kipurest legszentebb bőjti imájára, a Sir-Hasirimre...” Talán a Kol-Nidre gondolt. A „Sir-Hasirim”, az Énekek Éneke, nem bőjti litánia.

A. K. Prágában hallottam, amint két magyar ifjú vitatkozott és az egyik végre így tromfolta le a másikat: Tudja maga, mi az „Unterbewusstsein”? Annyi mint gerinctelenség!

HUMENÉ. Teljesen igaza van. Az ügyre még visszatérünk.

SIRKŐ

LÖWY-nél

Budán

Fő-utca 88 (saját ház)

leszállított árban

Alapíttatott 1898-ban

TELEFON: AUT. 515 - 81.

Butorvásárlók!

Győződjék meg!

Cégünk
hármás jelszava:

LEG

- szebb!
- olcsóbb!
- megbízhatóbb!

HORN butorcsarnok, Wesselényi-u. 13.

RUHAJA ÚJ LESZ

FLÓRA ÚGY TISZTÍT ÉS FEST

BUDAPEST, V. KER., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 4.
(Átjáróház, Erzsébet-tér 12.) Telefon: Aut. 802 - 22.

Keleti szőnyegek ✿ antik bútorok ✿ műtárgyak

alkalmi vételekből

„ANTIKART” Rt.-nál (Sternberg Z. J.) Budapest, VII., Dob-u. 31.

Kazinczy-utca sarkán. — Telefon: J. 403-68 és J. 423-59

Transitó vámraktár az üzlethelyiségben. Állandó export keleti szőnyegekben Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia, Olasz-, Német- és Svédországba.

Tekintse meg **őszü függöny**
és diszterítő újdonságaimat

WEISZ MARISKA

Budapest, V. Lipótkörút 22. sz.

Telefon: Aut. 262-34.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Korvin Testvérek Grafikai Intézete, Budapest,

מכירת ספרים **Héber és magyar könyvek**

az ország összes iskolái részére is kaphatók.

Héber könyveket legmagasabb árban vesz

MÜLLER könyvkereskedő, Laudon-ucca 2

PATKANYT, EGERET, MEZEI EGERET csak

„**RATINOL**”

Svábhogarat, csótányt, rusznit, hangyát

„**RUSSIN**”

irt gyökeresen! Más állatra, emberre

veszélytelen! — Napiárban szállítja:

Ratinol Laboratorium. Bpest, Murányi-u. 36

Sirkövek Budán, Margittánál

59-es villamos végállomás

a Farkasréti zsidótemetővel szemben.

Telefon : Aut. 572—59.

Szép, olcsó

zsidótárgyu könyvek

kaphatók

a **REMÉNY** zsidó ifjúsági folyóirat

kiadóhivatalában

Budapest, IV., Magyar-utca 3. sz.

Kivánatra díjtalan könyvjegyzék.

STRASSER MANÓ

lakberendező, kárpitos és diszító

BUDAPEST, VI., PODMANICZKY-UTCA 9. SZÁM

(Vilmos császár-út mellett).

Készít :

egyszerű és iparművészeti lakásberendezéseket,
valamint javításokat és átalakításokat.

Kóser vargányagomba

napon szárított elsőrendű minőségben P 17.— kg.-ként
és már 1 kg.-ot szállítok postán utánvétellel.

Kormos Mihály Gomba Export-Import Gyöngyös.

Tábla- és tükörüveg

NAGYKERESKEDÉS

IFJ. WEISS GYULA

TELEFON:

AUT. 101—12 és 101—13.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

EZÜST

disztribútor,
evőeszközök

gyári árban

Schleifer ezüstárugyár

VII., Kazinczy-utca 10. Telefon : J. 435-28.

BUTOR

Hálósobák, ebédlők, uriszobák, szalonok,
előszoba-, konyhaberendezések
legolcsóbban.

Rubin Károly

Budapest, VII., Wesselényi-utca 47. szám.
Erzsébet-körut mellett

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból

legolcsóbb árban, részletfizetésre is kaphatók

EICHBAUM MÓR SÍRKŐGYÁROS

V., POZSONYI-UT 1—3.

Tervrajzok díjtalanul.

Telefon : Aut. 246—74

BRAUN TESTVÉREK

szűcsmesterek szőrmeáruháza

Budapest, VII., Dohány-u. 1/b

(Zsidótemplommal szemben.)

**Megóvó
intézet.**

TELEFONHÍVÓ : József 416—18.

Dr. Heinemann-féle leánynevelő-intézet

Tulajdonosa: Schönberger Márta, okl. középiskolai tanárnő.

Frankfurt a/M, Mendelssohnstrasse 84.

Alapítva 1869.

Szakyszerű vezetés.

Szigorúan rituális ellátás.

Alapos gyakorlati, tudományos és társadalmi kiképzést ad serdülő leányoknak, kiket bármely iskolafaj számára is előkészít. Legjobb referenciák bel- és külföldről.

Saját villában minden kényelem, sportüzésére legjobb alkalom.

Kivánatra prospektussal szolgálók.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb
árban
kaphatók,
מצבות

ADLER J. sírkőraktárában

Bpest, VII., Károly-körút 7. Tel. : J. 364-20.

Szombaton és
ünnepnap zárva.

Egyedüli szombattartó a

„Favorit“ Gőzmosóda

kelmefestő és vegytisztító (Tul.: **Berkovits Lajos**)
Budapest, VI., Andrássy-út 9. Telefon: 270—14.

Háztól- és házhoz szállítás.

Vidékre külön póstaosztály.

Üzlethelyiséggel rendelkező
egyéneknek helyben és vidékre
képviselést adok.

Az iskolai Idényre

a vidéken lakó izraelita szülők, ha gyermeküket
a fővárosban jól akarják elhelyezni, úgy fordul-
janak VIRÁG GYULÁHOZ, hol szigorúan rituális
elsőrangú ellátás, gondos felügyelet és kitűnő
nevelésben részesülhet két-három fiúgyermek.

Az összes középiskolák és a Zeneakadémia
közelében. A legjobb referenciák

Cím: VIRÁG GYULA, Budapest, VI., Ó-utca 42. II. em.

KOLLER CSILLÁRGYÁR

BUDAPEST, VIII., DOBOZI-UTCA 15. SZ.

(az udvarban)

TELEFON: JÓZSEF 313—37.

5 mintaterem. Felújítások, színezés, nikkelezés, ezüs-
tőzés és aranyozások.

Igen mérsékelt árak.

Ami a szülőket legjobban érdekli!

Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI., Király-utca 18

Bútor hitelre

Megcsodálják lakását, ha berendezését 32 év óta
fennálló **bútoráruházam** szállítja. Óriási választék
háló-, ebédlő- és úriszobákból. Nagyon kedvező fize-
tési feltételek

SÁNDOR IGNAC bútoráruháza
Budapest, VI., Desseffy-utca 18-20.
(Saját ház)

Hölgyek jelszava:

Legjobban vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatáruházában

Budapest, VII., Király-utca 53.
(Akácfa-utca sarok)

KITÜNTETVE PÁRIS 1900.

Goldmann Béla

ANGOL ÚRISZABÓ

okleveles amerikai designer

Budapest, V., Wekerle Sándor-u. 14

TELEFON: AUT. 135—03.

GRÓF JENŐ

speciális
betegkocsi
gyártó

Budapest, VIII., József-u. 54. Telefon: J. 328—14.

JAKOBI G. LAJOS

URI SZABÓ

Telefon:
Aut. 153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY-UTCA 6

A múzeumköruti 26 év óta fennálló

CSÁNGÓ bőröndös-cég

megszűnik, magas házbér miatt
teljesen feloszlik.

Dúsan felszerelt bőrönd- és diszműaru-
raktárát **önköltségl áron alul** is árusítja.
Ilyen olcsón soha többé nem vehet!

CSÁNGÓ bőröndös csak IV., Múzeum-körút 5. szám alatt.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete, Budapest, Révay ucca 14.